

T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL VE ANADOLU BASININA GÖRE
İZMİT VE ÇEVRESİ
(1921-1923)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice ŞAHİN

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Enis ŞAHİN

MAYIS-2006

T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL VE ANADOLU BASININA GÖRE
İZMİT VE ÇEVRESİ
(1921-1923)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice ŞAHİN

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı :Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Bu tez 31/05/2006 tarihinde aşağıdaki Jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Hatice ŞAHİN

31.05.2006

ÖNSÖZ

Avrupa'yı Asya'ya bağlayan yol üzerinde bulunan İzmit, Milattan önceki yüzyıllarda kurucusu "Nikomedia" adıyla anılmış, Osmanlı Türkleri tarafından ele geçirildikten sonra Türk egemenliği altına girmiş ve "Kocaeli" adını almıştı. Kocaeli vilayetinin merkezi olarak karşımıza çıkan İzmit, konumu açısından Marmara denizi kıyısında kendi adıyla anılan körfezin sonunda bulunmaktadır.

Araştırmamızın konusu nedeniyle Milli Mücadele yıllarında İzmit Sancağı, dünya siyasetini yönlendiren devletlerin kısılacı altında bulunan bir bölgeydi. Milli Mücadele başında bağımsız bir liva olan İzmit, Damat Ferit Paşa hükümetinin çıkarmış olduğu 16 Mart 1920 tarihli kararnameyle İzmit ve Adapazarı olmak üzere iki livalı bölge durumuna getirmişti. Ancak bu tarihte İzmit İngilizler tarafından işgal edilmiş ve Damat Ferit Paşa hükümeti yerine Tevfik Paşa hükümeti getirilmişti. Yeni hükümetin işbaşına gelmesiyle birlikte 1 Kasım 1920 tarihinde Mart 1920 tarihli kararname kaldırılmış ve İzmit tekrar bağımsız liva haline dönüştürülmüştü. Cumhuriyet döneminde ise kendisinden iki il Kocaeli ve Sakarya illeri oluşturulmuş, Adapazarı, Karamürsel, Kandıra, Geyve, Yalova ve İznik ilçeleri İzmit sancağına bağlanmıştı. Sancağın toplam nüfusu 1914 yılında yapılan nüfus sayımına göre 325 bin dolaylarında idi. Toplam nüfusun önemli bir kısmı Müslüman diğer kısım ise Ermeni ve Rumlardan ibaretti. Genel olarak bu özellikleri ihtiva eden İzmit sancağı, aynı zamanda Anadolu ticaretinin önemli bir kısmını elinde tutabilme imkanı sağlayan bir ticaret merkeziydi. Bu durum göz önüne alındığında 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren batılı devletlerin neden birer kapitalist güç olarak ortaya çıktıkları anlaşılır. Avrupalı devletlerin pazar bulma çabası, kendilerini Osmanlı Devleti'ne oradan da Anadolu'ya ulaştırmıştı. 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla başlayan macera, batılı devletler tarafından oluşturulan paylaşma projeleriyle yoluna devam etmişti. İzmit de bu projelere dahil verimli bir Anadolu kentiydi. Türk milleti, faaliyete geçirilen bu plana karşılık, "Ulusal Kurtuluş Savaşı" ile büyük bir ölüm-kalım mücadelesi vermişti. 1920-1922 yılları arasında batılı devletlerden önce İngiltere sonra da İngiliz diplomasisinin bir aracı olarak ortaya çıkan Yunanlıların bölgedeki işgal faaliyetleri, bu mücadelenin sürekliliğinin esas sebebi olarak karşımıza çıkmıştır.

Araştırmamızın konusu olarak; İzmit sancağının Milli Mücadele yıllarını özellikle de 1921-1923 yılları arası dönemi, araştırma eserlerinin yanı sıra İstanbul ve Anadolu basınına ait İkdam, İleri, Hakimiyet-i Milliye, Tasvir-i Efkâr, Akşam, Vakit, Alemdar, Peyam-ı Sabah, Tanin gazetelerindeki haberlerden faydalanarak konuyu dört ayrı bölümde ele aldık. İlk olarak; Yunanlıların Kocaeli bölgesine gelmesi, bölgeyi ele geçirme çabaları, bu işgallere karşı Türk milletinin tek vücut olarak düşmana karşı direnişi kaleme alınmıştır. Bunu gerçekleştirirken özellikle araştırma eserleri açısından tarihi bazı ihtilaflara rastlanmıştır. Vuku bulan hadiselerin oluş tarihleri kaynaklarda farklılık göstermiştir.

İzmit ve çevresinde gerçekleştirilen Yunan işgallerine karşı Kuva-yı Milliye'nin direnişi ve işgalin son dönemlerindeki milli güçlerin taarruz hareketleri ayrı bir bölüm olarak ele alınmıştır. Akabinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın Kocaeli tarihinde oynadığı rol, ortaya konulmaya çalışılmıştır. Son olarak da bu bölgedeki halkın yardımları, Ermeni ve Rum muhacirlerin nakli ve İzmit'teki eğitim faaliyetleri gazetelerden derc edilerek ele alınmıştır.

Araştırmanın ana kaynağı olan gazetelere, İstanbul Beyazıt Kütüphanesi, Taksim Atatürk Kitaplığı, Ankara Milli Kütüphane ve Meclis Kütüphanesinden ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın hazırlanmasında dahası hayatımın her devresinde maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Okt. Dilârâ USLU'ya ve tezin kaleme alınmasındaki azmi aşıl原因an Değerli Hocam Doç. Dr. Enis ŞAHİN'e teşekkür etmek benim için özel bir anlam ifade etmektedir.

Hatice ŞAHİN

31 Mayıs 2006

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
TABLO LİSTESİ.....	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY.....	vi
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: İZMİT VE ÇEVRESİNDE YUNAN İŞGALLERİ.....	10
1.1. Kocaeli Yarımadasında İşgaller.....	10
1.2. İşgaller Sonrasında İzmit ve Çevresi.....	21
BÖLÜM 2: İZMİT VE ÇEVRESİNDE KUVA-YI MİLLİYE HAREKETLERİ...26	
2.1. İzmit Cephesinde Kuva-yı Milliye Müfrezelerinin Teşekkülü ve İlk Faaliyetleri...26	
2.2. “Kocaeli Grubu”nun Teşekkülü ve Yunan İşgalleri Karşısındaki Harekâtı.....30	
2.3. Kocaeli Yarımadasındaki Yunan İşgallerinin Sona Ermesi.....33	
2.3.1. İzmit’in Tahliyesi ve Bazı Gelişmeler.....33	
2.4. Kocaeli Yarımadasının Türk Kontrolüne Girişi.....37	
2.4.1. İzmit’in Kurtuluşu.....37	
2.4.2. Adapazarı’nın Kurtuluşu.....41	
2.4.3. Yarımada da Diğer Bölgelerin Kurtuluşu.....44	
2.4.4. İzmit ve Adapazarı Ahalisinin Bir Teşebbüsü.....47	
2.5. Kuva-yı Milliye’ye Karşı İzmit ve Çevresindeki Ayaklanmalar.....49	
BÖLÜM 3: MUSTAFA KEMAL PAŞA İZMİT VE ÇEVRESİNDE.....52	
3.1. Mustafa Kemal Paşa’nın Adapazarı’na Gelişi.....52	
3.1.1. Şehre Girişi Ve Karşılınması.....52	
3.1.2. Adapazarı’nda Yaşanan Bazı Mühim Hadiseler..... 53	
3.2. Mustafa Kemal Paşa’nın Adapazarı’ndan İzmit’e Gelişi.....55	
3.2.1. Paşa’nın Şehre Girişi ve Karşılınması.....55	

3.2.2. Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit Halkına Hitabı.....	58
3.2.3. İzmit'te Mustafa Kemal Paşa- Claude Farrere Görüşmesi.....	63
3.3. Mustafa Kemal Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı.....	70

BÖLÜM 4: KOCAELİ YARIMADASINDA YAŞANAN MUHTELİF GELİŞMELER.....74

4.1. İzmit Limanının Yabancı Gemi Trafikğine Kapatılması.....	74
4.2. İzmit Muhacirleri ve Bununla İlgili Gelişmeler.....	76
4.3. İzmit ve Çevresinde Eğitim Faaliyetleri.....	78
4.4. Hilâl-i Ahmer'in Bölgedeki Çalışmaları.....	80

SONUÇ.....84

KAYNAKLAR.....89

EKLER.....93

ÖZGEÇMİŞ.....110

KISALTMALAR

TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
GCZ	:Gizli Celse Zabıtları
HTVD	:Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
HTM	:Hayat Tarih Mecmuası
ZC	:Zabıt Ceridesi

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1: İzmit ve Çevresindeki Yunan Mezalimine Ait İstatistikî Bilgiler.....24

Tablo 2: Taşınır ve Taşınmaz Mal Kaybı.....24

Tezin Başlığı: İstanbul ve Anadolu Basınına Göre İzmit ve Çevresi (1921-1923)	
Tezin Yazarı: Hatice Şahin	Danışman: Doç. Dr. Enis ŞAHİN
Kabul Tarihi: 31 Mayıs 2006	Sayfa Sayısı: VI (ön kısım) + 92 (tez) + 17 (ekler)
Anabilimdalı: Tarih	Bilimdalı: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
<p>Yirmi birinci yüzyılda modern bir şehir olarak ifade ettiğimiz İzmit, Milli Mücadele yıllarında Anadolu'nun savunulmaya muhtaç bölgelerinden biriydi. Büyük devletlerin kısa süre altına aldığı Anadolu'dan İzmit de payına düşeni yaşamak mecburiyetinde kalmıştı. Kurtuluş Savaşı'nın kaderini belirleyen 1921-1923 yılları İzmit ve halkının kurtuluş mücadelesine tanıklık etmektedir. 1920 yılının Ekim ayında İngiliz işgalinin yerini alan piyon Yunanistan, bu tarihten itibaren bölgeyi baştan aşağı işgal birlikleriyle donatmıştı. İşgalci güçlerin 1921 Mart ayında tüm Kocaeli yarımadasında gerçekleştirdiği askerî harekât, bölgedeki milli güçlerin hafızalardan silinmeyecek direnişiyle karşılaşmıştır.</p> <p>1922 senesi İzmit ile birlikte tüm yarımada'nın kurtuluşunu beraberinde getirdiği gibi, bölgenin geleceğini tayin eden Büyük Önder Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit-Adapazarı gezisinin önemini de ortaya koymuştur. İzmit'in geçmişten itibaren sancak, mutasarrıflık ve bağımsız liva olma yolunda attığı emin adımlar, 1923 yılıyla birlikte bölge dahilinde yaşanan muhtelif gelişmelerle amacına ulaşmıştır. İzmit ve çevresine ait bu tarihi gelişmeler İstanbul ve Anadolu basını'nın perspektifiyle yansıtılmaya çalışılmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Anadolu, İzmit, Yunanistan, İngiltere, Mustafa Kemal Paşa	

Sakarya University Insitute of Social Sciences Abstract of Master's/PhD Thesis

Title of the Thesis: İsmid And Around According To The Pres of İstanbul and Anatolia	
Author: Hatice Şahin	Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Enis ŞAHİN
Date: 31 May 2006	Nu. of pages: VI (pre text)+92 (main body)+17 (appendices)
Department: History	Subfield: The History of Republic of Turkey
<p>İsmid, expressing as a modern city in the 21th century, was one of the regions which was need of defending in the period of the National Struggle. İsmid also had to live its portion which left from Anatolia under the press of big powers. The years of 1921-1923, determining of the fate of the National Struggle, witness the struggle of İsmid and its population. In October in 1920, Pawn Greece displaced England and occupied this entire region. The military movement in March of 1921 made by occupied powers in all Kocaeli Peninsula was confronted with the resistance of national powers, it will not forget from minds.</p> <p>The year of 1922 brought the salvation of all this region as well as Kocaeli occurred and also the importance of the Great Leader Mustafa Kemal Pasha's travel to İsmid-Adapazarı which determines the future of that region. The strong steppes from the past towards the formation of sancak, mutasarrıflık and independent liva made by İsmid reached their aims with some events occurred in 1923. These historical events belonging to İsmid and its environment are tried to indicate by the perspective of the Press of İstanbul and Anatolia.</p>	
Keywords: Anatolia, İsmid, Greece, England, Mustapha Kemal Pasha	

GİRİŞ

Eski Yunanlıların “Bitinya” adını verdikleri İzmit’in de içinde bulunduğu coğrafi bölge, M.Ö. XII. yüzyıldan itibaren tarih sahnesinde yer almaya başlamıştır. Bölgeye ilk yerleşenlerin Trakya’dan Anadolu’ya göç eden Frigler olduğu bilinmektedir. Bu göçler neticesinde M.Ö. VIII. yüzyılda Yunanistan’ın Megara şehrinden gelen Yunanlılar bugünkü İzmit civarına yerleşmişler, bölgeye de reisleri “Astakos”un adını vermişlerdir (Hayat Tarih Mecmuası, 1961:319). M.Ö. VII. yüzyıldan itibaren bir çok devletin; Kimmerlerin, Trakya’dan gelen Treler ve Perslerin saldırılarına maruz kalan bölge harap edilmiş, M.Ö. IV. yüzyılda ise “Bitinyen” denilen Trak boylarının egemenliği altında olan Bitinya devletinin müdahalesiyle karşılaşmıştır. M.Ö. III. asırda artık “Astakos” bir Bitinya kenti olmuş ve Bitinya krallığının kurucusu I. Nikomed’in adıyla “Nikomedia” olarak anılmaya başlanmıştır (Öztüre, 1969:11-16). Nikomedia, I. Nikomed döneminde doğal güzelliği, anıtsal zenginliği ve iç kale niteliğindeki surları ile döneme damgasını vurarak, yüzyıllarca dünyanın birkaç kenti arasında sayılabilecek oranda gelişme göstermiştir. Ancak I. Nikomed’in ölümü üzerine siyasi bir takım kargaşalar bölgeyi yeni güçlerle karşı karşıya getirmiş, Bergama krallığının saldırıları M.Ö. 75’te Roma imparatorluğunun bütün bölgeye hakim olmasıyla sona ermiştir.

M.S. 284 yılında Nikomedia’da Diocletianus imparator olmuş ve İzmit’i de Roma’nın başkenti haline dönüştürmüştür. İmparatorlukta krallar değişikçe Nikomedia’nın da çehresinde değişiklikler meydana gelmiştir. Bunlar içerisinde M.S. 358 yılında vuku bulan şiddetli bir deprem, kenti altüst etmiştir. Yaklaşık bir ay kadar süren deprem sarsıntılarını müteakiben, şehirde 50 gün devam eden büyük bir yangın gerçekleşmiştir. Felaketlerin ard arda gelmesi Roma’nın bölgeye ilgisini azaltmakla beraber, Bizans ordularının işgali neticesinde Nikomedia’da Bizans hakimiyeti başlamıştır. Bu dönemde, üç yüz yıllık bir devre başkentlik yapmış, yine birkaç yüz yıl sonra büyük dünya imparatorluğu Roma’nın baş şehri olan bölge Bizans’ın da ilgisizliği nedeniyle bir ilçe merkezine dönüşmüştür. Artık Nikomedia, Costantinople’nin bir ilçesidir. Kentin tarihinde her zaman saldırı ve kuşatmalar etkili olmuş ve bu süreçte M.S. 674 yılında ilk kez Müslümanlar tarafından kuşatılmıştır.

Halife I. Muaviye'nin donanması tarafından gerçekleştirilen bu kuşatma, Muaviye'nin ölümü üzerine kaldırılmıştır. Yaklaşık 34 yıl sonra Selçuklu Türklerinin Nikomedia'ya gelişine kadar bölgede çok önemli bir gelişme olmamakla birlikte, bölge sadece Müslüman ordular tarafından kuşatma altına alınmıştır (Öztüre, 1969:71).

1071 Malazgirt zaferinden sonra "Anadolu Fatih" (HTM, 1961:317) olarak bilinen Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın orduları Kocaeli'ne gelmiştir. Bu, bölgenin Türklerce tanınması anlamına geliyordu. Büyük Selçuklular Anadolu hakimiyetini sağlayınca İznik şehri bu genç devlete merkez olmuş, batıda başkente yakın olan bölgeler de Türk hakimiyetine girmiştir. Haçlı seferleri ise bölgenin kaderini önemli ölçüde etkilemiştir. Nitekim 1097'de Haçlılar, İznik bölgesini alınca devlet merkezi Konya'ya nakledilmiştir. Böylece Kocaeli ve çevresi tekrar Bizans hakimiyetine girmiş oldu.

İstanbul'da 1204 yılında Latin imparatorluğu kurulunca, 1207'ye kadar Latinler İznik'i de elde tutmuşlar fakat bu tarihte şehri, İznik'e çekilen Bizans imparatorlarına bırakmaya mecbur kalmışlardır (HTM, 1961:317). Bölgenin Türk hakimiyetine girişi, Osmanlı Türklerinin fetihleriyle kesinlik kazanmıştır. İznik şehrinin, Orhan Gazi'nin 1331'deki ilk kuşatmasını müteakiben 1337 yılında fethedildiği bilinmektedir. Orhan Gazi İznik'i sancak olarak büyük oğlu Gazi Süleyman Paşa'ya vermiştir. Bundan sonra bölgeyi Osmanlı devletine katan ve bölgeye adını veren Türk komutanlarından Akçakoca olmuştur. Orhan Gazi'nin en büyük komutanlarından olan Akçakoca tarafından ele geçirilen İznik'in fetih tarihi Evliya Çelebi'ye göre 1427/1428, Rıfat Yüce'nin "Kocaeli Tarih ve Rehberi" adlı eserine göre ise 1362'dir (Özdemir, 1993:25). Buradan da anlaşıldığı gibi sancağın fetih tarihi ihtilâflıdır. Osmanlı devletinin fetret devrine girmesiyle beraber yaşanan taht kavgaları Bizans ile Osmanlı'yı yine aynı bölge için karşı karşıya getirmiş fakat XV. yüzyılda da akıbet Osmanlı lehinde kendini göstermiştir. Osmanlı Türkiye'sinde İznik bir sancak merkezi olmuş, bu sancak önce Anadolu sonra Kaptan-Paşa eyaletlerine bağlanmıştır (HTM, 1961:318). Kocaeli bölgesi, Osmanlılar tarafından alındıktan sonra mâmur bir hale getirilmeye çalışılmış anıtlarla donatılmıştır; yollar inşa edilmiş, köprüler kurulmuş, hamamlar, şifâhaneler açılmış, camiler, medreseler yapılmıştır (Yalçın,

1958:6). Mimari yapıdaki bu değişiklik idari alanda da kendini göstermiş, şehrin adı dahi bu gelişme ve değişmelerden nasibini almıştır. Nitekim İzmit'in klasik dönemde adı bilindiği üzere "Nikomedia" iken, Araplar önce "Nikumudiye", sonra "İznukumid" demişler, nihayet Türkler bu ismi "İznikmid"e çevirmişlerdir. Bu tabir, daha sonraları "İzmit" şekline dönüşmüştür (Hayat Tarih Mecmuası, Kocaeli Tarih Sayfası, 1961:318). 1922 yılı sonlarına doğru, Bakanlar Kurulu, almış olduğu bir kararla İzmit Mutasarrıflığı'nda bir isim değişikliğine gitmiştir. Dahiliye Vekâleti'nin 8 Ekim 1922 tarihli ve İdare-i Umumiye Müdüriyeti'nin 1902/23746 numaralı tezkeresi üzerine, 21 Ekim 1922 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında alınan karara göre, bundan böyle "İzmit livası merkezinin ismi eskiden olduğu gibi İzmit şeklinde kalacak, livanın tamamının ise eski ve resmî ismi olan Kocaeli adıyla anılmaya başlanması" kararlaştırılmıştır (Konukçu ve Şahin, 2005:878).

Osmanlı bünyesinde İzmit sancağı, idari şekli en fazla değişen yerlerden birisi olmuştur. Klasik dönemde Cezair-i Bahr-i Sefid eyaletine bağlı bir sancak olarak görülmüş, 1846 yılında Kastamonu eyaletinin, 1867 Vilâyet Nizamnamesi ile Hüdavendigâr vilayetinin sancağı olmuştur. Hatta bu arada bir dönem doğrudan doğruya İstanbul'da bulunan Zaptiye Nezaretine bağlanmıştı. 1888 yılında idari durum tekrar düzenlenmiş ve "Müstakil İzmit Mutasarrıflığı" kurulmuştur. Mutasarrıflığın kazaları; merkez kaza, Yalova, Karamürsel, Adapazarı, Kandıra ve Geyve'den ibaretti. Kazalara bağlı yirmi kadar nahiye ve bin civarında köy vardı. 1918 yılına kadar yapılan değişikliklerin en önemlisi, İznik kazasının da İzmit mutasarrıflığına bağlanmasıdır (Çam, 1993:19). XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı devleti büyük savaş ve yenilgilerle karşı karşıya kalmış ve bu mücadelelerin arkasından yepyeni bir gelişme, "Anadolu İhtilâli" başlamıştır. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanının uyandırdığı yankı ile dönemin iktidarı İttihat-Terakki hükümeti İzmit şubelerini de açarak Meşrutiyet'in öngördüğü seçimler çerçevesinde bütün yurt sathıyla beraber İzmit sancağında da örgütlenme siyasetini takip etmiştir. Denilebilir ki, İzmit sancağında siyasi hayat 24 Temmuz 1908 tarihinde Meşrutiyet'in ilanı ile başlamıştır (Çam, 1993:31). 31 Mart (13 Nisan) 1909 olayı patlak verdiği sırada, İzmit sancağında da ayaklanmalar olmuştur. Bu sırada ilan edilen sıkı yönetim kapsamına İzmit sancağı da katılmıştır. Sancakta durum böyleyken, Osmanlı Devleti

de 1911-1912 Trablusgarp, 1912-1913 Balkan savaşlarından aldığı mağlubiyeti mütentakiben 1914 yılında Cihan Harbine katılmıştır. Bu büyük harbin İzmit ile olan alakası açısından özellikle İngiltere'nin savaş boyunca en çok üzerinde durduğu ve denetiminde bulundurmaya önem verdiği yerlerden birisinin Kocaeli yarımadası olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Amaç, sürekli olarak Marmara sahillerine egemen olmak, Anadolu demiryolunu ve haberleşme hatlarını kontrol edebilmek, Anadolu'ya yapılabilecek müdahaleler için bölgeyi basamak olarak kullanabilmektir (Özel, 2005:16).

Netice itibariyle Osmanlı imparatorluğunun yıkılışının başladığı, memleketin dört bir yanının galip devletler tarafından işgal edildiği günlerde İzmit sancağı da bu işgallerden payını almıştır. Hatta Anadolu içlerinin işgalinde İtilaf devletleri İzmit'i bir üs olarak kullanmışlar, bölgenin deniz ve karayolu imkanlarından azami ölçüde istifade etmişlerdir. Mütarekenin imzalanması ve İngiliz kuvvetlerinin İzmit'e gelmesiyle beraber, Rumlar ve Ermeniler de kendi siyasi menfaatleri peşinde koşmaya başlamışlardır. Özellikle Ermeniler, İzmit körfezinde ve civarında yapılan büyük çaptaki silah kaçakçılığında önemli bir rol oynamışlardır. Arslan Bey, Yuvacık ve Bahçecik gibi köylerde en büyük Ermeni Ruhban okulunun bulunduğu Ermeşe (Akmeşe) nahiyesindeki okul kilisesinin baş rahip odasında dahi çeşitli silahlar ele geçirilmişti (Özel, 2005:9). İngilizlerin faaliyetleri, Ermeni ve Rumların nümayişleri ve zayıflayan Osmanlı idaresi Anadolu İhtilâline karşı büyük bir tehdit unsuru oluşturmuştur. Osmanlı hükümeti de bu durum ile Ermeni komitelerinin ihanet faaliyetleri üzerine tehcir kararı almış ve bu karar İzmit Ermenilerine de uygulanmıştır. İzmit sancağında mevcut 58 bin Ermeni hemen hemen tümüyle tehcir edilmiştir. Denilebilir ki işgalci güçlerin gölgesinde bulunan İzmit'teki faaliyetler 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgaliyle daha da genişlemiştir. Mütarekenin imzası İttihat-Terakki iktidarını sona erdirdiği gibi, mülki idarecilerin kaderleriyle baş başa kaldıkları büyük bir otorite boşluğu da ortaya çıkmıştır. Bu boşluk Türk insanı tarafından oluşturulan milis teşkilat ile doldurulmuştur. Bunlar için "Kuva-yı Milliye" tabiri kullanılmaktadır.

Kocaeli Kuva-yı Milliyesi bölgenin asayişini ve Anadolu'ya emniyetli geçişi sağlamada, bununla birlikte bölgenin silah, cephane ihtiyaçlarını temin etmede ve

İstanbul'dan Anadolu'ya silah cephane akışının ikmalinde büyük gayret sarf etmiştir. Milli Mücadeleye yön veren Kuva-yı Milliye birliklerinin yanı sıra gönüllü askerlerin düzenli ordu birlikleri haline dönüştürülmesi bölgede aynı zamanda yeni bir süreci de başlatmıştır. Çünkü Mütarekenin imzalandığı sıralarda İzmit'te önemli bir birlik yoktu. XX. Kolorduya bağlı bulunan I. Fırka Adana cephesinden ayrılarak, İstanbul'daki XXV. Kolordunun emrine girmişti. I. Fırka'nın karargâhı 2 Şubat 1919 tarihinde, 70. Alay ile birlikte İzmit'e hareket etmiştir. Fazla bir mevcudu olmayan Fırka, İzmit ve Derince civarına mevzilenmiştir (Çam, 1993:44). I. Fırka Kumandanlığının başına Erkân-ı Harp Kaymakamı Mustafa Asım Bey tayin edilmişti. 13 Aralık 1919 tarihinde I. Fırka Divan-ı Harbi kurulmuştu. Akabinde Asım Bey'in Milli Mücadeleye olumlu yön veren faaliyetleri göze batarak vazifesinden alınmış ve yerine Miralay Rüştü Bey tayin edilmiştir. Bölgede Kuva-yı Milliye tarafından alınan tedbirler ve gelişmeler İngilizlerin hoşuna gitmemektedir.

Netice itibarıyla, İzmit'in işgali 6 Nisan 1920'de İngiliz donanmasının İzmit önlerine demirlemesiyle yeni bir çehre kazanır. İngiliz işgal kumandanı yayınladığı bildiri ile 24 saat içinde asker-sivil, isteyen herkesin istediği yere gidebileceğini duyurması ile I. Fırka dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu gelişme, bir yıllık süreye yakın İzmit ve çevresinde bu fırkanın sağlamaya çalıştığı sükûnet ortamını da bozmuş ve hedeflenen sonuca ulaşamamıştır. İstanbul'un işgali üzerine Heyet-i Temsiliye'nin Anadolu'nun idaresine tamamen el koyması, 17/18 Mart gecesi I. Fırka'nın inkıtaı ve 24. Fırkanın Kuva-yı Milliye müfrezeleri ile müşterek harekâtı sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Son padişah Vahdettin ile birlikte sancağa atanan mutasarrıfların İzmit'in kaderi üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Sancak dahilinde yaptığı önemli işlerle adını duyuran ilk kişi bu dönemde Mazhar Müfit Bey olmakla birlikte yerine geçen mutasarrıflar da yeni bir takım örgütlenmeleri beraberinde getirmişlerdir. 1917 yılında yani I. Dünya Savaşı'nın kaderinin hemen hemen tayin edildiği yıllarda, göreve İzmit mutasarrıfı olarak İbrahim Süreyya Yiğit getirilmiştir. Alınan kesin mağlubiyet ve bu mağlubiyetin en büyük nişânesi olan Mondros Mütarekesinin imzası üzerine İbrahim Süreyya Bey azledilmiş İzmit ve dolaylarında hiçbir olumlu hizmeti bulunmayan Arnavut Mahmut Mahir Bey dönemi başlamıştır. İzmit'in de

işgaliyle beraber işgalci kuvvetlerin buyruğu altında İzmitlilere zulmettiği bilinir. Mart 1919'da azlini isteyerek Gelibolu'ya ataması yapılmıştır.

1919 yılının Nisan ayında İzmit sancağında Ahmet Anzavur dönemi başlamıştır. Anzavur, Çerkez boylarından olup bununla öğrenen, gençliğinde jandarma eri olarak gösterdiği başarılarından dolayı binbaşılığa kadar yükselen, Birinci Cihan Harbinde bir yolsuzluğa karışarak emekliye ayrılan ancak daha sonra bilinmeyen bir sebeple Sadrazam Damat Ferid Paşa'nın koruyuculuğunda "İstiklâl Savaşı"nda kurduğu birlikle adını duyuran Çerkez Ahmet Anzavur'dur. Bu dönem Kuva-yı Milliyecileri izlemek, onlara yardımcı olanları asmak, padişah kuvvetlerine bağlı Müslümanları örgütlemek, silah cephane yardımı sağlamakla geçmiştir (Öztüre, 1969:142). Onun bu faaliyetleri vali olarak atanması sonucunu beraberinde getirmiştir. Yerine 6 ay vekil olarak Çerkez İbrahim Bey onun ardından da Abdülvehab Bey mutasarrıf olarak geçer. İzmit'teki Anzavur kuvvetlerinin milli güçler tarafından yenilgiye uğratılması Müttefik devletlerden İngiltere'yi büyük bir telaş içine sürüklemişti (Baytok, 1970:101). 6 Temmuz 1920 günü İzmit'i işgal eden İngilizlerin ardından, 28 Nisan 1921 günü işgale katılan Yunanlıların yardımına güvenen Çerkez İbrahim, halkın bir kısmını da yanına çekerek çeteler kurdurmuş, halk da bu fiili işgal sonunda kısmen İstanbul'a kısmen Anadolu'ya güçleri yetmeyenler de köylere çekilmişlerdir. İzmit, bu dönemde terk edilmiş bir şehir haline gelmiştir. İzmit'in düşman kuvvetleri ve azınlıklar tarafından işgali 1921 yılı ortalarına kadar devam etmiştir (Öztüre, 1969:143). Bu işgaller karşısında Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti duruma seyirci kalmayarak bir araya getirilen birlikler sayesinde ele geçirilen Geyve, Taraklı ve Kandıra yöresine İzmit sancağı mutasarrıfı olarak Saadettin Bey'i atamıştır. Bu gelişme sonrasında İzmit sancağında ortaya çıkan görünüm şu şekildeydi: sancağın batı bölümü padişah hükümetine bağlı zorba Çerkez İbrahim, doğu tarafı Büyük Millet Meclisinin meşru mutasarrıfı Saadettin Bey tarafından yönetiliyordu. Mutasarrıf, Kuva-yı Milliyecilerle işbirliği içerisinde çalışarak, halk ve köylülerle kurduğu güçlerin de yardımı ile 21 Haziran 1921 günü Adapazarı'nın, 27/ 28 Haziran 1921 günü de İzmit'in kurtuluşuna vesile olmuştur.

Milli Mücadele döneminde müstakil mutasarrıflık statüsünde bulunan İzmit, Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşuna kadar İstanbul Hükümetlerinin atadığı mutasarrıflar

tarafından yönetilmişti. Daha sonra Büyük Millet Meclisi Hükümeti, 7 Haziran 1920’de İzmit’in daha önce İngilizlerce işgal edilmesi sonucunda livaya bağlı Adapazarı, Geyve, İzmit, Kandıra, Karamürsel kazalarının mülki merciden yoksun kalmaları, bunun hükümetin işlemlerinde karışıklıklara yol açması nedeniyle İzmit livası merkezinin Geyve’ye naklini, Adapazarı, İzmit, Karamürsel, ve Kandıra kazalarının Geyve’ye bağlanmalarını kararlaştırmıştı. Bu durum İzmit’in Yunan işgalinden kurtarılmasına kadar sürmüştür. Bir süre sonra sadece Ankara’nın atadığı mutasarrıflar tarafından yönetilmiş, Şile ve Gebze kazaları da kısa süreliğine İzmit’e bağlanmıştır. 16 Ekim 1920 tarihli bir kararnameyle İzmit sancağının vilayete dönüştürülmesi kararı ortaya çıkmış ancak 22 Ekim 1920’de bu düzenlemeden vazgeçilerek tekrar sancak şeklinde yönetilmesine karar verilmiştir. 11 Şubat 1922 tarihinde de sancağın adının Kocaeli’ye dönüştürülmesi kabul edilmiş ve durum Dahiliye Nezaretine bildirilmiştir (Özel, 2005:50-51).

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918 tarihinde imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla savaştan yenik çıktığını kabul etmişti. Bu durum basın hayatını olumsuz olarak etkilemiş, İstanbul ve Anadolu basınına ait gazetelerin bir kısmı varlıklarını güçlüklerle devam ettirebilmişlerdi. Bu gazetelerden özellikle İktidam, Sabah, Vakit ve İleri gazeteleri zor şartlar altında bile yayınlarını sürdürmüşlerdir. Böyle bir ortamda Hüseyin Cahit’in başyazarlığını yaptığı “Tanin” gazetesi de yayınını sürdürebilen gazetelerden biriydi. 1918 yılında Necmettin Sadak ve Şinasi Akşam tarafından bir süre sonra dönemin ünlü gazetelerinden Akşam gazetesi kurulmuş ve basının içine girmiş olduğu bu kritik süreç devam etmişti. Mütareke ve Milli Mücadele yıllarında basın organları arasında yaşanan kamplaşmanın bu sürece etkisi de önemli bir boyuttaydı. Bu durum yayınlanan gazete oranının düşmesine neden olmaktadır.

1919 yılına gelindiğinde Celal Nuri (İleri) ve kardeşi Nuri (İleri) tarafından kurulmuştur. Milli Mücadele döneminde gerçekleştirilen Anadolu hareketinin “naşir-i efkârî” olarak bilinen “İleri” gazetesinin yanı sıra 1918’de Necmettin Sadık (Sadak), Kasım Şinasi, Falih Rıfkı Atay ve Ali Naci’nin yayınladığı “Akşam”; Hakkı Tarık Us, Ahmet Rasim, Ahmet Şükrü Esmer, Reşat Nuri Güntekin, Hüseyin Cahit, Ziya Gökalp, Halide Edip Adıvar gibi kalemlerin bulunduğu “Vakit” bu mücadelede

Ankara hükümetini desteklemekteydi. Bunun karşısında milli hareketi ve beraberinde Kuva-yı Milliye'yi rencide eden bu birliklerin milli olmaktan yoksun olduğunu dile getiren "Alemdar" ve Ali Kemal'in gazetesi olarak bilinen "Peyam-ı Sabah" Anadolu hareketine cephe alan gazeteler olarak yer almaktaydı. Bu gazeteler bu dönemin en büyük tanıklarıydı.

Basının öncülerinden olan bu gazeteler dönemin zor şartları altında işbirlikçi hükümetler tarafından hazırlanan sansür kararlarına boyun eğmek zorunda kalmıştı. 1919 yılının Şubat ayında yayınlanan bir kararname, her türlü yayının ve basılı kağıdın askeri yönetimden ya da sansür kurulundan özel yazılı izin alınmadan basılmasını yasaklamıştı. Bu sansür hareketine 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgal edilmesiyle birlikte işgal kuvvetleri de dahil olmuştu. İstanbul'un işgalinden sonra işgalci güçler 140 kadar gazeteci, aydın ve yöneticiyi tutuklayıp Malta Adası'na sürmüşlerdi. Türk İstiklal Harbi başlayınca İstanbul basını, bu mücadeleyi destekleyenler ve Anadolu hareketine karşı çıkanlar olarak ikiye ayrılmışlardı. Anadolu hareketinden yana olanlar sık sık sansüre uğramakla karşı karşıyaydı. Bu sansürden nasibini alanların başında; İleri, Vakıf, Tasvir-i Efkâr, Akşam, İdam, Tanin gazeteleri yer almakta, tam karşılarında ise; Peyam-ı Sabah ve Alemdar bulunmaktadır (Ekinci, 2002:678).

Milli Mücadele hareketinin başarıya ulaşmasıyla imzalanan Lozan Barış Antlaşması İstanbul basını ile Ankara ilişkilerini yeni bir aşamaya getirmişti. Kurtuluş Savaşına karşı yayın yapmış olan Refik Halit, Refii Cevat, Tarık Mümtaz gibi yazar ve gazeteciler İstanbul Hükümeti'nin Dahiliye Nazırlığı görevini üstlenmişlerdir. Bundan sonraki süreçte Ankara Hükümeti'ne en ağır eleştiri ve hakaretleri yönelten Peyam-ı Sabah başyazarı Ali Kemal'i tutuklanmış, Ankara'ya götürülürken İzmit'te halk tarafından linç edilmişti. Bu durum basının insan üzerindeki etkisini en açık şekilde dile getirmekteydi.

Bu gazetelerin dışında 4 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi'nde "Heyet-i Temsiliye'nin oluşturulmasından sonra Mustafa Kemal Paşa bu temsil heyetinin yayın organı olarak "İrade-i Milliye" gazetesinin yayın hayatına başlamasına ön ayak olmuştur. Bu gazete daha sonra "Hakimiyet-i Milliye" adını alarak Cumhuriyetin ilk

yıllarından itibaren Ankara'nın en ünlü gazetelerinden biri olarak kendisini göstermiştir (Ekinci, 2002:679). Bu dönemde İstanbul gazetelerini ise İkdam, Tanin, Tevhid-i Efkar, Tasvir-i Efkâr, Akşam gibi gazeteler temsil etmektedir. Bunlardan özellikle Tasvir-i Efkâr gazetesi ulusal bağımsızlık savaşı konusunda bilgi vermekten kaçınmamış, diğer gazetelerden farklı olarak muhabiri Ruşen Eşref ve fotoğrafçısı Kenan Bey'i Sivas'taki mücadeleyi yürütenlerin yanına göndererek önemli bir atılımda bulunmuştur (Özkaya, 1989:20). İstanbul ve Anadolu basınının önemli temsilcilerinden olan bu gazeteler, dönemin konjonktürünü ortaya koyması bakımından ehemmiyeti haizdir.

Çalışmanın amacı; basının siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik, tarihi hayata olan etkisini bir bölge üzerinden hareketle ortaya koyma hedefine dayanmaktadır. Kocaeli yarımadasının Milli Mücadele tarihi açısından ehemmiyeti haiz bir bölge oluşu da bu amacın konu üzerinde yoğunlaşmasına vesile olmuştur.

Çalışmanın konusu; 1921-1923 arası dönemde tüm Kocaeli yarımadasında yaşanan büyük Yunan işgaline ve bu işgale karşılık milli güçlerin büyük direnişine dayanmaktadır. Yunanlıların bölge dahilindeki faaliyetleri, Türklerin savunma ve taarruz çabaları, Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün İzmit ve çevresindeki kayda değer tarihi rolü ve işgal sonrasında gerçekleşen muhtelif hadiseler gazetelerin diliyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bir anlamda İkdam, İleri, Akşam, Vakit, Hakimiyet-i Milliye gibi basının önde gelen gazetelerinin Anadolu kenti İzmit'e bakış açısını sunmak çabası konumuzun çerçevesini teşkil etmiştir.

Çalışmanın önemi; İzmit ve çevresini İstanbul ve Anadolu basınında yer alan gazete nüshalarından yararlanarak kaleme alan bu çalışmanın, araştırma eserleri incelendiğinde üzerinde fazla durulmayan üç yıllık tarihi bir süreci ele almasından ve aynı zamanda kronolojiye riayet edilerek hazırlanmaya çalışılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

BÖLÜM I: İZMİT VE ÇEVRESİNDE YUNAN İŞGALLERİ

1.1. Kocaeli Yarımadasında İşgaller

İtilâf devletlerinin İzmit'e olan ilgisi, Milli Mücadele yıllarının başında açık olarak kendini hissettirmiştir. İzmit, Anadolu demiryolunu ve haberleşme hatlarını kontrol edebilmek, Anadolu'ya yapılabilecek müdahaleler için basamak olarak kullanmak, İzmit- Adapazarı demiryolunun işleyişini ve İstanbul'un iâşesini sağlamak açısından önemi haizdir. Bu devletler içerisinde Yunanlıların bölgeyi işgal faaliyetleri, üzerinde durulmaya değer bir takım ayrıntılar taşımaktadır. Ancak Yunanlıların bölgeyle alakalarını sağlayan İngiltere ve tabiki İngiliz diplomasisidir. İzmit, İngiltere'nin Milli Mücadele döneminde kontrolünde bulundurmaya en çok ehemmiyet verdiği yerlerden biridir. Bu düşüncenin altında yatan siyaset ise; Marmara sahillerine egemen olmak ve I. Dünya Savaşı sonrasında yıkık milletin yeniden varolma mücadelesi sırasında buralara yerleşen milli kuvvetleri uzaklaştırmaktır. Yani Osmanlılar ile İngilizler arasında bir mıntıka gerekiyordu. Bu da İzmit havalisinin temini ile mümkündü (TBMM GCZ, 1999:41). Bu süreçte Boğazlarda fiili bir hakimiyet sağlayan İngilizler, Damad Ferit Hükümetiyle yaptıkları gizli bir antlaşmayla Türkiye'nin toprak bütünlüğünü sağlayacakları fikri karşısında Boğazların kontrolünü talep etmişlerdi. 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Barış Antlaşmasını da Boğazlarla birlikte çevresini, kendi nüfuzlarına terk edebilecek şekilde hazırlamışlardı. Buna göre Kocaeli yarımadası Sapanca gölünün batı ucuna kadar bu nüfuz bölgesinde bulunacak, asker bulundurmak ve askeri harekâta bulunmak İtilâf devletlerine ait olacaktı. Ancak bu antlaşma, TBMM hükümetince iflasa uğratılmıştı. İngiltere'nin planları suya düşürülmüş fakat bu büyük devlet, Boğazlar üzerindeki emellerinden vazgeçmemişti. 1921 Mayısında İngiliz dış politikasını yönetenler, askeri yetkililerin Boğazların boşaltılması önerisini, prestij kaybı doğuracağı ve İngiliz ticaretine darbe vuracağı gerekçeleriyle kabul etmemişlerdi (Şimşir, 1972:24). Netice itibarıyla İngiltere için İzmit yöresini denetim altında tutmak bir güvenlik sorunuydu. İngilizler, Mondros Mütarekesine göre demiryolları ve limanları kontrol maksadıyla önemli istasyon ve limanlara kendi

askerlerini yerleştirmişlerdi. Şubat 1920 tarihiyle 300 kadar İngiliz askeri bölgede geniş çaplı faaliyetlere girişmiş ve 1920 Temmuz ayına kadar bu faaliyetlerine devam etmişlerdi. 15 Temmuz 1920 sabahı İzmit'te, piyade ve süvarilerden mürekkep bir İngiliz kuvveti Derbent istikametinde ilerleyerek Adapazarı'nda bulunan birlik ile temasa geçmişlerdi. Bu gelişme üzerine; bölgenin işgalci güçlere karşı müdafaasını sağlayan Milli Alay Kumandanlığı, İngilizlerin herhangi bir saldırısına karşı milli güçlere tedbirli olmalarını emretmişti (Çam, 1993:89). 16 Temmuz'da da muharebeler şiddetle devam etmiş ve İngilizler gördükleri mukavemet karşısında taarruzlarının yönünü değiştirerek bu defa buralarda Rum ve Ermeni çeteleri kullanma ve çıkarılacak ayaklanmalardan faydalanma yolunu takip etmiştir. Ancak ayaklanmalardan sonuç alamayınca, bölgeye bu kez Yunan askeri gücünü sokmuşlardır. Denilebilir ki, İngilizler bölgede kendilerini askeri yönden zayıf gördükleri için ya da milli birlikler tarafından beklemedikleri bir mukavemet ile karşılaştıklarından dolayı, güvenlikleri açısından maşa olarak bu kez Yunan ordusundan yararlanmayı tasarlamışlardı. Yani bu İngiliz diplomasisinin araladığı yeni bir kapıydı. Yunanlılar ise maceraperest bir şekilde giriştikleri Anadolu mücadelesinde İtilâf devletlerine her türlü hizmeti sunmaya hazırды. Kuvvetlerini geniş bir alana yaymanın kendilerine vereceği zararı düşünmeksizin XI. Tümenlerini yani Manisa Tümenini Kocaeli yarımadasına hiç vakit kaybetmeden göndermişlerdi. XI. Yunan Tümeni, İzmit ve yöresine Eylül 1920'de gelmişlerdi. Yunanlıların bölgeye geliş tarihlerinin yanı sıra İzmit'te fiili Yunan işgali 27 Ekim 1920 tarihinde başlamıştır (Yüce, 1945:74). Yunanlıların, Kocaeli bölgesini işgalinin arkasında bir İngiliz planının yer aldığını söylemek gerekir. Bu plana göre; Kocaeli bölgesinde yürütölmek istenen harekâtın hedefi, kendilerine taraftar azınlık halkın yardımını sağlamak, Türk milli kuvvetlerini sindirmek ve bu bölgeden uzaklaştırmak, hatta azınlıkları bu bölgeye yerleştirmek suretiyle, İstanbul istikametini emniyette bulundurmak ve Yunanlıların cepheden yapacağı taarruzu kolaylaştırmaktı (Türk İstiklâl Harbi, 1996:291). Bu şekilde Yunan birliklerini Kocaeli'ne yerleştiren İngilizlerin maksadı, doğrudan doğruya Türklerle temas etmeden, vazgeçemedikleri boğazlar bölgesinde kontrolü sağlamaya dayanmaktadır. İstanbul ve yakınlarında bulunarak bu amacı gerçekleştirdikleri gibi doğu bölgelerinin de güvenliğini sağlayacaklardı. Beraberinde İstanbul hükümeti, Anadolu ve Kuva-yı Milliye

birlikleri arasındaki bağlantı koparılarak, milli birliklere gidecek her türlü yardımın da önü kesilecekti (Üzmez, 2004:40). Bu amaçla Ekim 1920'de başlayan Yunan işgalinde işgal bölgesi üç ayrı bölgeye ayrılmıştı:

Birincisi Sapanca Bölgesinde: 16. Piyade Alayının bir dağ topçu grubu, iki taburu Çuhahane'de, takviyeli bir taburu Bahçecik'te.

İkincisi Akmeşe Bölgesinde: 9. Girit Alayı, bir dağ topçu bataryası iki tabur Akmeşe'de, bir tabur Kandıra'da.

Üçüncüsü İzmit Bölgesinde: 17. Piyade Alayı, bir dağ topçu grubu, tümen karargahı; iki tabur İzmit'te, bir tabur Gebze'de bulunmaktaydı (Türk İstiklâl Harbi, 1996:394). Bu bölgeler, Yunanlılarca pilot bölge tayin edilmiştir. Yaklaşık üç aylık bir süre içerisinde Yunanlılar tüm hazırlıklarını gerçekleştirmiş, Aralık 1920 tarihi itibarıyla, Anadolu toprakları üzerindeki Yunan askeri kuvveti de; 3948 subay ile 103345 ere ulaşmıştı. Yunan işgal kuvvetlerinin bir kolordusu Trakya'da, iki kolordusu İzmir cephesinde, bir kolordusu Bursa cephesinde olduğuna göre; İstiklâl Savaşı'nda Türk Ordusu, dört Yunan kolordusuyla savaşmıştır. Bu durumda her kolorduda 27000 kişinin üstünde bir Yunan askeri kuvvetinin varlığı söz konusudur. Kocaeli yarımadası ve Sakarya'yı işgal eden Tümenin bağlı bulunduğu Yunan kolordusunun ayrıca, Gemlik ve Bursa'da birer tümenleri daha bulunmaktadır. Bu durumda İzmit'i işgal eden Tümenin 8000 kişiyi aşan bir kuvvete sahip olduğunu ifade etmek gerekir. Bu sayı, savaş şartlarına göre azalıp çoğalmaktadır. Bu kuvvetlerin yanı sıra Kocaeli bölgesindeki yerli Rum ve Ermenilerden oluşan 1500-2000 kişilik Milis güçlerinin de savaşın her safhasında Yunanlılar tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra her ne kadar İngilizler bölgeden çekilmiş gibi görünse de belli bir süre, İngiliz askerinin de Kocaeli'de kaldığı ve Yunanlılarla birlikte hareket ettiği bilinmektedir (Üzmez, 2004:42).

İşgal kuvvetlerinin birlikte hareket etmelerinin en temel gerekçesi, bölgede halkı korkutmak, yıldırma ve tehlike karşısında oluşturulan milli güçleri ortadan kaldırmaktır. Osmanlı hükümeti de çoğu zaman bu güçlerin oyununa gelerek İzmit ve

çevresinde görünürde asayışı sağlamak fakat esasında milli kuvvetlerin oluşumuna mani olmak ve hatta Kuvay-ı Milliye ile savaşmak üzere Kuvay-ı İnzibatiye Tümenini oluşturmuşlardı. Bu Tümen, İstanbul Hükümeti'nce Anadolu'da kurulan ve başarılı bir yol takip ederek milli kuvvetleri ve toplantı tarihi yaklaşan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni dağıtmak amacıyla kurulmuştu. Yüksek maaşlar ve büyük vaatlerle subay ve erleri çatısı altında toplamaya çalışan bu kuvvetin kuruluşuna İngilizler de büyük destek olmuşlardı (Çam, 1993:93-94). Kuvay-ı İnzibatiye Tümeni, kurulur kurulmaz İzmit'te üç alay halinde işe başlamış ve Kuvay-ı Milliye birlikleri ile çatışmaya girmişti. Milli kuvvetler, baskın tarzında Kuvay-ı İnzibatiyeye karşı taarruza geçmişler ciddi bir çatışma olmadan tümendeki piyadelerin pek çoğu Kuvay-ı Milliye'ye katılmıştır. İzmit, İngiliz işgal kuvvetleri ile uğraşırken diğer taraftan da bu durumdan hoşnut olan azınlıklar arasında çıkan ayaklanmalar ile uğraşmıştır. Yani bir yandan işgalciler öte yandan Kuvay-ı Milliye'nin girişmiş olduğu Eskişehir'de, İnönü'de, Dumlupınar'da Yunanlılarla ölüm-kalım mücadelesi ve azınlık çeteleriyle olan gerginlik tüm Kocaeli yarımadasını etkilemişti. 1920 yılı, işgal kuvvetleriyle birlikte hareket eden Rum ve Ermeni çeteleri için de adeta bir hazırlık evresiydi. Ekim 1920 tarihiyle başlayan işgal hareketi, içerisinde bu gelişmeleri ve karşılıklı mukavemeti barındırırken yeni bir yılın başlangıcıyla birlikte işgal faaliyetleri de yeni bir döneme girmişti. 1921 yılı itibarıyla yaklaşık bir yıldan beri süre gelen işgalci güçlerle milli birliklerin çatışması yeni bir çehre kazanmış, bu harekâtın gerçekleştirilmesinde Kuva-yı Milliye'nin yanında düzenli ordu birliklerinin daha da ağırlık kazanması sağlanmıştır. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti, Kocaeli bölgesinde Düzce ve Geyve civarını da içine alacak şekilde, Kocaeli Kumandanlığı oluşturularak mücadeleye devam edilmesini 21/22 Ocak 1921 tarihinde Garp Cephesi Kumandanlığına bildirmiştir. Kurulan bu kumandanlığın başına da doğu cephesindeki başarılarından dolayı takdir toplayan Miralay Halit Bey getirilmiştir. Halit Bey, göreve başlar başlamaz Ankara ile temasa geçmiş, İzmit cephesinde bulunan bütün dağınık kuvvetleri bir araya toplama ve Yunanlılara karşı bunu kullanarak tesirli olmayı hedeflemiştir. Bunun sebebi ise İleri gazetesinde yer verilen, düşmanın Trakya'da bulunan kuvvetlerini çektiği ancak ne tarafa doğru ilerlediği bilinmemektedir, bu bir taarruz hazırlığı olabilir, şeklindeki haberdir (Çam, 1993:116). Miralay Halit Bey'in Ankara'yla girişmiş olduğu temasın neticesi olarak, Erkân-ı

Harbiye Reisi Fevzi Paşanın, Halit Bey'e 1 Şubat 1921 tarihi itibarıyla verdiği cevapta, "Cephe kumandanları da sizin fikrinizdedir. Sizi oraya o maksatla gönderdik. Kocaeli müfrezeleri kısa zamanda kuvvetlendirilecektir. Bir taburu iade olunan 40. Alay mıntıkanıza sevk edilmek üzere celb edilmiştir. Noksanı ikmal edilerek emrinize sevk edilecektir. Giresun alayı da keza teşkil edilir edilmez emrinize gönderilecektir. Şerefimizin tehlikeye düşmesi söz konusu değildir. Müdafaa-ı Milliye Vekâleti de azami yardımı yapacaktır" ifadeleri yer almaktadır (Çam, 1993:117). 1921 yılının Mart ayından itibaren, Yunan birliklerinin İzmit-Adapazarı arasındaki mevkiye hareketliliği iyice artmış, Adapazarı istikametinde hızla yayılmaya başlamışlardır. İşgalci güçlerin amacı, Geyve Boğazı'na kadar olan bölgeyi ele geçirmek, Sakarya civarındaki Yunan birlikleriyle birleşmekti (Türk İstiklâl Harbi, 1996:319). Yunanlılar, giriştikleri askeri harekâtla 25 Mart 1921'de Sapanca'yı, 26 Mart 1921 günü Adapazarı merkezini işgal etmişlerdi. Yunanlılarla girişilen bu mücadeleye, 1921 yılının Mart ayında Türk birlikleri tarafından oluşturulan Mürettep Kolordu komutanlığı ile devam edilmiştir. Kocaeli ve Sakarya civarında Yunanlılara karşı mukavemet gösteren bu kolorduyu, İstiklal Harbinin kahramanlarından Kazım Paşa hatıratında şöyle ifade etmektedir:

"Nisan ayında Kocaeli bölgesinde bulunan düşman, kısmen Sakarya boyunca ve kısmen de Geyve Boğazı ile bunun batısındaki sırtlardan denize kadar uzanan mevzileri işgal ve tahkim etmiş bulunuyordu. İzmit, Adapazarı ve Sapanca'da düşmanın işgalinde idi. Başlangıçta doğudan gelecek kuvvetlerimizin bu bölgede kullanılacağını ümit ediyor ve bu kuvvetlerle düşmana taarruz etmeyi düşünüyordum. Fakat sonradan bu kuvvetlerimizin düşmana hissettirilmeyerek Garp cephesi emrine verilmek üzere Eskişehir bölgesine gönderilmeleri, Erkân-ı Harbiye Reisliğinden bildirildi. İzmit ve Adapazarı bölgesinde Yunanlıların kuvveti, muntazam bir fırka idi. Kocaeli bölgesinde bizim kuvvetlerimiz Kuva-yı Milliyeden Nizamiyeye çevrilmiş bir tabur, Adapazarı milis taburu ve Zoboğlu Hüseyin Efendi'nin emrindeki Kuva-yı Milliye'den Nizamiyeye çevrilmiş diğer iki taburdan kurulmuştu. Yani bütün kuvvetimiz toplam olarak beş tabur piyade, bir milli süvari alayı, üçü seri, ikisi adf ateşli olmak üzere beş toptan ibaretti. Piyade taburlarının çoğunun henüz teşkilatı tamamlanmamıştı. Subayları eksik, nakliye vasıtaları yok, mevcutları az, silahları

değişik çaplarda, cephaneleri yetersiz ve erlerinin üzerinde askeri elbise mevcut değildi. Süvari alayı ise, Sarı Efe Edip'in emrindeki Kuva-yı Milliye süvarileri idi. Kocaeli bölgesinde bulunan 17. Fırkanın iki alayı Eskişehir bölgesine alınmıştı. Kocaeli'deki kuvvetler Miralay Miraliva Nurettin Bey'in kumandasında idiler. Diğer taraftan Kocaeli bölgesinde, yaşları uygun ve asker olarak istifade edilebilecek halk vardı. Ancak silah, cephane, subay ve diğer malzememiz, bunların yetiştirilmesi ve teçhiz edilmesine ve bunlarla yeni kıtalar kurulmasına yeterli olmadığından bu halktan istifade edemiyorduk” (Özalp, 1971:176-177). Yani bu durum, milli güçlerin içinde bulunduğu ortamı en iyi şekilde açıklamaktadır.

Yunanlılarla girişilen sıkı mücadelenin yönü bir yandan değiştirilmeye çalışılırken bazı aksilikler ortaya çıkmış, bunlardan biri ise Kocaeli bölgesindeki milis güçlerin düzenli birlikler haline getirilemeyişidir. Kocaeli taburunun disiplinsiz eski mahkum erlerden oluştuğu, tabur kumandanının disiplini tam sağlayamadığı, Kandıra civarındaki bazı grupların düşmanla işbirliği içinde olduğu gerekçeleriyle tüm Sakarya ve havalisi halkının Türkiye Büyük Millet Meclisine başvuracağı konuşulmuştur. Bu olumsuzlukların dile getirilmesi bir süre sonra bazı iyileştirme faaliyetlerini ortaya çıkarmış, Mart ayından itibaren kumandanlığın personel sayısında bir artış görülmüş ve Miralay Bey'in de gayretleriyle bu kumandanlık bir kolordu seviyesine yükseltilmiştir. I. İnönü muharebesinde bu ordu hakkında fikir edinen ve bu milli birlikleri ortadan kaldırmak için hazırlanan Yunan ordusu, Mart ayının başından itibaren faaliyetlerini arttırmış yeni bir taarruzla hem Sevr antlaşmasını kabul ettirmek hem de Türk halkının maneviyatına olumsuz tesir edebilmek için harekete geçmiştir (Tansel, 1978:78). Bu gelişmeleri müteakiben 28 Mart 1921 tarihinde Geyve Boğazı'nda, 29 Mart'ta ise Değirmendere mıntkasında hareketlenmeler ortaya çıkmıştır. Yunanlılar, Bahçecik ve Rum Yeniköy'de bulunan kuvvetlerinin hepsini çekerek Adapazarı cephesine sevk etmiştir. Cephede durum kritik bir sürecin içerisine girmiş, kimi yerde düzenli birliklerin kimi bölgede ise Kuva-yı Milliye'nin faaliyetleri geniş yankı uyandırmıştır.

1 Nisan 1921 tarihiyle birlikte, Yunanlılar ile milli güçlerin mukavemeti olarak ifade ettiğimiz yeni sürecin ilk yankıları gazete sütunlarında yerini almaya başlamıştı.

Nisan ayı itibarıyla milli kuvvetler açısından bir tedirginlik oluşmuştu. Düşmanın şimdi hangi hatta tutunmak isteyeceğinin, hangi hattan saldırıya geçeceğini tahminleri yapılmaktaydı. Amaç, duruma göre o bölgelere takviye güç göndererek, donanımlı hale getirilmesini sağlamaktı. Anadolu'dan gelen 1 Nisan 1921 tarihli resmi tebliğ göre, düşmanın ya Bilecik-Karaköy hattında ya Kocaeli suyuyla, Yenişehir-İnegöl hattında ya da Aksu hattında cephe oluşturacağı tahminleri basın aracılığıyla duyurulmaktaydı. Milli güçler tarafından Bilecik-Karaköy hattının işgal edilmiş olması dolayısıyla bu tarih itibaren Yunan birliklerinin bir kısmının Bursa'ya doğru ilerlediği bilinmekte ancak daha sonra nereye geçeceği tahmin edilememektedir (İkdam gazetesi, 1 Nisan 1921, no.110/39-B) Bu durum, Yunanlıların düzenli birliklerine karşı var olan endişeyi sürdürmektedir. Ancak bir süre sonra bu endişe, Yunan tarafına geçmiş, Kuva-yı Milliye Yunanlıları sıkıştırmaya başlamıştır. Yabancı basından birkaç gazete de yine bu konuya dikkat çekerek, sütunlarında “Kuva-yı Milliye Yunanlıları Sıkıştırıyor” manşeti altında teferruatlı bilgiler vermektedir. Prospa gazetesi, İzmit cephesinde üç günden beri Türklerle Yunanlılar arasında ciddi çarpışmaların yaşandığını, İzmit'in hristiyan çocuklarla dolup taşıdığını ve Averof zırhlısının İzmit'e girdiğini yazmaktadır. Şologos gazetesinde ise Yunanlılarla işbirliği halinde olan Ermenilerin Bahçecik, Yeniköy, Ovacık ve Çengel kasabalarını tahrip ettikleri ifadelerine rastlanmaktadır (İkdam gazetesi, 11 Nisan 1921, 110/39-B). Yergir gazetesinin baş sütunlarında ise Kuva-yı Milliye'nin Bahçecik'ten üç kilometre mesafeye yerleştiği ve mükemmel toplara sahip olduğu yazmaktadır (İkdam gazetesi, 16 Nisan 1921, 110/39-B). Nisan ayının ortaları itibarıyla Yunanlıların geldiği nokta, sadece İzmit sahilinin müdafaasını sağlamaktan ibaretti. Bu gelişmeleri müteakiben, Yunanlıların telaşı her geçen gün bir kat daha artmıştı. İzmit cephesindeki vaziyet dolayısıyla iyice asabileşen Yunanlılar, İzmit ve havalisinde bulunan muntazam Türk kuvvetlerinin taarruz hazırlıkları içerisinde olduklarını kendi birliklerine sızdırma siyaseti peşindeydiler.

Alemdar gazetesi bütün cephede gerçekleştirilen ve hazırlıklarına devam edilen çarpışmaların haberini kaleme almıştı. Nisan 1921 tarihiyle askeri vaziyetin, garp cephesi Kocaeli tarafları ile Adapazarı'nın batı mntıklarında hareketlenmelerden

ibaret olduğunu ifade etmişti. Bu habere karşılık bir Yunan tebliğine göre İzmit ve Marmara sahillerinde ortaya çıkan bu karışıklık nedeniyle bu durumu tetkik etmek üzere İzmit'e bir komisyon gönderileceğinden bahsedilmişti (Alemdar gazetesi, 16 Nisan 1921, no.113/6-c). Bütün cephede ard arda gerçekleşen bu çarpışmalar, Anadolu ve İstanbul basınını etkilediği gibi yabancı basından Prospa gazetesi de bu olaylara bizzat şahit olmuştur. Bu gazete, Türk birliklerinin muhtemelen 1921 yılı çerçevesinde almış olduğu ufak tefek başarısızlıkları göz önünde tutarak, sütunlarında bazı ifadelerle yer vermiştir. Gazete, milli birliklerin bölgedeki durumunu şu cümlelerle dile getirmişti: "Sakarya'dan Bahçecik'e kadar olan bütün cephede sıkı bir mücadele gerçekleşmektedir. Türkler muvaffakiyetsizliklerine rağmen akıllanmıyorlar aksine inad-ı emare gösteriyorlar. Bir müddet önce bu cephelerde Türk kuvvetleri görünmüyordu. Bahçecik mıntikasını sadece muntazam olmayan çeteler müdafaa ediyordular. Ancak Türkler, şimdi burada muntazam bir askeri teşkilat kurdular. Önceden Yunanlılar bu bölgede dolaşırken ufak tefek gayri muntazam Türk gruplarına denk geliyorlardı. Artık işgalci güçler, muntazam Kuva-yı Milliye birliklerinin mukavemetiyle karşı karşıya bulunmaktaydılar" (İkdam gazetesi, 16 Mayıs 1921, no.110/39-B). Bunun yanı sıra bu dönem içerisindeki gelişmeleri göz önünde tutarak Değirmendere'den Yalova'ya, Tütünçiftlik'ten Diliskelesi'ne kadar olan bütün İzmit körfezinin Kuva-yı Milliye'nin elinde bulunduğunu söylemek yerinde olacaktır. Yine 16 Mayıs 1921 tarihli başka bir gazeteye, Vakit gazetesine baktığımız zaman bu bilgileri doğrular nitelikte haberler dikkat çekmektedir. Bu gazete, Rumca gazetelerde bile bu bölgelerde muntazam Türk kuvvetlerinin bulunduğunu yazmaktadır. Bunun yanı sıra milli birliklerin yeni bir taarruz hazırlığı içinde olduğunu ve Yunanlıların vaziyetinin hiç de iyi olmadığını eklemektedir (Vakit gazetesi, 16 Mayıs 1921, no.111/14). Bu tarih itibarıyla Anadolu'dan gelen resmi tebliğ de hemen hemen aynı şeyleri ifade etmektedir. Bu tebliğde, Kocaeli mıntikasındaki faaliyetin artmaya başladığı bu mıntıkadan Sakarya garbına kadar olan bölgenin düşman tarafından ihrak edildiği, İzmit'in kuzey sırtlarında milli müfrezelerimizin düzenli halde bulunduğu yazmaktadır.

Daha önceki dönemde Yunanlıların Bahçecik ve Yeniköy'e karşı giriştikleri işgal hareketi de yine milli güçlerin başarı çemberi içine dahil edilmektedir. Çünkü İzmit

havalisinde hareket halinde olan Türk kuvvetleri Bahçecik ve Yeniköy'ü işgal etmiştir. Yunanlılar, buraları müdafaa etmeye, torpidolarının ateşi ile Türk ileri hareketini püskürtmeye çalışmışlar fakat bunda muvaffak olamamışlardır (Vakit gazetesi, 23 Haziran 1921, no.111/14). Türk birliklerinin bu başarılarının yanında diğer bir gelişme ise İzmit'e bir buçuk saat mesafede bulunan Karatepe'ye Ermeni çeteleri tarafından düzenlenen taarruz hareketidir. Bu tepe, bir nefer ve köylüler tarafından müdafaa edilmiş, bölgenin işgalci çeteler tarafından boşaltılması sağlanmıştır (Vakit gazetesi, 23 Haziran 1921, no.111/14). 27 Haziran tarihli Yunan tebliğiyle birlikte işgalci birlikler, İzmit'i bırakacaklarını itiraf etmeye başlamışlardır. Bu gelişmeden önce Haziran ayının ortalarından itibaren Anadolu'dan gönderilen resmi tebliğler, Türk ve Yunan birlikleri arasındaki mücadelenin şiddetini gösterdiği gibi durum hakkında da gerekli bilgileri sunmaktadır. Bu resmi tebliğler, gazetelerin ara sütunlarında şu şekilde yer almıştır:

17 Haziran 1921 tarihli resmi tebliğde; Geyve Boğazı'nda piyade ve makineli tüfek ateşi olmuş, topla teçhiz edilmiş bir düşman nakliye gemisi Kazıklı İskelesi ile Tatar İhsaniye Köyüne ateş etmiş bir kız çocuğu ile bir kadın yaralanmıştır, denilmektedir (Vakit gazetesi, 20 Haziran 1921, no.111/14). 18 Haziran tarihli resmi tebliğde ise Bahçecik mıntkasında piyade ve topçu ateşinin gerçekleştirildiği yazmaktadır (Vakit gazetesi, 21 Haziran 1921, no.111/14). Hemen arkasından yine Geyve Boğazı'nda sıkı bir mücadelenin gerçekleştirildiği haberine yer verilmiştir Bu tebliğler, var olan mukavemetin en açık delilleridir. 20 Haziran tarihli resmi tebliğe göre; "Bahçecik mıntkasında asker ve çetelerden mürekkep bir düşman kuvveti torpedo ateşi himayesinde Tatar, İhsaniye istikametinde ilerlemek istemiş ise de bu kuvvet dağıtılmıştır. Bir düşman torpidosu Yalova şarkında Topçu ve Çatal Burnu iskelelerini bombardıman etmiştir. Kocaeli mıntkasında 14-15/6/337 gecesi birliklerimiz tarafından Geyve Boğazı'nda ve Bahçecik mıntkasında düşman siperlerine muvaffakiyetli baskınlar yapılmıştır. Bir Yunan torpidosu Seymen İskelesine bir miktar asker çıkarmış ve Bahçecik'ten düşmanın bir takviye kıtası mezkûr iskeleye gelmiş ise de kuvvetlerimiz tarafından yapılan taarruz üzerine iskeleye çıkan efradı torpidoya alarak, takviye kolordu da Bahçecik'e çekilmiştir" (Vakit gazetesi, 23 Haziran 1921, no.111/14). 21 Haziran'da düşman kuvvetlerinin

İzmit cephesinden çekilmeye ve hatta Adapazarı'nı boşaltmaya başladığı ifade edilmiştir. Yunanlılar alelacele İzmit'e doğru çekilirken birliklerimiz de işgalci güçleri takip etmekteydi. Yunanlılar "taarruz ediyoruz, edeceğiz" diye alemler velveleye verirken Türk kuvvetleri sessiz sedasızca iki noktada taarruza geçmiş ve Yunanlıları mühim bir mağlubiyete uğratmıştır. Milli güçlerin taarruz ettiği en önemli nokta ise, Kocaeli cephesidir. Yunan komutanı Papulos, son telgrafında, Türk kuvvetleri tarafından Yunan karakollarına gerçekleştirilen hücumun ve keşif muharebelerinin sıklaştığını ifade etmektedir. Bu muharebeleri müteakiben Türk kuvvetleri önce Adapazarı'nı, daha sonra da Sapanca'yı işgal etmiştir (Vakit gazetesi, 24 Haziran 1921, no. no.111/14).

Bu durum, bugün yarın tüm İzmit'in Türk birlikleri tarafından muhasara altına alınacağını sinyallerini vermektedir. Yani Türkler için zafer kapısı aralanmaya başlayacaktır. Zaten 22 Haziran tarihli resmi tebliğ de bu bilgiyi doğrular niteliktedir. Bu tebliğde, Kocaeli mıntkasında 20-21 Haziran gecesi Sakarya nehrini muhtelif noktadan geçen kuvvetlerimiz düşmanla mukavemetinden sonra Adapazarı'nı işgal ederek, Sapanca gölü kuzeyinde, Serdivan sırtlarında bulunan işgal güçlerini dağıtmışlardır. İzmit istikametinde harekete geçen düşman, birliklerimiz tarafından takip edilmektedir. Geyve mıntkasında ise Hacımercan-Karagöl hattına taarruz eden kuvvetlerimiz düşman siperlerine girmiş ve Sapanca'yı işgal etmiştir. Serdivan, Büyük Derbent ve İzmit cenubunda iki köyün yanmakta olduğu görülmüştür. Düşman Sapanca'dan ayrılırken ahaliden 80 Müslüman'ı beraberinde götürmüştür. Bu gelişmeleri müteakiben, milli kuvvetlerimizin İzmit Çuha Fabrikasını ve Arslan Bey'i işgal altına aldığı aynı zamanda Yunanlıların da Bahçecik'te milli birliklerce sıkıştırılan kuvvetlerini kurtarmak için denizden ateş etmeye başladıkları görülmektedir. Neticede bu bölgeler düşmandan temizlenerek, bazı silah ve cephane ele geçirilmiştir, denilmiştir (Vakit gazetesi, 2 Temmuz 1921, no.111/14). İzmit ve civarının Yunanlılar tarafından tahliyesi sırasında gerçekleşen bazı hadiseler, Tan gazetesinin 3 Temmuz 1921 tarihli nüshasında baş makale olarak yayınlanmıştır:

"İzmit'in Yunan askeri tarafından tahliyesinden önce bölgede cereyan eden hadise hakkında bazı malumat gelmiştir. Şarkta sulh halinin tesisinin ne kadar zor olduğunu

ancak aynı zamanda ne kadar faydalı olacağını göstermek için bu olayı zikretmek lazımdır. Delor isminde bir Fransız yüzbaşısı, refakatinde iki katip asker ve bir tercüman ile İslam ahaliyi tahliye için büyük bir cesaretle gayret göstermiştir. 4000 kadar İslam'ın, Fransız mektebinde toplanmasına müsaade edilmiştir. Yunanlılar o civarda bulunan Yahudi mahallesini ateşe verdiklerinden, yangın muhacirlerin bulunduğu binaya sirayet etmek üzere idi. Bunun üzerine Baspara Fransız sekinesi mürettebatı, yangını söndürmeye teşebbüs etmiştir. Yunan askeri bunları durdurmak istemiş fakat Fransız askerinin azimkâr hareketi karşısında çekilmeye mecbur olmuştur. İslam ahali Fransız Fevkalade Komiseri General Pelle'ye bir teşekkür name takdir etmiştir” (Vakit gazetesi, 8 Temmuz 1921, no.111/14). Fransız yüzbaşısının, İzmit'te bulunan Müslüman halka gösterdiği hassasiyet Milli Mücadele yılları İzmit sancağında dilden dile konuşulmuştur.

Temmuz ayı sonu itibarıyla İzmit cephesinde yeni bir gelişme daha ortaya çıkmıştır. 1920 yılından itibaren önce İngilizlerin daha sonra ise bu büyük devletin maşası olarak siyasi sahada rol oynayan Yunanlıların işgali altında kalan Karamürsel kasabası dikkat çekmektedir. Bu kasaba, istiklal mücadelesinde bir çok kayıp vermiştir. Bu kasabayla birlikte İzmit cephesinde çeşitli hadiseler cereyan ederken, Yunan birliklerine ait 11. Manisa Tümeni 29 Haziran 1921'de Karamürsel'e gelmiştir. Halk, İstiklâl Savaşı yıllarında gördükleri baskı nedeniyle bu tümenin gelişini görür görmez evlerini ve eşyalarını bırakarak dağlara kaçmışlardır. Bölgede birkaç ihtiyar kadından başka kimse kalmamıştır. Yunanlılar da içinde kalanlarla birlikte bu küçük kasabayı ateşe vermişlerdir. Ancak bir süre sonra Karamürsel halkının vatan müdafaasındaki hizmetleri ve milis teşkilat içerisindeki faaliyetleri bu kasabanın da bazı zayıfla birlikte kurtuluşuna vesile olmuştur (Apak, 1990:166-67).

Ağustos 1921 tarihiyle birlikte Kocaeli grubunun İzmit ve çevresi yani tüm Kocaeli yarımadasında yapmış olduğu akınlar hakkındaki harp raporları gazetelerin sütunlarında yine yer almıştır. 23 Ağustos 1921 tarihli Tasvir-i Efkâr gazetesinde “Kocaeli Grubumuzun Akınları Hakkında Harp Raporları” manşetiyle verilen bilgiler şu şekildedir:

“1.Bilecik, Aşağıköy, Yeniköy işgal edildi. Düşmana tesadüf edilmedi.

2. Bozkurt köy ve Karaköy umumi istikametinde harekât gerçekleştirilmektedir.

3. Kocaeli’de yaptığımız mühim baskın ve taarruzlarla düşmana ağır zayıat verdirilmiştir. Bilhassa geceleri mehtaplar yakarak mevcudiyetimizin muhafazasına çalışan düşmanın aniden perişan olacağı muhakkaktır. Karamürsel milli müfrezelerinden Refik Bey’in kumanda ettiği 5. intikam bloku cephede düşmana iki yüze yakın zayıat verdirmiştir” (Tasvir-i Efkâr gazetesi, 23 Ağustos1921, no.104/17-B).

Bu bilgiler, artık işgalci güçlerin tüm Kocaeli yarımadasından çekildiğinin göstergesidir. Siyasi gücü uzun süre ellerinde tutan büyük devletlerin hazırlamış olduğu planlar ve bu maksatla başlatmış oldukları harekât böylece neticelenmiştir. Ancak bu bölgelerin kurtuluşa kavuşması, İzmit ve çevresini tahliye etmek zorunda kalan Yunanlıların gerçekleştirdikleri zulümlerden sonra mümkün olabilmıştır. Bu durum da işgal öncesi ve sonrası İzmit olarak ayrı iki süreci ortaya çıkarmıştır.

1.2. İşgaller Sonrasında İzmit ve Çevresi

İngilizlerin yönettiği ve bölgeye sürdüğü Yunanlıların Kocaeli yarımadasındaki planları, milli birliklerin başarılı faaliyetleri ve akıl almaz manevraları neticesinde suya düşürülmüştü. Önce İngiltere sonra ise İngiltere’nin piyon ülkesi Yunanistan tarafından yarımadaanın pek çok bölgesine büyük zararlar verilmişti. Resmi olarak 1920 yılının Ekim ayıyla başlayan Yunan işgali, bütün yarımadaayı bir anda abluka altına almıştı. Ancak 1921 yılı, işgaller altındaki Kocaeli’ne yeni bir umut kapısı aralamıştı. Düzensiz birliklerin kolorduya dönüştürülmesi ve bu çerçevede yenilenen harekât planı başta Adapazarı, Sapanca, İzmit, Karamürsel, Bahçecik, Kandıra olmak üzere birçok bölgenin kurtuluşuna vesile olmuştu. Ancak bu kurtuluş beraberinde pek çok zayıatı her şeyden önemlisi de Yunan birlikleri tarafından bölge halkına uygulanan bazı zulüm ve işkenceleri de gün ışığına çıkarmıştı. Nasıl ki Yunanlıların 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir’in işgali ile birlikte başlayan vahşet ve mezalimi savaş

boyunca devam etmiş, Yunan ordusunun girdiği her yer bir viraneye, yangın yerine dönmüş ise aynı durum Kocaeli yarımadasında da yaşanmıştır.

26 Nisan 1921 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal altına alınan Kandıra, Kocaeli yarımadasında yaşanan mezalimin en açık örneğidir. Kandıra civarındaki Kışlaköy, Karakiraz, Kantarcılar, Karasakal köylerinde sivil halktan bir çok kişi öldürülmüş, tecavüz edilmiş, para ve altınları yağma edilmiştir. Bütün bunlara bir de Adapazarı'ndan gelen Rum ve Ermeni çetelerin Yunanlıların bu faaliyetlerine destek vermesi hadiseleri büyük bir katliama dönüştürmüştür. Bir diğer katliam görüntüleri ise 23-27 Haziran 1921 tarihleri arasında yaşanmıştır. İzmit'in kurtuluş gününde yine Ermeni ve Rum çeteler tarafından pek çok insanın hayatına kastedilmiştir. 23 Haziran 1921'de sadece İzmit'in Bağçeşme mevkiinde öldürülenlerin sayısı on sekizi bulmuştur. Bu durum karşısında halkın bir kısmı belediye binasına bir kısmı da Fransız temsilciliğine sığınmıştır. Yunanlıların girdiği yerler için gazetelerde atılan manşetler yaşanan faciayı anlamak için yeterlidir. "Bu Canilerin Girdiği Yerlerde İslamlar İçin Yaşamak ve Namusunu Muhafaza İmkânı Yoktur" diyen Hakimiyet-i Milliye gazetesi durumun vahametini açıkça ortaya koymakta ve şöyle devam etmektedir. İzmit'te büyük Yunan işgalinde gerçekleştirilen cinayetler, her Müslüman tarafından ebediyete kadar hatırdâ tutulmalı ve bu yazılanların, yapılanların binde biri olduğu gerçeği de unutulmamalıdır. Yunanlıların maksadı, Anadolu'da geçtikleri yerlerde bir Müslüman bırakmamak ve İslâm'ın en mukaddes bildiği kitabına ve namusuna tecavüz etmektir. 23 Haziran Perşembe günü Yunanlılarla birlikte hareket eden yerli Rum, Ermeni ve bazı Abaza Çerkez çeteleri İzmit civarındaki köylerde mezalimin en fecilerini icra etmişlerdir. Milli kuvvetler tarafından açılan bir taarruz neticesinde Yunanlılar istihkamlarını bırakarak İzmit'e çekilmiştir. Kuvay-ı Milliye de şehir dahilindeki Müslümanların bir fenalığa maruz kalmaması için daha ileriye gitmemiştir. Hemen ertesi gün ise yani 24 Haziran gündüzü ve gecesini fenalıklar bütün şiddetiyle devam etmişti. 26 Haziran günü iki Fransız torpidosu gelerek karaya 30 asker çıkarmış, o gün İzmit'in Bağçeşme mahallesi ateşe verilerek elli hane yakılmıştı. 26-27 Haziran gecesini ise yeni bir mevki Hanlarbaşı cami-i şerifi ve oradaki dükkanlar ateşe verilerek 200 dükkan, bir cami, bir hahamhane yakıldı. Yunan kuvvetleri 27 Haziran sabahı Hristiyan ahali ile Rum ve Ermeni çeteleri

Yunan vapurlarına bindirerek ve beraberinde Müslümanların kıymetli eşyalarını da alarak İstanbul'a doğru çekilip gitmişlerdir. İzmit'teki Müslümanların nakli için de Akdeniz,Gülnihal, Ümid, Nimet ve Galata vapurları İstanbul'dan İzmit'e gelmekte iken İzmit'in Kuvay-ı Milliye tarafından kurtuluşunu öğrendiklerinden geri dönmüşler ve sadece Gülnihal vapuru İzmit'e gelmiştir. İzmit'te yaşanan Müslüman katliamı, Atina hükümetiyle İstanbul, Ermeni ve Rum patrikhanelerinin tertibat ve teşkilatı neticesinde de karar bağlanmış, İzmit'te 24 Haziran'dan 28 Haziran sabahına kadar sayılabilen 400 Müslüman erkekle 10 kadar kız ve erkek çocuğun şehit edildiği ve bunlardan bazılarının ise fırınlara atılarak ateşlerde yakıldığı tespit edilmiştir. Bu karar üzerine Yunanlılar vapurlarını İzmit limanına göndererek, buradaki Ermeni, Rum, Abaza ve Çerkez çeteleri yanlarına almak istemişler ancak bu vapurlara yetişemeyenler için İngiltere bir çözüm bularak bu yandaşlarını tarafsız mıntıka olan Yarımca'dan Alemdağı'na kadar olan yere kabul etmişlerdir (Hakimiyet-i Milliye gazetesi, 25 Ağustos 1921, no.119/2).

Adapazarı'nın tahliyesi sırasında yaşananlar İzmit merkezde yaşananlardan çok farklı değildir. Kasabada Müslümanlar "Yaşasın Yunan Hükümeti, Kahrolsun Türk Hükümeti" şeklinde zorla bağırılmıştır. Adapazarı ile İzmit 12 saatlik, İzmit-Kandıra arası 9 saatlik mesafede bulunup, bu aradaki 450'den fazla köy ve nahiye işgal birlikleri tarafından yakılmıştır. Kalan köyler ise harabeye çevrilmiştir. Bunun yanı sıra Yunanlıların bir takım bahanelerle Müslümanları tazyik etmeye çalıştığı gerçeği yine basında yer almıştır (İkdam gazetesi, 19 Nisan 1921, no.110/39-B).

Bu olumsuz gelişmelerin yanında İzmit'te her geçen gün yeni bir hadise ortaya çıkmaktadır. Köşe başlarında pusu kuran Yunan çetelerinin yüzlerce Müslüman'ı şehit ettiği, Ankara'dan 2 Temmuz 1921 tarihinde gelen malumata göre, İzmit'te işgal sonrasında dükkanlarını açmak üzere evlerinden çıkan halkın, Yunan çetelerinin ateşiyle karşılaştığı ve Yunanlıların Müslüman mahallelerindeki evlerden bir kısmını ateşe verdikleri ifade edilmişti. Yani Yunanlılar, Marmara adalarındaki Müslümanları katletmişti. Bir yandan da bölgede bulunan Rum ve Ermenilerin tahliyesi için uğraşmaktadır. İstanbul limanında mevcut bulunan 20 kadar vapurla Rumların bir kısmı Trakya sahillerine ve Tekfurdağı'na nakledilmiştir. Prospa gazetesi, bu sırada

nakledilen Rumların 50 bin kişiye ulaştığını yazmaktadır (Hakimiyet-i Milliye gazetesi, 3 Temmuz 1921, no. 119/2). Bu durum elde mevcut olan kayıtlar çerçevesinde de ortaya konmaktadır.

Tablo:1.1. İzmit ve Çevresindeki Yunan Mezalimine Ait İstatistikî Bilgiler

Kazalar	Öldürülen	Yaralanan	Esir Düşen ve Kaybolan	Tecavüze Uğr.Kız-Kadın
İzmit	83	41	72	31-61
Adapazarı	1	47	180	86-330
Karamürsel	77	15	27	3-17
Kandıra	88	42	1	20-8
Yalova	913	5	-	-
İzmit	32	1	34	51-114

Kaynak: Özel (1987:161).

Tablo:1.2. Taşınır ve Taşınmaz Mal Kaybı

Kazalar	Taşınmaz Mal Kaybı(lira)	Taşınır Mal Kaybı(lira)
İzmit	6.680.430	40.117.433
Adapazarı	3.325.000	47.600.000
Karamürsel	9.785.460	436.843
Kandıra	2.339.610	2.113.510
Yalova	16.665.150	517.980
İzmit	25.817.600	1.565.164

Kaynak: Çam (1993:246)

Bu kayıplar sancağın Yunan mezalimi sonrasında resmi makamlara intikal eden miktarını göstermektedir. Verilen bu acı kayıplar sonrasında işgalden tamamen

kurtulan İzmit halkı, bir daha bu hadiselerle karşılaşmamak için fikrî olarak kuvvetlenme yoluna gitmişlerdi. Türk birliğini tam olarak sağlayabilmek için bu bölgede “Türk Varlığı Cemiyeti” ismiyle bir kurum oluşturulmuştu. Bu kurum, Türk milletinin başına gelmiş olan bu vahametli durumun, en temel gerekçesi olarak yoksulluğu ve eğitim eksikliğini ortaya koymuş, köy, kasaba, şehir ayrımı yapmaksızın kız ve erkek çocukların okutulmasını slogan haline getirmiştir (Yüce, 1945:118). İzmit, artık siyasi ve sosyal birliğini tamamlamaya çalışan bir şehir haline bürünmeye başlamıştı. İşgaller dönemindeki görünümünü bir kenara bırakarak yeniden yaşama dönük şehir olmayı hedefleyen İzmit’te bunun sinyalleri verilmekteydi. Bu durumun ilk göstergeleri arasında; Haydarpaşa-İzmit tren yolunun inşa edilmesi, İstanbul-İzmit-Adapazarı yolunun açılması, Kandıra’ya bağlı küçük limanlarda ticaretin başlaması sayılabilir. Böylece 1921 yılı Mart ayından itibaren şiddetlenen Yunan işgali, 13 Eylül 1921 tarihinde kurulmuş olan Kocaeli Grup Kumandanlığı vasıtasıyla büyük bir mukavemet gerçekleştirmiş, milli güçler Yunanlılar arkasından Erdek kıyılarına kadar giderek son Yunan askerinin Anadolu’dan gönderilmesine kadar da bu mücadelesinden vazgeçmemiştir. Bu gelişmenin ardından siyasi hakimiyetle birlikte toprak bütünlüğünü sağladığı İzmit sancağına kalan meselelerin siyaset yoluyla çözülmesine imkan tanımıştır. İzmit Sancağı, artık yurt içi bir bölge halini almaya başlamış ve askeri komutanlar öncelikle İzmit mutasarrıfı ile yazışmaları gerçekleştirmişlerdir. Bu da artık İzmit’te düzenli bir idare mekanizmasının işleneceğinin varlığına delâletti (Çam, 1993:247). Milli güçlerin ve Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetlerinin bölgenin kaderinde oynadıkları rol sona ermiş, şehri düşman istilasından kurtardıktan sonra, bölgenin ayakta kalmasını sağlamak için eğitim, ticaret, ziraat alanlarına yönelim başlamıştır.

BÖLÜM II: İZMİT VE ÇEVRESİNDE KUVA-YI MİLLİYE HAREKETLERİ

2.1. İzmit Cephesinde Kuva-yı Milliye Müfrezelerinin Teşekkülü ve İlk Faaliyetleri

Milli kuvvetler olarak ifade ettiğimiz Kuva-yı Milliye, İzmit cephesinde büyük bir milli teşekkül olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuva-yı Milliye tabiri, Osmanlı Devletinin son dönemlerinde girişmiş olduğu mücadeleler karşısında halktan teşkil ettiği milis kuvvetler için kullanılmakta idi. Milli Mücadele sırasında oluşan Kuva-yı Milliye ifadesi ise işgaller karşısında halkın milli vicdanından aldığı emir ile silaha sarılması ve milis kuvvet teşkil ederek harbe girişmesi anlamına gelmektedir. (Sofuoğlu, 1987:16).

Kuva-yı Milliye'nin doğuşuna sebep olan ana etken, I. Dünya Savaşı sonrasında yenilen Türkiye'nin yabancı devletler tarafından taksim planlarına maruz kalmasıdır. Saldırıları, istilâlar ve yapılan zulümler memleket genelinde önce miting, kongre ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin teşekkülü gibi fikir sahasında bazı oluşumları gözler önüne sermiş, ardından fikirlerin silahla icrası için milli kuvvetlerin teşkili yoluna gidilmiştir. İzmit sancağında oluşturulan Kuva-yı Milliye birliklerinin varlık gerekçesi de ifade ettiklerimizden farklı değildir.

Alınan kararlar çerçevesinde işgale uğrayan bölgeler için Kuva-yı Milliye Teşkilatı kurma işi Kocaeli yarımadasında Maltepe Atış Okulu Kumandanı Yenibahçeli Şükrü Bey'e verilmişti. Samet Ağaoğlu'nun deyiimiyle "çocuk saflığını, mahcup duruşunu, başına çeşitli belalar çıkarmış tatlı gevezeliğini ölünceye kadar bırakmayan" Ahmet Şükrü Oğuz, 1881 yılında İstanbul Yenibahçe'de doğdu. Enver Paşa'nın yaverliğini yaptı, binbaşılığa kadar yükseldi. Birinci Büyük Millet Meclisine İstanbul milletvekili olarak girdi (Erdeha,1987:36). Bu faaliyetleriyle Şükrü Bey, Milli Mücadele yıllarında Kocaeli Kuva-yı Milliye kumandanı sıfatını alarak bölgedeki bütün milli kuvvetleri birleştirme ve yönetme işiyle görevlendirilmiş oldu. Kocaeli bölgesindeki Kuva-yı Milliye birlikleri üç-dört ana kaynaktan beslenen bir yapıya sahipti. Yani

Kadıköy, Gebze, Kartal, Şile, Beykoz'dan gelen gruplar, çevre akıncı birlikleri, Adapazarı ve Sakarya ağzında teşkilatlanmış bulunan müfrezeler Kocaeli Kuva-yı Milliyesini takviye etmekteydi. Kuva-yı Milliye'nin temel vazifesi; bölgede ve Anadolu'ya geçişte güvenliği temin etmek, hem kendi silah ve cephane ihtiyacını karşılamak hem de İstanbul'dan Anadolu'ya olan malzeme akışının güvenli bir şekilde icrasını sağlamaktı. Teşkilât, kendi silahlarını Maltepe Endaht Mektebi ve Kadıköy İtfaiye Bölüğünden temin etmeye çalışmıştı. Yeterli olmayan zamanlarda ise Kocaeli Kuva-yı Milliye Kumandanı, Karadeniz Boğazı komutanına başvurarak tabyalardan, müfrezelere yetecek kadar silahı gizlice almıştı (Sofuoğlu, 1987:69). Müfrezelerin ihtiyacı bu yolla ikmal edilmeye çalışılmış zaman zaman işgal kuvvetlerinin kontrol ve takibiyle karşılaşılırsa da bu faaliyet kara ve deniz yoluyla çift elden yürütülmüştür.

İşleyişi sağlanan bu müfrezeler, İzmit'te Yunanlıları sıkıştırmaya başlamış ve bu durum İkdam gazetesi sütunlarında yerini, milli güçler ile işgal birlikleri arasında yaşanan mukavemetin geniş çapta olduğu, ilk etapta Kuva-yı Milliye'nin Yunanlıların taarruzları karşısında zor duruma düştüğü ancak sonraya doğru yayılım çemberini genişlettiği şeklinde almıştır. Kuva-yı Milliye'nin bölgedeki faaliyetleri ile ilgili Şologos gazetesi ise Ermeniler ile Türklerin birlikte yaşadığı Bahçecik civarının Ermeni çeteleri tarafından ele geçirildiği ve milli güçlerin bunlarla uğraştığını dile getirmişti (İkdam gazetesi, 11 Nisan 1921, no.110/39-B). Kuva-yı Milliye müfrezelerinin faaliyetleri, İzmit civarında bütün şiddetiyle devam etmekte 13 Nisan 1921 tarihli Yergir gazetesinde de yerini almaktadır. Milli güçler ile Yunanlılar arasındaki muharebatın bütün şiddetiyle sürdüğüne dikkat çeken gazete, Kuva-yı Milliye'nin Bahçecik'ten üç kilometre mesafede olduğunu, İzmit üzerinde top ve mermilerin uçuştüğünü, Amerikalılardan mürekkep bir heyetin Kuva-yı Milliye kumandanına gelerek şehrin topa tutulmamasını rica ettiğini yazıyor, Kuvay-ı Milliye ise Samanlıdağ civarına ağır toplar yerleştirerek İzmit Körfezini ateş altına almış bulunuyordu. Türkler civardaki dağlara tabya ettikleri obüs topları ile karşı sahildeki demir yolunu bombardıman ederek Averof zırhlısıyla da Değirmendere'yi topa tutmuştur. Bütün İzmit körfezi Türkler tarafından Samanlıdağ civarına getirilmiş olan topların ateşi altında bulunmaktadır. Yunan donanması ise milli güçlerin ateşi altında

bulunma tehlikesine karşılık hala büyük bir cesaretle cephede dolaşmaya devam etmektedir. Gemiler bütün gece projektörleri ile İzmit ve Bahçecik civarlarını yoklamaktadırlar (İkdam gazetesi, 16 Nisan 1337, no.110/39-B).

Bahçecik'e karşı yapılan askeri harekâtın bütün İzmit cephesinde büyük ve yeni bir taarruzun habercisi olduğu yine basında yer almıştır. Mayıs ayı itibarıyla Kuva-yı Milliye ile Yunanlılar arasında oluşturulan çember iyice daralmış ve yeni bir şekle bürünmüştür. "İzmit Körfezinde Vaziyet-i Harbiye" manşetiyle Anadolu basınının en güçlü gazetelerinden biri olan İkdam gazetesi bu dönemi aynen şu şekilde vermiştir:

"Kuva-yı Milliye, İzmit havalisini bir ihata çemberi içine almaktadır. Anadolu ordusu topçuları iki mahaldeki tepelerden körfeze hakim bulunmaktadır. Hereke'den gelmiş olan bir yolcu İzmit cephesi askeri harekâtı hakkında aşağıdaki mühim malumatı vermiştir:

Kuva-yı Milliye, İzmit ve çevresine mühim kuvvetler gönderdikten sonra bir haftadan beri büyük bir faaliyet sarf etmektedir. Sakarya Boğazı ile Sapanca civarlarında Yunan Manisa Fırkası tutunabilmiş ise de Kuva-yı Milliye bütün İzmit havalisini ihata eden çemberi gittikçe daha ziyade sıkıştırmaya çalışmaktadır. Bu cümleden alarak ileri karakol hatları yavaş yavaş (Bahçecik)'te karşılaşmışlar ve burada sokak muharebeleri olmuştur. Yunan birlikleri hiç durmadan körfezden ateş etmekte ve Türklerin elinde bulundurduğu Kazıklı, Kasık, Çiftlikköy karyelerini ateş altına almaktadırlar. Şurası dikkate değerdir ki, Türkler siper hatları vücuda getirmişlerdir. İzmit Körfezi cihetinde muharebeler şiddetlenmiş ve Yunanlıların bütün dikkatlerini buraya topladıkları bir sırada Kandıra'dan Ali Rıza Bey kumandası altında hareket eden süvari ve topçu kuvvetine malik bir alay bir Pazar günü Ahdi Paşa karyesini zapt etmiş, oradan Derince' ye inerek burada bulunan Yunan kuvvetine baskın yapmıştır. Yunan kuvveti gerçekleştirilen beyhude bir mukavemetten sonra teslim olmuştur. Anadolu kuvvetleri ise sahilin işgaline devam etmişler, Tütünçiftlik ve Tavşancıl şimendifer istasyonlarını ele geçirmişlerdir. Anadolu kuvvetleri Karşıyaka'da Değirmendere ve Karamürsel bataryalarının muaveneti ile İzmit Körfezini tamamıyla

kapamak için körfeze hakim tepelere bataryalar yerleştirmişlerdir” (İkdam gazetesi, 20 Haziran 1921, no.110/39-B).

Aynı habere, Le Journal Doryan gazetesinde de birbirine benzer ifadelerle yer verilmiştir. Kandıra’dan gelen bir yolcu yukarıda bahsedilen yolcunun sözlerini teyit ederek şöyle demiştir:

“Kandıra ve civarları, her ne kadar idare açısından İstanbul hükümetine ait ise de Kaymakam Ali Rıza Bey kumandasındaki Anadolu kuvvetlerinin işgali altında bulunmaktadır. Ali Rıza Bey kuvvetleri diğer taraftan Derince’yi işgal etmişlerdir. Kaymakam Bey, Karadeniz’den Marmara’ya kadar olan tarafsız mıntıkada mevzilenmek ve burada daha mevzilenecek mevkileri tesis etmek için pek çok müfreze göndermiştir” (İkdam gazetesi, 25 Mayıs 1921, no.110/39-B). Türk birlikleri İzmit Kullar, Bahçecik civarında faaliyet göstermeye devam etmektedir. Gece ve gündüz olmak üzere her tarafta piyade, mitralyöz ve top ateşi gerçekleştirilmektedir (İkdam gazetesi, 20 Haziran 1921, no.110/39-B).

Haziran ayı çerçevesinde İzmit’e ilk giren Kuva-yı Milliye güçlerinin miktarı iki yüz elli kişi olup çoğu süvari birliklerinden mürekkep bir müfrezedir. Kuva-yı Milliye İzmit’e girdikten sonra, bu müfreze derhal asayiş ve sükuneti sağlamış ve Yunanlılarla birlikte muharebeye devam etmeyen ve Kuva-yı Milliye birliklerine teslim olmak için bekleyen Yunanlıları toplamıştır. 30 Haziran 1921 yılı ile İzmit’te Kuva-yı Milliye’nin büyük bir başarıya imza attığı her yerde konuşulmaktadır. İşgallerin Kuva-yı Milliye’nin zaferiyle neticelenmesi, arkasından büyük gelişmeleri de ortaya çıkaracaktır. Gülnihal vapurunun İzmit’e gelişi, İzmit’ten çıkarılan beş yüze yakın Müslüman’ın ortada kalmayarak Gelibolu’ya yerleştirildiği, Yunan zırhlısının İzmit’te demirlediği, Kuva-yı Milliye Kocaeli Grubu Kumandanının şehre girerek merasim düzenlendiği haberleri Anadolu’nun her tarafını sarmıştır. Diğer taraftan halk Yunanlıların aldığı zararı konuşmakta, Yunan birliklerine ait 47. alayın beş yüz telef verdiği ifade edilmektedir. Bu haberlerin yanı sıra 28 Haziran 1921 sabahı Adapazarı ve Sapanca’nın da Rum ve Ermenilerden tamamen boşaltıldığı, Miralay Kazım Bey’in kumandası altındaki 11. Türk Fırkasının büyük bir gururla şehre

girdiğinden bahsedilmektedir (İkdam gazetesi, 30 Haziran 1921, no.110/39-B). Bu çerçevede Yunanlılarla milli güçler arasında başlayan muharebe Mart 1921, tarihiyle karşımıza çıkmakta ve Nisan ayı çerçevesinde de tüm şiddetiyle devam etmektedir. 28 Mart 1921 tarihinde gerçekleşen harekât, milli güçlerin başarısı ve akabinde Yunanlılardan yüz kadar kişiyi telef ederek işgalci güçlerin çekilmesiyle sonuçlanmıştır. Bir gün kadar sonra Yunanlıların, Değirmendere mevkiinde Bahçecik ve Yeniköy’de bulunan kuvvetlerinin hepsini çekerek Adapazarı cephesine sevk ettiği bilinmektedir. 30 Mart 1921 harekâtı çerçevesinde Yunanlıların belli mevzilerde topçu ateşi başlattıkları ve 600 kişilik bir kuvveti de Sakarya nehrinin doğusuna geçirdikleri söylenmektedir (Çam, 1993:134-135). Bu tarih, büyük ehemmiyeti haizdir. Çünkü bugün bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından Miralay Kazım Bey’e Mürettep Kolordu Kumandanı ünvanı ile Kocaeli bölgesi’ne gitme teklifi yapılmıştır. Bu tarihte yapılan tayinin resmîyet kazanması için bir emir yayınlanmış ve şöyle denilmiştir: “Kocaeli Kumandanı Miralay Halit Bey, İnönü mevzilerinde yaralandığından Sakarya’da teşekkül etmekte olan Kolordu Kumandanlığına Miralay Kazım Bey tayin edilmiştir. Adı geçen kumandan mümkün olduğu kadar süratle şimdilik Düzce’ye gidecek ve oradan Kocaeli Kumandanlığı emrine girecek olan alayların dahi komutasını deruhte edecektir” (Saner, 1938:13). Böylece Kuva-yı Milliye birlikleriyle, milli vicdanın silaha sarılmasıyla başlayan mücadele Kolordu Komutanlığının kurulması ile çarpışmaya devam edecek, İzmit ve civarının kurtuluşunu temin ederek bu tarih sayfasını kapayacaktır.

2.2. “Kocaeli Grubu”nun Teşekkülü ve Yunan İşgalleri Karşısındaki Harekâtı

Milli Mücadele yıllarının oluşturduğu ortam çerçevesinde işgalci güçlere dur diyebilecek, Rum ve Ermeni çetelerin faaliyetlerini alaşağı edebilecek ve beraberinde İstanbul-Ankara karayolunu açık tutabilecek bir hükümet gücü bulunmadığı için tek çıkar yol “karşı bir örgüt” kurma yolunda görülmüştü. Damat Ferit hükümetinin işbaşından uzaklaşması, Müdafaa-i Hukuk örgütlerinin kurulması ve buralarda alınan kararların yurt genelinde uygulamaya sokulmasıyla birlikte İstanbul’da bulunan aydınlar da gizli milli örgütler kurma yoluna gitmişlerdir. Bunların en önemlileri arasında bir ittihatçı kuruluşu olan ve başında Kurmay Albay Kara Vasıf Bey’in

bulunduğu Karakol örgütüdür. Kocaeli Kuva-yı Milliyesi bu örgütün en faydalı çalışmalarından biridir. Yani, bu teşkilatı oluşturan ve aynı zamanda yönlendiren bizzat Karakol örgütüdür. Bu örgütün faaliyetleri neticesinde teşekkül eden Kocaeli grubunun oluşumu ve dolayısıyla teşkilatlandırılması ile ilgili verilen emir ve talimatnâme ise şu şekildedir:

“Düzce ve Geyve mıntikasındaki kuvvetleri kumanda etmek ve merkezi şimdilik Geyve olmak üzere müstakil fırka sâlahiyetinde Kocaeli kumandanlığı ihdas edilmiş ve kumandanlığa sabık 9ncu Kafkas Fırkası miralay Halit Bey tayin edilmiştir.

Kocaeli Kumandanlığının mıntikası müstakil Bolu ve İzmit livaları olup, Yenişehir şimâlindeki Gökbayrak taburunun da dahil olduğu bu mıntıkada bulunan kaffe-i kıtaat mezkur kumandanlığın taht-ı emrindedir. Ankara’daki Erzurum müfrezesi de kumandanlığın süvari bölüğünü teşkil etmek üzere Halit Bey emrine verilmiştir. Kocaeli kumandanlığı doğrudan doğruya Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine bağlıdır. Mamafih düşmanın bir hareketi halinde Garp cephesinden telâkki edeceği evamiri de ifa edecektir. Kumandanlık karargahının sürat-i teşkilini Müdafaa-i Milliye Vekâletinden rica ederim” (HTVD, vesika 1237, 1965:54).

İngiliz diplomasisinin bir sonucu olarak Kocaeli yarımadasında gördüğümüz Yunanlıların işgal faaliyetleri, Milli Mücadele yıllarının ilk günlerinden itibaren bütün şiddetiyle devam etmektedir. Bu işgalci güçlere karşı, Kocaeli Kuva-yı Milliyesi’nin mukavemeti İstanbul ve Anadolu basınına da bütün hatlarıyla yansımıştır. Yunan tarafında mücadeleyi gerçekleştiren Yunan Manisa Fırkasıdır. Cepheden gelen haberler, Yunan kıtaati ile Kuva-yı Milliye birlikleri arasında bir mukavemetin gerçekleştirildiği ve bunun sonucunda Manisa Fırkası kumandanının maktul düştüğü noktasındadır. Yani 30 Mart 1921 tarihinde oluşturulan Kocaeli Grubu Kolordu Kumandanlığı kuruluş anından itibaren Yunanlılara darbe vurarak yoluna devam etmektedir. Kocaeli kumandanlığına Miralay Halit Bey’in İnönü mevzilerinde yaralanmasından dolayı yerine Miralay Kazım Bey atanmıştır. Kazım Bey de 6 Nisan 1921 günü kolordu kumandanı imzasını kullanarak göreve başladığını Ankara’ya bildirmiştir. Göreve başlamasının akabinde mevcut işgal hareketleri

dolayısıyla gergin bir ortam söz konusudur. 8 Nisan 1921 tarihiyle Değirmendere’de Yunan askerleri, Rum ve Ermeni çetecileri de dahil olmak üzere şiddetli çarpışmalar olmuştur. Yunanlılar Başiskele’ye bir top çıkararak, 2 Yunan torpidosunu sahile yaklaştırmışlar ancak yine de başarılı olamamışlardır. Bu muharebelerde Yunan birlikleri yaklaşık 100 ölü 150 kadar yaralı vermişlerdir (Çam, 1993:139). Nisan 1921 tarihiyle yaşanan gelişmeler açısından, İzmit’in Yuvacık, Yeniköy, Döngel köylerindeki Yunanlıların, bölgeden uzaklaştırıldığı ve Bahçecik nahiyesinin kuşatıldığını söylemek yerinde olacaktır. Yunan kuvvetleri her daim buldukları bölgelerde tahkimat yapmışlar bir taraftan da çetecilik faaliyetlerine hız vermişlerdir. 16 Nisan’da Rum çeteleri Hereke ve Yarımca’yı işgal ederek, İzmit’te bulunan Müslüman erkekleri tutuklamışlardır. Bu süreçte Kocaeli yarımadasının kuzey ve özellikle batı kesimlerinde asayiş bozulmuştur. Bu gelişmeleri müteakiben Yunanlılar Geyve Boğazı’nda, Derbent’te faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. 26 Nisan 1921 tarihinde Geyve’ye saldıran Yunan birlikleri bölgeden uzaklaştırılmış, çevre bölgelerde mücadeleye devam edilmiştir (Çam, 1993:141-142). Mayıs 1921 tarihiyle vuku bulan gelişmeler, 5 Mayıs günü milli birliklerin Başiskele-Seymen bölgesine bir baskın düzenlediklerini, 6 Mayıs’ta ise Geyve Boğazı ve Değirmendere’de karşılıklı ateş müsademeleri olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun ardından taraflar arasında bir süre önemli bir çatışma olmamış, bu süre içerisinde her iki taraf da muharebe hazırlıklarını sürdürerek, tahkimatlarını geliştirmişlerdir. Haziran ayı başlangıcında Değirmendere’den çıkarılan bir keşif kolu, Bahçecik-Seymen bölgesinde pusu kurarak bir Yunan taburuna telefata verdimiş, Akmeşe istikametinden de silah sesleri duyulmuştur. Yani çarpışmalar Kocaeli yarımadasının tümünü sarmış bulunmakla birlikte, karşılıklı tarafların iniş çıkışlarıyla devam etmektedir. Kolordu Komutanlığının kontrolü elde tutan siyaseti sebebiyle, 14 Haziran sabahı Yunanlıların İzmit cephesinden asker ve birliklerini çektiklerine dair birtakım şayialar ortaya çıkmış ve cephelerde keşif faaliyetleri arttırılmıştır. Ertesi gün Yunanlılar, yerli Rum muhacirleri eşyalarıyla birlikte İzmit’ten tahliye etmeye başlamışlardır. 20 Haziran 1921 tarihinde bütün bölgede yoğun bir hareketlilik belirmiştir. Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte yakılan köylerin dumanları, Adapazarı’ndan Güneşli’ye gidip gelen yük arabaları, bölge üzerinde keşif için uçan tayyareler, Akmeşe tarafına doğru sürülen

hayvanlar görülmüştür. Buna müteakip Derbent'ten bomba ve top sesleri gelmeye başlamış, muhacir kabilelerin İzmit'e doğru ilerlediği anlaşılmıştır (Çam, 1993:157).

Kocaeli Grubunun teşekkülü ile birlikte yönünü değiştiren Yunan işgali sonrasında, Yunan birlikleri bölgeyi tahliye edeceklerinin müjdesini vererek kısa bir süre içerisinde de tahliye hazırlıklarına başlamışlardır. Böylece Milli Mücadele yıllarında İzmit sancağı yıllardır üzerinde yaşadığı topraklarda siyasi tahakkümünü tekrar sağlamış olacaktır. Milli güçlerin direnişi diğer bir ifadeyle milli vicdanın şahlanması anlamına gelen bu gelişme, İzmit tarihinde önemli bir yer tutmakta ve tarih bilimi sayesinde nesilden nesile aktarılmaktadır.

2.3. Kocaeli Yarımadasındaki Yunan İşgallerinin Sona Ermesi

2.3.1. İzmit'in Tahliyesi ve Bazı Gelişmeler

İzmit ve civarında meydana gelen şiddetli mukavemet sonrasında Yunanlılar geri çekilmeye başlamış, ellerinde kalan askeri malzemeyi Derince bölgesine götürebilmek için büyük bir direniş göstermişlerdi. Buna rağmen 22 Haziran 1921 tarihinde Kuva-yı Milliye'nin İzmit'e girmesiyle beraber bölgenin kaderinde menfi rol oynayan Rum ve Ermeniler büyük bir telaşa kapılmışlardı. Özellikle Rumlar kendilerini almaya gelecek olan nakliye vapurlarını dahi beklemeden adam başına 100-150 lira vererek motorlarla İzmit'i terk etmeye başlamışlardı (Özel, 2005:206). İşgalci güçler bir anlamda İzmit'i tahliye edeceklerinin ilk sinyallerini vermişlerdi. Kuva-yı Milliye'nin bölgeye gelişi olayların seyrini değiştirse de çarpışmalar sona ermemişti. Bu olayları 23 Haziran günü, T.B.M.M'nin İstanbul temsilcisi Hamit Bey'in Ankara'da Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'e gönderdiği rapor takip etmişti. Bu raporda, İngilizlerin İzmit'in Kuva-yı Milliye tarafından ele geçirilmesine karşı çıkmadıkları bildirilmekteydi. Akabinde Yunan birliklerinin İzmit'in Seymen iskelesine yerleşmesi hadisesi ardından da Bahçecik civarında yine Yunanlılarla bir çarpışmanın meydana geldiği görülmüştü. 24 Haziran 1921 akşamına kadar İzmit civarında cereyan eden mücadeleler sonucunda milis taburu ve tümen birlikleri çeşitli yerlere dağılmış bulunuyordu. Bu durum gazetelerde "Milli Kıtaat İzmit'te"

manşetiyle yerini almıştı. Tarih 25 Haziran'ı gösterdiğinde ise Kuva-yı Milliye topları, kayık ve gemilerle Değirmendere'ye çıkarılmak istenen Yunan askerlerine büyük kayıplar verdirmişti. Vezir Çiftliği, Başiskele ve Yuvacık civarında düşmanla karşılaşmış, nihayetinde işgalci güçler kendi birliklerine “Türklerin fazla baskısı karşısında İzmit'i terk ederek, gönderilen gemilere binmelerini” emretmişti (Türk İstiklâl Harbi, 1974:137). 26 Haziran sabahı ise bölgede küçük bir müfrezenin göz dolduran başarısı artık Yunanlıları bölgeyi boşaltma noktasına getirmişti. Kuva-yı Milliye'nin bölgeye girişi, Anadolu basınında yerini, Kuva-yı Milliye'nin İzmit şehrini son derece katı bir şekilde zabt-u rabt altına aldığı, ancak şehrin tahribi konusundaki haberlerin mübalağalı olduğunun bildirilmesi şeklinde almıştır. Milli birlikler şehrin içerisine kadar girmiş ancak daha sonraları Yunanlıların dört gün zarfında şehri tahliye edecekleri bildirilince bölgenin tahribata maruz kalmaması için bölgenin haricine çekilmişlerdi (İkdam gazetesi, 30 Haziran 1921, no.110/39-B). Nihayetinde Yunanlılar 27 Haziran saat 20.00'de İzmit'i boşaltma hazırlıklarına başlamışlardı. İşgalci güçlerin “bölgeden çekilirken köyleri yakacağız” notası karşısında İzmit halkı büyük bir telaş içinde olsa da Yunan birliklerinin ve Rumların bir kısmının gemilere bindirilerek limandan ayrılışına şahit olmak halkın moralini önemli ölçüde yükseltmişti. Bu tarih, Yunan birliklerinin bölgeden tamamen çekilmesi anlamına gelmiyordu. İşgalci güçler çıkarken söylediklerini, uygulama gayretindeydiler ve nitekim ayrılırken İzmit'in Müslüman mahallelerini ateşe vermişlerdi. Yangının kısa sürede genişlemesiyle Meclis'in bölgeye müdahalesi söz konusu olmuş, ahalinin kurtarılabilmesi için Meclisin İstanbul temsilcisi Hamit Bey, İzmit'e üç adet vapur hazırlatma emri vermişti (Özel, 2005:213). Yunanlılar, Kuva-yı Milliye tarafından yedikleri darbenin acısını bölgenin çeşitli yerlerine saldırarak çıkarmaya çalışıyorlardı. 29 Haziran sabahı Yunan donanması Değirmendere'yi bombardıman etmiş ardından Karamürsel'e geçmişti. Ancak Karamürsel'de halkın geniş çaplı direnişiyle karşılaşmışlar ve bu durum Karamürsel kaymakamından İstanbul Matbuat Cemiyetine gönderilen resmi telgrafnameyle şu şekilde bildirilmiştir: “Ordumuz bugün öğleden önce saat sekizde İzmit'i işgal etmiştir, düşmanın son enkazı çekilmiştir. Düşmanın bir nakliye gemisi Dil iskelesinde karaya oturmuştur. Her tarafta heyecan görülmektedir. Değirmendere havalisi düşman cesetleriyle dolup taşmaktadır” (İkdam gazetesi, 30 Haziran 1921, no.110/39-B). Anlaşıldığı üzere 1920

yılı ortalarında başlayan işgal hareketleri, nihayetinde hemen hemen her bölgede milli güçlerin başarısıyla son demlerini yaşamaktaydı. Bu gelişmeler çerçevesinde son günlerde İzmit'e gidip gelmeye muvaffak olan bir muhabirin ifadeleri yaşananları gözler önüne sermektedir. Tasvir-i Efkâr gazetesinin muhabiri Derince'de Yunanlılar tarafından katledilmek tehlikesinden kurtulduktan sonra olayla ilgili olarak gazetede şu ifadelere yer vermiştir:

“Evvelki sabah saat sekizde Muhiddin Paşa kolordusuna mensup 11.fırkanın bir süvari müfrezesi Müslüman ahalinin şiddetli alkışları arasında şehre girdi. İzmit'te kalan Müslüman ahali Pazartesi akşamı gayet büyük bir endişe içinde idi. Çünkü Yunanlılar çekilirken şehri yakacaklarını söylüyorlardı. İzmit dükkânları Kuva-yı Milliye'nin Baç mevki'ine kadar olan yeri Cuma gününden sonra bir daha açılmamıştır. Ahali dahî korkularından evlerinden dışarı çıkamamıştır. Yunanlılar çekilinceye kadar birçok fecayî yaptılar. Bağçeşme'de ve İzmit'in yukarı mahallerinde bilhassa geceleri çetelerle Yunan askerleri her türlü şenaati icra ettiler, soydular, kendileri ırza, namusa, tecavüz ettiler ve şehri yakmak istedilerse de buna ancak kısmen muvaffak oldular. Bununla birlikte Yunan askerleri yerli Rumlar, Ermeniler ve Abazalarla beraber karışık oldukları halde Cuma gününden Pazartesi akşamına kadar bilhassa geceleri bir çok Müslüman'ı katlettiler. Yunan bahriye efradı şehrin asayişini temine memur oldukları halde onlarda yağmaya iştirak ettiler. Ahalinin tehlikede bulunduğunu gören İzmit'teki Fransız mümessili, İslamları kurtarmak hususunda çok çalıştı. Pazar günü Müslümanlara tecavüz vuku olacağı anlaşılınca İslam ahali istasyon civarındaki Fransız mektebine yerleştirildi. Ve bunlar Fransız torpidosundan çıkarılan bahriye efradının himayesinde Kuva-yı Milliye şehre gelinceye kadar orada kaldılar. Yunanlılar Fransız mektebine tecavüz etmediler. İzmit'te namazgah denilen mahalde 25 kadar İslam naaşı bulundu. Bu naaşları oradaki bazı ecnebiyeler de gördüler. Baç mevkiinde katledilen Müslümanların resimleri bir Amerikalı tarafından alınmıştır” (Tasvir-i Efkâr gazetesi, 30 Haziran 1921, no.104/17-A).

Yaşanılan bu olumsuzluklar karşısında milli ruhun uyanışı ve Türk milletinin azmine hiçbir gücün dayanamayacağı gerçeği bizzat bir Amerikalı resmi görevli tarafından da

gözlemlenmişti. Bu şahıs, Amerika Şark-ı Karib Muavenet Heyeti İzmit şubesi müdürü Mister Mafat idi. Kendisiyle yapılan bir mülakât esnasında şunları dile getirmişti: “İzmit ve havalisindeki askeri harekât bu havalinin Yunan askerleri tarafından tamamen tahliyesiyle son buldu. Bu savaşın tek sonucu, bu güzel, sakin, vaktiyle verimli memleketin tamamıyla harap olmasından ibarettir. Rumlar ve Ermeniler evvelce bu zengin ülkede Türklerle beraber yaşıyorlardı. Rumların ve Ermenilerin Hristiyan kiliseleri Türk camileriyle beraber bir arada bulunuyorlardı. Rum ve Ermeni tüccarlar Müslüman halk arasında müreffeh bir hayat sürüyorlardı. Şimdi her şey değişti. Bir çok aylar süren aktif bir askeri harekâttan sonra sükunet sağlandı. Fakat bu sükunet harap olan şehirlerin ve felâketin sükunetidir. Amerika Şark-ı Karib Heyeti bu müthiş dakikalarda kadın ve çocuklara erzak tevzi ile bulaşıcı hastalıklara karşı mücadele etti. İzmit’te teşkil edilmiş bir merkez dispanserinde ve bir hastanede hastalara baktı. Ayrım yapmadan herkesin yardımına koştuk.

Tahliyeden sonra çetelerin gelmesini bekliyorduk. Amerikalılara bu çetelerin ayrım yapmadan herkesi öldürdükleri söylenmişti. Çeteler geldiler, samimi bir şekilde Amerikalıları selamladılar, büyük nezaket gösterdiler. Bize şunu söylediler: İzmit’in Türk ahalisine karşı işlediğiniz hayırları, yaptığımız yardımları biliyoruz. Bundan dolayı size teşekkür ediyoruz.

Çeteler, düzenli ordu gelinceye kadar Amerikalılara ait binaların korunması için önlerine karakollar kurdular. Amerikalılar Türk askerinin ve Türk ahalinin disiplininden fevkalade memnun oldular. Fakat hiç de hayrete düşmediler” (Akşam gazetesi, 15 Temmuz 1921, no.106/1). İzmit’in tahliye edileceği haberleri Anadolu basınında geniş yer tutmaya devam etti. Çünkü bu tahliye edilişin, hem askeri hem de siyasi sonuçları olacaktı. Bir anlamda milli vicdanı harekete geçiren Kocaeli Kuva-yı Milliyesi büyük bir Yunan tehlikesini ortadan kaldıracak, diğer taraftan da dünya ülkelerine, Türklerin düşmanı ezme kudretine sahip olduklarının ispatını sunacaklardı.

Bu gelişmeler, Hakimiyet-i Milliye gazetesinin 21 Nisan 1921 tarihli nüshasında “İzmit Tahliye mi Ediliyor” manşetiyle yer bulurken beraberinde İstanbul’da

Fransızca İstanbul gazetesinden alınan malumata göre İzmit'in Yunanlılar tarafından tahliyesinin gerçekleştirildiği yazılmış, Tasvir-i Efkâr gazetesinin 21 Ağustos 1921 tarihli nüshasında ise İzmit'in tahliye edildiğine dair çıkarılan haberlerin tümünün Yunanlılarca yalanlandığı dile getirilmişti. Yani Yunan gazeteleri tahliye haberlerinin asılsız ve esassız olduğunu vurgulamaktaydı (Tasvir-i Efkâr gazetesi, 21 Ağustos 1921, no.104/17-B). Sonuç olarak, Anadolu basınında yazılan haberlerin doğru olduğu, İzmit'in bir Anadolu vilayeti olarak kalacağı Kocaeli bölgesine gelen Yunan birliklerinin arkalarına dahi bakmadan bölgeden uzaklaştıkları gerçeği tarih sayfalarında yerini almıştır.

2.4. Kocaeli Yarımadasının Türk Kontrolüne Girişi

2.4.1. İzmit'in Kurtuluşu

Merkez İzmit olmak üzere Kocaeli yarımadası üzerinde Türk kontrolünün sağlanması geniş bir zaman dilimi içerisinde mümkün olmuştur. Bu zaman çerçevesinde gerçekleştirilen her yeni faaliyet bu sürecin anlaşılması için yeni bir kapı aralamıştır. Milli birlikler tarafından verilen kıyasıya mücadele neticesinde kurtuluşu mümkün kılan yarımada bölgeyle ilgili bazı yorumları da gün ışığına çıkarmıştır. Özellikle İzmit'in ve bölgenin güneyinde kalan Karamürsel ve Yalova kazalarının kurtuluşu kimilerine göre planlı bir muharebe hareketinin sonucu değildir. Bununla birlikte Yunanlıların milli güçler karşısında endişeye düşmesi bölgenin kurtuluş vesilelerinden biri sayılabilir. Bu açıdan milis güçlerin organizasyonunu sağlayan Kocaeli grup kumandanı olarak tanıdığımız Miralay Kazım Bey, işgalci güçlerin milli müfreze karşısında kolayca telaşa kapıldıklarını açıkça ifade etmekteydi (Özalp, 1971:178). Bu düşünceyi bir anlamda doğrular nitelikte İkdâm gazetesinin Nisan 1921 tarihli nüshasında genel olarak Yunanlıların telaş içinde olduklarını gösteren haberler bulunmaktadır. Bunun yanı sıra işgalci birliklerin bölge üzerine düzenlemiş oldukları taarruzlar dolayısıyla, hazırlıklı oldukları anlar da ortadadır. Netice itibarıyla zaman zaman taarruz kimi zaman da savunma pozisyonundaki Yunanlıları bölgeden uzaklaştırma faaliyeti, 23 Haziran 1921 sabahı en çetin şekliyle kendini göstermişti. Milli güçler İzmit'e iki akın düzenleyerek civardaki tepelere

yerleşmişlerdi (Özel, 2005:207). Değirmendere civarından da saldırıya uğrayan düşman İzmit'te sıkışık bir duruma sokulmuştu. Aynı anda Değirmendere'deki kuvvetlerle birleşmek isteyen Yunanlılar, Bahçecik'te kılıçtan geçirilmişti. 24 Haziran'da bu ilerleme devam etmiş ancak küçük bir süvari müfrezesinin İzmit'in Baç mevkiinde yapmış olduğu çarpışma sonrasında geri çekilmek zorunda kalmıştı. Milli müfrezenin bu geri çekilişini bir koz olarak kullanmak isteyen Yunan Matbuat İdaresi 25 Haziran'da Atina'da bir açıklama yaparak, Türklerin her tarafta büyük kayıplar vererek çekildiklerini, kendi kayıplarının ise 200 ölü ve yaralıdan ibaret olduğunu ifade etmişti (Tevhid-i Efkâr, 27 Haziran 1921). Buna rağmen esas nokta, 27 Haziran'a kadar olan karşılıklı çarpışmalar sonrasında Yunanlıların geri çekilmesidir. 26 Haziran sabahı Bahçecik'ten keşif göreviyle ayrılan genç bir subay Yunan birliklerinin geri çekilişini fark ederek süvari birlikleriyle İzmit'e doğru ilerlemişti. Halk, bu birlikleri büyük bir sevinçle karşılarken Yunanlıların da morali çok bozulmuştu. Aynı gün Değirmendere civarındaki savaş aralıksız sürmüştü, Yunanlılar yenilgiye uğramıştı. Ardı ardına alınan yenilgiler artık bu bölgeyi terk etme zamanının sinyallerini vermekteydi. Neticede Yunanlılar başlangıçta hiç tahmin etmedikleri bir gerçeğe yüz yüze kalmışlar ve 27 Haziran 1921'de İzmit'i boşaltmaya başlamışlardı. Bu başlangıç, gazetelerde şu şekilde yerini almıştı: “Şanlı sancağımız İzmit üzerinde dalgalanmaya başlıyor. Kahraman askerlerimiz heyecan ve gözyaşları arasında kasabaya girdi. Dün sabah alınan bir telgrafta kahraman askerlerimizin, milli azim sahasında yeni bir adım atarak, epey müddetten beri adî ve vahşî düşmanın elinde işitilmemiş zulüm ve işkenceye maruz kalan İzmit ve İzmitlileri tahlis için şanlı sancağımızı Marmara'nın güzel kasabasına diktiği bildirilmekte idi. Bu musırrretli telgrafta ahalinin payansız bir musırrret içinde çalkalandığı da ilave olunuyordu. Sokaklara dökülen halk gazilerimizi gözyaşları ile karşılamıştır. Bütün Türk kasabalarını, vicdanında hissettiği kudret ve kuvvet ile tahlis edeceğine olan imanımızla Gazanfer askerlerimizi ve bu mazhariyeti idrak eden vatandaşlarımızı tebrik ederiz” (Hakimiyet-i Milliye gazetesi, 29 Haziran 1921, no.119/2). Bu haber ile birlikte, işgalci güçlerin 27/28 Haziran 1921 gecesi İzmit'i tamamen boşalttığına anlaşılması üzerine Kolordu komutanlığınca 33. Süvari Alayı'na İzmit'i işgal etmesi, beraberinde şehirde yağmacılığa, düzensizlik ve asayişsizliğe yer verilmemesi emrini getirmiş, aynı zamanda Derince'nin de keşfi

istenmişti. Verilen emir çerçevesinde, Mürettep Tümen Bahçecik-Seymen yönünü esaslı olarak keşfedecek, kesin bir bilgi almadıkça asli kuvvetlerle Çuha Fabrikasından öteye geçilmeyecekti. Kolordu Komutanlığı 29 Haziran'da Mürettep Tümeni, Mahmutpaşa Çiftliği ve Yuvacık kesiminde toplayarak, Bahçecik ve Seymen iskelesinde bekleyen Yunan birliklerinin amacının anlaşılması için görevlendirmişti. Diğer yandan Sakarya Bölge Komutanlığı emrindeki süvari birliğinin 28 Haziran 1921 sabahı İzmit'e girmesiyle İzmit şehri hiçbir direnişle karşılaşmadan Yunan işgalinden kurtarılmış oldu (Özel, 1987:153).

İzmit'in düşman işgalinden kurtuluşunun hem siyasi hem de askeri sonuçları olmuştur. İstanbul ile doğrudan doğruya temasa geçilmiştir. Bu gelişme arkasından İstanbul basını, bu başarıyı heyecanla alkışlıyor, Kuva-yı Milliye'nin İstanbul'a geleceğini yazıyordu. Türk kuvvetlerinin İzmit'e girmesi İngilizleri telaşlandırmıştı. İzmit'in ele geçirildiği gün, bir İngiliz subayı Türk komutanlarından Emin Bey'e başvurarak İngiliz genelkurmayından aldığı emre göre, Kolordu komutanıyla görüşmek istediğini bildirmişti. Kolordu Komutanı Kazım Bey görüşme isteğini kabul etmemiş, söyleyeceklerini İzmit Komutanı vasıtasıyla bildirmesini istemişti. Bunun üzerine, İngilizler Emin Bey aracılığıyla, Türk birliklerinin İstanbul'a doğru ilerlemesinin düşünülüp düşünülmediğini öğrenmek istediklerini bildirmişlerdi. Kolordu Komutanı bu soruya politik bir cevap vererek, Türk genelkurmayından alacağı emre göre hareket edileceğini bildirmişti. Kolordu komutanı daha sonra Derince'ye doğru bir kuvvet yollamış, buradaki İngiliz birliklerinin savunma düzeni almaları üzerine, gönderilen birlik bir çarpışmaya girmeden durmuştu (Özel, 1987:154). Mürettep kolordu birlikleri 21-29 Haziran tarihleri arasında süren çatışmalar neticesinde 1 subay, 74 er şehit; 9 subay, 180 er yaralı vermişlerdi. Yunanlıların kayıpları ise 3 subay, 34 er ölü; 2 subay, 84 er yaralıdan meydana gelmişti (Türk İstiklal Harbi, 1974:139). Bu gelişmeleri müteakip Yunan kuvvetleri 30 Haziran 1921 tarihinden itibaren tüm Kocaeli yarımadasını terk ederek Yalova yönünde ilerlemeye başlamışlardı (Türk İstiklal Harbi, 1974:140-141). İzmit'in kurtulduğu haberi İstanbul'a, ilk olarak Karamürsel'den gelmiştir. Karamürsel Kaymakamı Seyfettin Bey'in göndermiş olduğu telgraf metni ile ilgili şöyle yazılmıştı:

“Türk- Yunan harp hâzırının safha-i ahîresinde Karamürsel, uzun müddet Anadolu'nun ve Türklüğün Marmara'daki yegane ileri karakolu hizmetini gören bu fedakâr kahraman kasabamız, İzmit'imizin istirdadı hakkındaki haberi ilk önce şehrimize bildirdi. Karamürsel'in bahadır kaymakamı Seyfettin Bey aşağıdaki telgrafname ile bu müjdeyi, İzmit'in kurtulduğunu İstanbul'un merak ve ıstırap ile bekleyen Türk ve Müslüman halkına haber verdi (İkdam gazetesi, 30 Haziran 1921, no.110/39-B).

İzmit'in kurtuluşundan az evvel cereyan eden bir hadise dikkate değer bazı bilgileri ihtiva etmektedir. İzmit'in Bağçeşme ve civarında yer alan yukarı mahallerinde Yunan askerleri tarafından yapılan bir katliamdan bahsedilmektedir. Bu katliamdan kurtulabilen Müslümanların bir kısmı o bölgede bulunan Fransız mümessilliği binasına ait Fransız mektebine giderek burada görevli Fransız mümessil Delor'un himayesini rica ettikleri konuşulmaktadır. Bunun neticesinde mümessil Delor Fransız bahriye askeriyle bu İslam ahalisini muhafaza altına almıştır. Bu gelişme üzerine işgalci çeteler mümessilik binasının bulunduğu Tepecik mahallesini ateşe vererek o mahalleyi içindikilerle beraber tamamen yakmak istemişlerse de muvaffak olamamışlardır. İzmit'in bu faciadan kurtulabilen Müslüman ahalisi hayatlarını Fransız mümessiline borçlu olmakla beraber bu hadise gazetelerde “Fransız Mümessilinin İnsaniyeti” manşetiyle yer bulmuştur (Tasvir-i Efkâr gazetesi, 1 Temmuz 1921, no.104/17-A).

Adapazarı ve İzmit'in kurtuluşu Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne de yansımış, bu bölgelerden Meclise tebrik telgrafları gönderilmişti. Anavatana tekrar katılan İzmit'te Temmuz ayından itibaren telgraf muhaberatı başlamıştır. Dün İzmit Belediye Reisi Hacı Salih Efendi'den, Büyük Millet Meclisi'ndeki İzmit azasına gönderilen bir telgrafnameyle şanlı ordumuza değerli hizmetlerinden dolayı tebrikler sunulmuştur (Tasvir-i Efkâr gazetesi, 17 Temmuz 1921, no.104/17-A).

30 Haziran 1921 tarihi, İzmit halkı için işgal günlerinin, yağma ve zulümlerin bir tarafa bırakılması açısından ehemmiyeti haizdir. Bu tarih, her yıl kutlanacak olan İzmit'in kurtuluş yıldönümünün de başlangıcıdır. Bu kurtuluş gününün hemen ilk

yıldönümü münasebetiyle İzmitliler ve mektep talebeleri İzmit belediyesi önünde bir tören düzenleyerek, nutuklar irad etmişler, memleketlerini kurtarmakla, Büyük Millet Meclisi'ne ve kahraman orduya minnet ve şükran borçlarını ifade etmişlerdir. Bu gelişmelerden sonra İzmit Mutasarrıfı belediye binası önünde halkın bu tezahüratını, İzmit'in bir daha düşman eline geçmeyeceğine bir delil olarak göstermiş, hükümet ve ordunun azmi karşısında böyle bir zaferi hak ettiğini vurgulamıştır (Hakimiyet-i Milliye gazetesi, 2 Temmuz 1922, no.119/3). Böylece İzmit yeniden bir Anadolu toprağı olarak bütünlüğünü muhafaza edebildiğinin kanıtını gözler önüne sermiştir.

2.4.2. Adapazarı'nın Kurtuluşu

İzmit cephesinde Kuva-yı Milliye'nin günlerdir devam eden taarruzu neticesinde Adapazarı ve Sapanca da düşman işgalinden kurtarılmıştır. Milli güçlerin işgal birliklerini bölgeden çıkarması basında şu şekilde yer almıştır:

“İzmit cephesindeki düşman kuvvetleri Kuva-yı Milliye'nin tazyiki karşısında geri çekilmeye başlamışlar ve milli ordu Adapazarı ile Sapanca'yı işgal ve tahlis etmiştir. Evvelki akşam bu iki kazanın istirdat edildiği haberleri her yeri sarmıştı. Dün bu haber resmi ve kat'i bir surette tahkik etti. Her ne kadar Anadolu'nun 20 ve 21 Haziran tarihli resmi tebliğleri bu iki kasabanın kurtuluşundan bahsetmiyorsa da esasen 21 tarihli resmi neticeye göre, düşmanın Adapazarı şimalindeki kruvazörü ve Tomanlık karyelerini tahliye ederek cenuba doğru ricaat ettiği ve Yunan kuvvetlerinin takip olduğu bilinmektedir. Buradan da İzmit cephesindeki düşmanın ricaate başladığı ve Kuva-yı Milliye'nin de taarruza geçtiği anlaşılmaktadır. Yunan ordusu bu ricaat hareketi ile Kocaeli mıntıkasında Anadolu ordusu tarafından kaç vakittir icra edilmekte olan taarruz istihzaratından korktuğunu ve burada bir Türk taarruzuna mukavemet edemeyeceğini itiraf eylemiş oluyordu” (Tasvir-i Efkar gazetesi, 23 Haziran 1921, no.104/17-A). Yukarıda belirtildiği gibi 20 ve 21 Haziran tarihlerinde alınan resmi tebliğler durumla ilgili hiçbir bilgi sunmazken ilk bilgi, 22 Haziran 1921 tarihiyle Anadolu'dan gelen resmi tebliğle ortaya çıkmıştır. Bu tebliğe göre; “Kocaeli mıntıkasında 20-21 Haziran 337 gecesi Sakarya nehrinden geçerek faaliyetlerine bütün şiddetiyle devam ettiren kuvvetlerimiz bu mukavemet sonrasında Adapazarı'nı

işgal etmiş ve burada bulunan düşman kuvvetlerini dağıtmıştır. Bu defa İzmit istikametinde ilerlemeye çalışan düşman, milli birliklerimiz tarafından takip olunmaktadır. Milli güçler buralardan geçerken İzmit, Büyük Derbent, Serdivan civarlarında bazı köylerin yanmakta olduğuna şahit olmuştur” (Tasvir-i Efkâr gazetesi, 21 Haziran 1921, no.104/17A).

Adapazarı ve Sapanca'nın kurtuluşuna kadar geçen dönem şiddetli çarpışmaların olduğu bir devre olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer hadise de Milli Mücadele yıllarının ilk günlerinden itibaren ortaya atılmış olan, bu bölgelerde kurulacak Tarafsız Nizam adlı düzendir. Yani bu düzene göre bölge halkı, İstanbul'a ve Ankara'ya bağlı olmadan kendi kendini yönetebilecekti. Bu düşüncüyü savunanlar genel çerçevede Kuva-yı Milliye'ye yakınlık duyanlardı. Böyle bir düzenin sebebi ise, Adapazarı ve Sapanca'nın bulunduğu konum hasebiyle doğal savunma imkanlarına sahip olmayan bir bölge oluşu ve beraberinde serbest şehir statüsüne kavuşma isteğiydi. Netice itibarıyla Adapazarı ve Sapanca'da tarafsız bir idare kurulmuş ve bu durum Ankara ile İstanbul hükümetlerine bildirilmiştir. Ekim 1920 tarihiyle de bu idare uygulanmaya başlamıştı. Ancak “Tarafsız Nizam Uygulaması”, 1921 yılına damgasını vuran büyük Yunan işgalinin başlamasıyla sona ermişti. Bu tarih itibarıyla başlayan Yunan işgali Adapazarı'nı dört bir yandan sarmıştı. Bölgenin Yunan işgalinden kurtarılması özellikle iki açıdan önemliydi. Birincisi Anadolu'nun İstanbul ile olan bağlantısını sağlamak, diğeri ise ordumuz açısından oluşturduğu tehdidi bertaraf etmektir. Adapazarı'nı işgal altında tutan düzenli bir Yunan tümeni, azınlık çeteleri ve yerli işbirlikçilerdi. Milli kuvvetler ise Kuva-yı Milliye'den nizamiye çevrilmiş üç tabur ve Adapazarı Milis taburundan oluşmaktaydı. Tamamı ise beş tabur piyade, bir süvari alayı, üçü seri ikisi adi ateşli olmak üzere beş toptan oluşmuştu (Özalp, 1971:177). Askeri güçler hem düzensiz hem de yetersizdi. Ancak durum işgalci güçlere fazla hissettirilmeyecekti. Bu amaçla basında yalan haberler uydurulmuş ve yayınlanmıştı (Özel, 2005:203). Akabinde Mayıs 1921 itibarıyla Mürettep Kolordu Komutanı Kazım Bey, karargahını Düzce'den Geyve'ye nakletmiş böylece mevcut taburların sayısını arttırmıştı. Bu durum karşısında Yunan kuvvetleri 3 Mayıs 1921'de Kandıra ve Kaynarca'dan ayrılarak Çubuklu yönüne çekilmişlerdi. Bu dönemde çok şiddetli çarpışmalara rastlanmamış ancak Haziran ayının ortaları

itibarıyla bölgedeki yoğun ulaşım faaliyetleri dikkat çekmiştir. 17 Haziran'da Yunanlıların Beylikışla'daki karakollarını kaldırdıkları, eşya ve hayvanlarını Adapazarı yönüne gönderdikleri görülmüştü. Haziran ayının sonlarına doğru Yunan kuvvetlerinin Söğütlü civarındaki Ferizli ve Damlık köylerini yakarak geri çekildikleri bilinmektedir. Bu geri çekilmenin ardından başta da ifade ettiğimiz gibi Yunan işgal güçlerini takviye eden azınlık çetelerinin özel durumu ortaya çıkmıştır. Ermeni ve Rum çeteler Yunanlıların geri çekilişini görünce, daha önce sözünü aldıkları şekliyle Yunanlılardan tahliye ettirilmeyi beklemişlerdi ancak Yunan komutanının kendilerine verdiği, "Ben askerimden başka kimseyle meşgul olamam"(Akşam gazetesi, 25 Haziran 1921, no.106) cevabı Ermeni ve Rumların perişan bir halde Kuva-yı Milliye'den himaye istedikleri sonucunu ortaya çıkarmıştı. Bu sırada 20 Haziran tarihinde de düşmanın geri çekilişi ve arkasından kuzeydeki mevzileri terk edişi Adapazarı'nı tahliye edeceğinin göstergesi olmuştu. Bunun üzerine Mürettep Kolordu Komutanı, Adapazarı'nın düşman tarafından yakılmasına engel olabilmek için çabuk hareket edilmesi emriyle birlikte, Sapanca'nın güneyinde bulunan düşmanın sıkıştırılması ve İzmit-Sapanca arasındaki ikmal yolunu kesmek üzere Derbent yönüne kuvvetli müfrezeler gönderilmesini bildirmişti. Sakarya Bölge Komutanlığı 21 Haziran 1921 sabahı saat 04.00'te Adapazarı'na girmişti (Özel, 2005:205). Milli birliklerin bölgeye girmesiyle hükümet konağının önüne Türk bayrağı çekilmiştir. Bu durum, Adapazarı'nın kurtuluşu manasına gelmekteydi. Halkın inanılmaz sevinç gösterileri, her zamanki gibi meclis binası içine de yansımıştı. Adapazarı'nın düşman işgalinden kurtarılması dolayısıyla Büyük Millet Meclisi Başkanlığına şükran telgrafları çekilmişti. Adapazarı halkı adına Belediye Reis Vekili Mustafa imzasıyla çekilen telgraf, Meclis'in 4.7.1921 tarihli toplantısında şu şekilde dile getirilmiştir:

"Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,

Vatanımızın istiklâli milliye ve siyasiyesi uğrunda tarihpesent tarihçe ve şeref nisar azimleriyle mücehhez olarak hilkatı insaniyenin en canî düşmanlarıyla mücahedesinde berdevam eden hükümet-i milliyemizin takip ettiği rehğüzârî âmâle karşı sadakat-ı tammesini ef'aliyle ispata muvaffak olduğu kanaatinde bulunan

kazamız halkının muhaceret-i bi-tarafanesine nihayet vermek suretiyle başlayan Kocaeli harekât-ı askeriyesinde Kuva-yı Milliyemizin Adapazarı'yla İzmit'i istirdad etmek gibi muzaffariyetlerle tanzim eden muvaffakiyat-ı şecianesi bütün halkımızca iskabe-i sürur ve mefharetle alkışlanmış ve tezahürata inzimam eden ed'iyе-i ruhaniye ile sevimli vatanımızın düşmanı bidin istilasından yakın bir zamanda kamilen nasib-i istihlası temenniyatı Rabbizü'l Celâlin dergâh-ı adaletine ref kılınmıştır. Fecayiin zelil gölgeleri altında livamızı perişan eden hain düşmana karşı ibtida beslenecek milli kinlerimizin saika-i intihaye vusulü için pek çok fedakarlıklar ihtiyar etmeyi iman-ı tamlı ittihaz etmiş bulunan halkın hissiyat-ı umumiyesi namına arz eder ve mesâf ve mücadele-i muazzama-i vatanperveranelerine karşı ihtiramat-ı faikamızla arz-ı şükran eyleriz.

Adapazarı ahalisi namına: Belediye Reisvekili Mustafa" (TBMM ZC, 1958:126).

Anlaşıldığı üzere Adapazarı'nın kurtuluşu tüm Anadolu illerinde de büyük bir sevinç ve heyecan uyandırmış, işgal ve zulümle geçen ayların artık sona erdiğinin inancı tam olarak yerleşmeye başlamıştır. Bununla birlikte Adapazarı halkı işgal yıllarında büyük bir mezalime maruz kalmıştı. Gözü dönmüş olan Yunanlılar, taş taş üstünde bırakmayacaklarının adeta yeminini vererek faaliyete geçmişler, bu dönemde Türklere pek çok zayıat verdirmişlerdir. Kocaeli yarımadası bu dönemin olumsuz etkilerini, hem fiziki bölge olarak hem de halk üzerinde uzun süre göstermiştir.

2.4.3. Yarımada Diğеr Bölgelerin Kurtuluşu

Kocaeli yarımadası içerisinde işgal döneminde yaşananlar bölgenin yapısını tamamen değiştirecek nitelikte tahrip edici olmuştur. Bu açıdan yarımada en fazla işgale uğrayan yer Karamürsel ve civarıdır. Bu dönemde yaşananları bir anlamda gözler önüne seren bir gelişme gerçekleşmiş ve bu günlerde Karamürsel'den şehir merkezine gelen bir yolcu, Journal Doryan'ın bir muhabirine, durum hakkında şunları söylemiştir:

“Karamürsel, Gökbayrak tarafından işgal olunmuştur. Taburu, mülazım Cemal Bey kumanda etmektedir. Birkaç ay evvelki mevcut çeteler, bugün kamilen muvazzaf ve muntazam birer kıta haline dönüşmüştür. Binbaşı Hasan Bey’in kumandasında yeni bir süvari alayı gelmiş, bu durum Karamürsel ve civarında yaşanan hırsızlık ve yağma olaylarının kısıtlanmasını sağlamıştır. Nisanın dördünde bir Yunan torpidosu Karamürsel civarında hazır edilen siperlere birkaç top atmış ise de Gök bayrak kıtaati mitralyöz ateşiyle mukabele etmiştir. Ateş açılır açılmaz Yunan torpidosu süratle Mudanya’ya gitmiştir. Her gün dahilden mühim kuvvetler geliyor ve Gemlik’e sevk olunuyorlar. Evvelki gün iki Türk tayyaresi İzmit ve Karamürsel üzerinde cevelan ettikten sonra Mudanya’ya doğru gittiler. Akşam geç vakit Yalova istikametinden pek çok top sesleri duyduk. Bir saat sonra ufuk ateşten kıpkırmızı olmuştu. Anladığımız göre Yeniköy alevler içinde idi. İznik muharebatı esnasında Yunanlılar meydan-ı harpte 100 kadar ceset, iki kasa cephane, beş top ve erzak yüklü bir çok araba vesaire bırakmışlardır. Nisan’ın 3’ünde üçü zabıt olmak üzere alınmış beş nefer esir Karamürsel’e getirilerek oradan kolordu karargâhına götürülmüştür” (Vakit gazetesi, 10Nisan 1921, no.111/14). Bu ifadeler işgal yıllarında Karamürsel’de yaşanan telaşın açık birer delili olmuştur. Düşmanın Karamürsel taraflarına nasıl çıktığı yine o yıllarda basında konuşulan bir konuydu. Fransızca İstanbul gazetesi, o havalide yangınlar görülmekte olduğunu yazmış, Yunanlıların İzmit’i tahliye etmeye mecbur kaldıktan sonra Karamürsel’e beş noktadan asker çıkardığını ilave etmişti. Gazetenin Karamürsel haberinin diğer kısmında ise şunlar yazmaktaydı:

“Son gelen malumata göre mücadele, 29 Haziran sabahı Değirmendere açıklarında bulunan düşman gemilerinin şiddetli bir ateşiyle başlamıştır. Öğleye doğru ateşin kesâfet peydâ etmesi üzerine Bahçecik, Ulaşlı, Halıdra ve Ereğli tutuşmuştur. Bu sırada beş noktadan karaya ayak basan Yunan askerleri bilhassa Karamürsel civarında ahalinin şiddetli bir mukavemetine maruz kalmış ve mühim zayiata uğramıştır. Değirmendere, Halıdere, Ereğli, Ulaşlı ve Karamürsel’i işgal eden kuvvetler İzmit’in tahliyesi üzerine sahili takiben bu kasabaların hepsini yakıp yıkmışlardır. Yunanlılar İzmit’ten yalnız Rum ve Ermeni ahali ile hasta olanları gemilere yüklemişlerdir. Yunanlılardan kalanlar ise gemilerinin ateşi himayesinde Seymen iskelesi ve Yeniköy yoluyla Bahçecikteki kuvvetlere saldırarak önce Değirmendere’yi işgal etmişlerdir.

Bahçecikteki Yunan kuvvetlerinden 600 kişi zayıat görmüştür. Değirmendere'yi işgal eden Yunanlılar kasabada az bir müddet kalmışlar ve arkalarında birkaç yangın izi bırakarak Halidere'ye doğru ileri hareketlerine devam etmişlerdir. İzmit'i işgal eden kıtaat takibe başlamış olduğu için Yunanlılar burada da bir iki saat kalmışlardır. Buradan da Ulaşlı ve Karamürsel'e hareket etmişlerdir. Değirmendere'nin işgali üzerine Karamürsel kâmilen tahliye edilmiş olduğundan Yunanlılar kasabada bir kaç köpek ve tavukla kötürüm bir ihtiyar kadından başka kimseyi bulamamışlardır. Yunanlılar Karamürsel'de bir iki saat kalmışlar ve sahil tarafındaki Büyük Cami civarından baş gösteren yangının kasabayı kaplaması üzerine oradan da çekilmişler ve Yalova'ya azimet etmişlerdir. Yunan kuvvetleri sahilden tamamen ayrılmışlardır. Asker kasabaya gireceği sırada Yunan gemileri tarafından kasaba civarına bir çok gülleler atılmıştı. Bu gemiler Apsis ve Iraklis adı verilen torpidolar ile diğer üç küçük torpidodan mürekkeptir.

Bu beş kasabayı işgal ve yanmış bir halde tahliye den Yunan kuvvetlerinin miktarı 400 kadardır. Beraberlerinde bir miktar cebel topu vardır. Bunun yanısıra Yunan askerinin önünde 50 kadar Abaza süvarisi ilerlemektedir. İşgal birlikleri yangından evvel buldukları tüm eşyaları yağma etmişlerdir. Karamürsel'de kasabadan maada denizdeki kaçaklar da ihrak edilmiştir. Yunan kuvvetleri Perşembe günü (Yalova)'ya çekilmiştir” (Vakit gazetesi, 3 Temmuz 1921, no.111/14).

Karamürsel ve civarı işgal güçlerinin baskısı altında, zaman zaman alınan yenilgilerin yanı sıra bu bölgede hareket halinde olan Gökbayrak grubu vasıtasıyla önemli başarılarla imza atmıştır. Adapazarı ve İzmit'te olduğu gibi “Kocaeli Grubu” adını verdiğimiz teşekkül, bu bölgelerin de kurtuluşunu sağlamıştır. Karamürsel, Yunan birliklerinin baskısı altındayken İzmit ve Karamürsel gibi aynı kaderi paylaşan başka bölgeler de vardı. Bahçecik ve Yarımcada'da yine bu düşman birlikleriyle kıyasıya bir mücadele yaşanmaktaydı. 1921 yılının bahar ayları, bu bölgelerde mevcut işgalin belki de milli birlikler açısından en başarılı anlarıydı. Basında muharebat hareketlerindeki muvaffakiyete yer verilirken aynı zamanda bu bölgelerden düşmanın nasıl çıktığı da izah edilmekteydi. Düşmanın, Geyve'den kaçan kuvvetlerinin bir kısmı Bahçecik'te ihata edilmiş idi. Yunanlılar da bu kuvvetlerini kurtarabilmek için

24 Haziran'da Değirmendere'ye asker çıkarmışlar ve burada şiddetli bir mukavemete maruz kalmışlardı. Akabinde bu mukavemet ile baş edemeyince Değirmendere'ye çıkardığı alayı karşı sahile Yarımca'ya nakletmişlerdi. Burada da tutunamayan düşman doğruca Gebze taraflarına doğru ilerlemeye mecbur kalmıştı. Bu durum işgalci güçlerin bölgeyi terki anlamına gelmekteydi. Bahçecik'te de yine buna benzer olaylar yaşanmaktaydı. Milli güçlerin başarısı Yunan kuvvetlerinin Bahçecikten firarı sonucunu ortaya çıkarmış, bu firar onlar için bir kurtuluş değil aksine Kuva-yı Milliye tarafından sıkı sıkıya takibini beraberinde getirmişti. Bölgedeki bütün Yunan birlikleri kurtuluşu kaçışta bulmuşlardı. Bunun neticesinde Karamürsel'den gelen kuvvetlerimizle birlikte tüm İzmit cephesinin kuzey sahili böylece milli kuvvetlerce ele geçirilmiş oldu. Akabinde Genceköy, Değirmendere ve Bahçecik de Türk kuvvetlerinin elinde bulunarak, Kazıklı mevkiinde Averof zırhlısından karaya çıkarılan askerler ve Türk kuvvetleri arasında sokak muharebeleri cereyan etmiş Yunanlılar perişan bir halde gemilerine sığınmışlardır. Artık Yunanlılar için basında çıkan haberler şu noktadadır:

“Yunanlıların vaziyeti azami derecede buhranlıdır” (Vakit gazetesi, 14 Nisan 1921, no.111/14). Yunanlıların yaşadığı bu buhranlı günler, Kocaeli yarımadası için kurtuluşun habercisi olmuştur.

2.4.4. İzmit ve Adapazarı Ahalisinin Bir Teşebbüsü

Bölgedeki işgal faaliyetleri, gerçekleşen zulümler, yağmalar İzmit ve Adapazarı halkını bir araya getirerek “halkın teşebbüsü” olarak basında yer bulmuştur. Bosfor gazetesinden alınan bilgiye göre Adapazarı halkı sekiz Müslüman, bir Ermeni ve bir Rum'dan oluşmak üzere bir heyet teşkil edip, Yunanlılar ile görüşmek için İzmit'e gelmişlerdir. Yunan generali ve halkın teşkil ettiği heyet arasında birkaç gün süren toplantılar sonrasında umumi bir anlaşma imzalanmış, kabul edilen şartlar ise aşağıda sunulmuştur:

“1- Adapazarı ile bilcümle havali ahalisinin silahtan arındırılması,

2- Osmanlı ve hatta milli kuvvetlerin teb'idi.

3- Adapazarı ahalisinden mürekkep 20 kişilik muhtelit bir heyet-i idarenin teşkili.

4- Adapazarı-İzmit-Dersaadet arasında telgraf muhaberatının iade-i te'slimi.

5- Kavanin-i atifenin muhafazası.

6- Hergün Yunan memuriyetine bir rapor i'tası.

Bu şartlar karşılıklı taraflarca kabul edilmiş ancak uzlaşma sağlanamayan bazı şartlar da ortaya sunulmuştur. Bunlar ise şu şekildedir:

1. Bitaraf mıntıkada asayişini temin edecek kuvvetin yediyüz kişiden ibaret olması ve bu kuvvetin bir kısmının Türk, diğer kısmının Rumlarla Ermenilerden müteşekkil bulunması.
2. Armeşe (Ermişe) de bulunan Yunan kıtaati ile temas edebilmek için Adapazarı ile Armeşe arasında telgraf muhaberatının derhal te'sisi.
3. Yediyüz kişilik nefsi-i müdafaanın tesisine kadar muhtelif heyetin ya Armeşe yahud Çiftlikte olmak üzere bi-taraf mıntıkada bulunması" (İkdam gazetesi, 31 Ekim 1921, no.110/40-B).

İzmit ve Adapazarı'nda geçen işgal ve zulüm dolu yıllar halkın bilfiil mücadelesiyle amacına ulaşmıştı. Bu amacı harekete geçiren teşebbüslerden biri de bölge halkının işgal dönemindeki zorlukları aşarak bir araya getirmiş olduğu bu heyet ve heyetin Yunan temsilcisiyle olan görüşmesi ve neticede ortaya çıkan rapordur. Bu rapor, bir anlamda Türk milli bilincinin ifadesini sunmaktadır. Halkın kazandığı bir mücadelenin açık yansımasıdır. İzmit ve Adapazarı halkı yaşanan olumsuzluklara karşı İstanbul hükümeti gibi davranmayı hiç düşünmediğinin göstergesidir. Milli

birlik rotasıyla milli bağımsızlığa kavuşacağına bilinci, bu bölgelerin kurtuluşuna vesile olan en temel gerekçe olarak karşımıza çıkmıştır.

2.5. Kuva-yı Milliye'ye Karşı İzmit ve Çevresindeki Ayaklanmalar

Kuva-yı Milliye'ye karşı İzmit ve çevresinde meydana gelen huzursuzlukların en temel sebebi Yunanlılar tarafından kullanılan Ermeni ve Rum çetelerinin faaliyetleridir. Bu dönemi ihtiva ederken dahası 1921 yılı İzmit ve çevresinde vuku bulan Yunan işgallerinin başlangıcı ve gidişatının dönüm noktası olarak ifade edebileceğimiz bir merci olan, Kocaeli Kuva-yı Milliyesi büyük ehemmiyeti haizdir. Çünkü bu teşekkülü ortaya çıkaran Ermeni ve Rum örgütlerinin çetecilik faaliyetlerinden başkası değildi. Bu oluşumun ilk kolu ayrı bir bölümde ifade ettiğimiz gibi başında Kara Vasıf'ın bulunduğu Karakol Cemiyeti'nin Anadolu yakasını yöneten teşkilatıdır. Bu birlik içerisinde çeşitli müfrezeleri de barındırmaktadır. Bunlardan en önemlisi I. Dünya Savaşı'nda Güney Makedonya'da Teşkilât-ı Mahsusa bünyesinde çalışmış, Irak cephesinde görev yapmış Yahya Kaptan'dır (Uras, 1968:54). Yahya Kaptan, Milli Mücadele döneminde İstanbul'daki Bahriye cephaneliğinden kaçırdığı silah ve cephaneyi Diliskelesi'ne getirmiş, karargahını Tavşancıl'da kurmuştu. Büyük Arslan çetesini kendine bağlayarak yöredeki Rum çetelerini temizlemiş ve güvenliği sağlamıştı. Bekirağa bölüğünden Halil Paşa, yaveri Yarbay Sadi, ve Küçük Talat Beyleri kaçırmış ve kazandığı başarılarla kısa sürede Kocaeli Kuva-yı Milliyesinin en önemli gücü haline gelmişti (Özel, 2005:123). Böyle büyük bir güç haline gelmesinde dahası gücünün tanınmasında katkısı olan Gebze Jandarma Komutanı Yüzbaşı Nail Beydi. Yüzbaşı, tüm karakollara Yahya kaptanı bir amir olarak tanımlarını emretmişti. Başlangıçta dostane başlayan bu ilişkiler, bir süre sonra yerini çekememezliğe bırakacak Yahya Kaptan'ın Mustafa Kemal Paşa'yla başlayan diyalogu da bu rekabete hız katacaktır. Yahya Kaptan, Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya 3 ve 4 Ekim 1919 tarihlerinde telgraflar çekerek kendisine tabi olduğunu bildirmişti (Nutuk, 2001:197-204). Bu diyalog, Yahya Kaptan'la rekabet içerisinde olan Çanakkale Mevki-i Müstahkem Komutanı ile Kartal Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyet-i

Temsiliye Reisini harekete geçirmiş, Mustafa Kemal Paşa'ya Yahya Kaptanı kötüler tarzda telgraflar göndermeye sevk etmiştir.

Rekabet ortamının getirdiği olumsuzlukla yerel güçlerin ve beraberinde Rum örgütlerine vurduğu darbeye birlikte İngilizlerin de dikkatini çeken Yahya Kaptan karşıt güçler tarafından öldürülmüştü. Kocaeli Kuva-yı Milliyesi büyük bir kayba uğramış, bu kayıp sonrasında Yahya kaptan'ın eşi Mustafa Kemal Paşa'nın yanına Ankara'ya gelerek, bu olayın Adliye ve Dahiliye Nezaretlerine intikal etmesini, adaletin sağlanmasını rica etmişti. Bu hadise üzerine, T.B.M.M.'nin 19 Ekim 1922 tarihli oturumunda Yahya Kaptan'ın ailesine vatani hizmet tertibinden 1000 kuruş bağlanmasına ilişkin kanun kabul edilmişti (T.B.M.M ZC, 1960:24-25). İzmit'te Ermeni ve Rum çetelerinin faaliyetlerine en dik duruşu sergileyen milli liderin açmış olduğu tarih sayfası böylece kapanmıştır.

Milli Mücadele döneminde Kocaeli yarımadası'nda faaliyet gösteren Rum çetelerinin başında Şile Yeniköy'ün Rum eşkıyası gelmekteydi. Bu eşkıyaların güç odağı ise I. Dünya savaşı sonrasında dünya devletlerinin bulunduğu ortamdı. Kocaeli yarımadası açısından ise bu güç, Yunanlıların başlatmış olduğu işgal faaliyetlerinden kaynaklanmaktaydı. Yani gücün Kuva-yı Milliye'ye geçtiği noktalarda bu çetelerin de faaliyetleri sona ermiş bulunmaktaydı. Ama bu, tamamen mücadelenin bittiği Ermeni ve Rum örgütlerin bölgeyi terk ettiği anlamına gelmemektedir. Basında yer alan şu haber bu bilgiyi doğrular niteliktedir:

“İzmit'ten gelen yolcuların ifadelerine göre, Kuva-yı Milliye'nin İzmit'e girdiği zaman Ermeni ve Rum eşrafının beraber olup gittiğine dair olan haberler doğru değildir” (Tasvir-i Efkâr gazetesi, 1 Temmuz 1921, no. 104/17-A). Ermeni çetelerine baktığımız zaman ise, İzmit yöresinde I.Dünya Savaşı yılları ve daha öncesinde geniş çapta faaliyet gösteren Ermeni örgütünün başında Vahan çetesini görülmektedir. İzmit'in Yuvacık köyünden olan Vahan Zamkoçyan, I. Dünya Savaşı'nda askerlik yaptığı İzmit civarındaki amele taburundan kaçmış, kurduğu çetesiyile Türk köylerini basarak bir çok insanı öldürmüştü. Vahan ateşkes sonrasında faaliyetini daha da arttırmış, İzmit'teki Ermeni komitecileriyle sık sık görüşmeye, İstanbul'a gidip

gelmeye başlamıştı. Bir defasında İstanbul'da yakalandığı halde serbest bırakılmıştı. Bir görüşe göre serbest bırakılmasında Ermeni komitelerinin girişimleri sonucunda işgalci devletlerin müdahaleleri etkili olmuştu (Yüce, 1945:66).

İzmit cephesinde faaliyet halinde olan diğer bir Ermeni çetesi de Artin ve Antranik çeteleridir (Banoğlu, 1954:5). İzmit'in Gebze, Bahçecik ve Kandıra civarlarında da Ermeni çeteleri bulunmaktadır. Görüldüğü üzere, Ermeni ve Rumların faaliyetleri tüm Kocaeli yarımadası açısından önemli bir yer tutmakta ve pek çok zayıfatı da beraberinde getiren bir nitelik taşımaktadır. Netice itibarıyla, milli güçler bu zayıfatın altında ezilmeden ayakta kalabilmeyi başarmıştır.

BÖLÜM III: MUSTAFA KEMAL PAŞA İZMİT VE ÇEVRESİNDE

3. Mustafa Kemal Paşa'nın Adapazarı'na Gelişi

3.1. Şehre Girişi Ve Karşılınması

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Kocaeli yarımadası'nda işgal faaliyetlerinin nihayete ermesi ve bölgenin kurtuluşunun Türk birlikleri tarafından temininden sonra Adapazarı ve İzmit civarına yapacağı gezinin hazırlıklarına başlamıştı. Aynı zamanda Türk ordusu, başkomutanın riyasetinde Büyük Taarruz planları içerisindeydi. Mustafa Kemal Paşa, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa ile görüşerek, Kocaeli Grubunu teftiş için Ankara'dan Adapazarı-İzmit yönüne hareket etmişti. İleri gazetesi, Mustafa Kemal Paşa'nın bu gezisini okuyucularına şu şekilde ulaştırmıştı: "Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi, Baş kumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Adapazarı'na muvasalatla ahali-i mahalliye, ve memurin-i mülkiye ve askeriye tarafından fevkalade hararetle bir surette istikbal edilmiştir. Adapazarı ve İzmit ahalişi Paşa şerefine ziyafetler tertip edecektir" (İleri gazetesi, 18 Haziran 1922, no.135/13-C). Gazetede yer alan bu haber üzerine hazırlıklara başlanmıştı. Bu gelişmenin yanı sıra bu seyahatte Başkomutan, beraberinde Milli Müdafaa Vekili Kazım Paşa'yı da Sarıköy istasyonuna kadar götürerek, buraya davet ettiği cephe komutanı İsmet Paşa'nın da katılımıyla bazı görüşmeler gerçekleştirmişti. Bu görüşmelerden çıkan karar, Büyük Taarruz'un Ağustos ayında olabileceği noktasındaydı. Bu gelişmenin arkasından Mustafa Kemal Paşa ve maiyeti; Bolu mebusu Cevad Abbas Bey, Hariciye Vekâleti Hukuk Müşaviri Münir Bey, Başyaver Salih Bey, Yaver Muzaffer Bey, Erkan-ı Harbiye İrtibat Zabiti Şükrü Ali Bey ve Riyaset-i Kalem-i Mahsusundan Memduh Bey Nallıhan'a geçerek geceyi burada geçirmişlerdi. Ertesi gün Göynük'te konaklayan Mustafa Kemal Paşa, oradan da Taraklı'ya geçmişti. 13 Haziran 1922 günü gelinen yer, Geyve bölgesiydi. Mustafa Kemal Paşayla birlikte gelen kafile, Geyve'de Kocaeli Grubu Karargahında konaklamıştı (Özel, 2005:246-247). Böyle bir seyahatin amacı, önce Adapazarı'na uğramak oradan da İzmit'e geçmekti. Bu amaca binaen, Büyük Önder maiyeti ile birlikte 14 Haziran 1922 tarihinde Geyve'den

Adapazarı'na hareket etmişti (Vakit gazetesi, 18 Haziran 1922, no.111/16-B). Paşa'nın Adapazarı'na hareket edişini, Akşam gazetesi ise şu şekilde sütunlarına taşımıştır: "Başkumandanımız müşir ve gazi Mustafa Kemal Paşa hazretleri maiyetlerinde Bolu meb'usu Cevad Abbas, Hariciye Vekâleti hukuk müşaviri Münir, Erkân-ı Harbiye İrtibat Zabıtı Binbaşı Şükrü Ali, seryaverleri Binbaşı Salih yaverleri Muzaffer, Riyaset-i Kalem Mahsusundan Memduh Beylerle birlikte Ankara'dan büyük bir merasim ile ayrılmışlar ve her tarafta halk meydanlara dökülerek, kendilerini Yunan süngüsünden kurtaran başkumandanlarını büyük bir tezahürat arasında Adapazarı'na yolcu etmişlerdir (Akşam gazetesi, 20 Haziran 1922, 106/1). Bu haberden alınan bilgiyle Mustafa Kemal Paşa, artık Adapazarı istikametindedir. Yolculuk sonrasında Paşa, bölgeye vardığında kendi ikameti için ayrılan yere, Adapazarı Askerlik Şubesi eski başkanı Binbaşı Baha Bey'in istasyon civarındaki evine getirilmiş, aynı yere bir gün önce İstanbul'dan getirilen annesi Zübeyde Hanımla buluşması sağlanmıştı. Paşa, 14 Haziran gününü annesiyle hasret gidererek ve dinlenerek geçirdikten sonra ertesi gün Adapazarı mahallini gezmişti. Başkomutanın halk arasındaki tabii davranışları ve alçak gönüllü tavırları olumlu etki yaratmıştı. Adapazarı gezisine büyük bir heyecan ve yoğun bir ilgi arasında devam eden Paşa, 16 Haziran Cuma günü, Cuma namazını Orhan Camii'nde kılmıştı (Vakit gazetesi, 18 Haziran 1922, no.111/16-B). Başkumandan, öğleden sonra Çark Mesire'de şerefine düzenlenen "Kurtuluş Günlerine Doğru" adlı üç perdelik piyesi seyretmişti (Vakit gazetesi, 20 Haziran 1922, no.111/16-B). Paşa, Adapazarı'nda karşılaştığı yoğun ilgi sonrasında, bölgede bir takım siyasi hadiselerin gerçekleşmesine katkıda bulunarak, tekrar bölgeye gelmek üzere buradan ayrılıp İzmit'e hareket hazırlıklarına başlayacaktır.

3.1.2. Adapazarı'nda Yaşanan Bazı Mühim Hadiseler

Mustafa Kemal Paşa, Adapazarı'nda yaşadığı güzel günlerin yanı sıra bölgeyi ziyaretindeki diğer amaçlarını da ifâ etmeye başlamıştı. 16 Haziran'da seyredilen müsamere sonrasında bazı telgraf muhaberatında bulunmuş, kendisine Hariciye Vekili Yusuf Kemal Tengirşek tarafından, Fransız edibi ve Türk dostu olarak bildiğimiz Claude Farrere'nin Paşayla görüşme talebinin bulunduğu telgraf

ulaştırılmıştı. Bunun üzerine Hariciye Vekili, Paşa'ya şu telgrafı göndermişti. "Gayet aceledir" kaydıyla gönderilen telgraf metninde; Claude Farrere'nin görüşme isteğinin bulunduğu, Pazar sabahı bir torpido ile hareket edip aynı günün akşamı döneceği, beraberinde Ercüment Ekrem Talu ve Galip Kemali Söylemezoğlu'nun da gelmek istediği ve bu konu hususunda derhal cevap verilmesi yazılıydı (Şimşir, 1972:221). Bu telgraf metnine Mustafa Kemal Paşa'nın cevabı; Claude Farrere'nin İzmit'e gelmesi konusunda hiçbir sorunun olmadığı, kendisinin istediği Ercüment Ekrem Bey gibi kalem erbabından birkaç kişinin bulunabileceği ancak; Galip Kemali Bey'in padişahın Stockholm büyükelçisi olması sebebiyle kabul edemeyeceğini, Claude Farrere'nin yanında gelecek kişilerin mutlaka kendisine bildirilmesini istemişti. Telgraf muhaberatı sonucunda, Claude Farrere'nin bir Fransız torpidosuyla İzmit'e geleceği, İzmit körfezindeki topçu birliklerin yanlışlıkla bu torpidoya ateş açmamarları konuşulmuştu. Bir süre sonra İstanbul'dan Claude Farrere ile birlikte Hamid, Mecid, Ercüment, Ekrem ve Ahmet Emin Beyler, İzmit'e doğru hareket edecek ve bu defa kırmızı bayraklarla örtülü şehir yani İzmit bu kafiyei ağırlayacaktı. Kafileyi taşıyan vapur demirledikten sonra Mustafa Kemal Paşa hazretleri namına Hariciye Vekâleti Hukuk Müşaviri Münir Bey, Karargâh-ı umumi namına Erkân-ı Harp Binbaşısı Şükrü Ali ve Fırka Kumandanı Hacı Arif idare-i mahalliye namına İzmit mutasarrıfı Saadettin, Mevki Kumandanı Kaymakam Hüseyin Hüsnü, Liman Reisi İlhami beyler ve şehir namına da Belediye Reisi büyük merasim ile karşılamayı gerçekleştireceklerdi (Akşam gazetesi, 20 Haziran 1922, no.106/1). Bu gelişmeden önce Başkumandan, Adapazarı'nda bulunduğu sırada bu gezinin maksadını sunan bilgileri Vakit gazetesi muhabiriyle yapmış olduğu röportajda açıklamıştı. Paşa gazete muhabirini, Çark başında şerefine düzenlenen müsamereden sonra gece saat on gibi kabul ederek sorularına da gayet nazik bir şekilde cevap vermişti. Bu bölgeye geliş sebebiniz diye soran muhabire cevaben Paşa, daha evvel diğer cepheleeri teftiş ettiğini, Kocaeli'ye hiç gelmediğini, hem cepheyi teftiş hem de halkın durumunu gözden geçirmek maksadıyla burada bulunduğunu söylemişti. Halkın tavrı karşısında neler düşünüyorsunuz sorusuna ise, beklediği gibi takdir ve teşekkürü layık bir halkla karşılaştığını ifade etmişti. Muhabir, sorularına Claude Farrere'nin İzmit'e geleceği haberi karşısında Mustafa Kemal Paşa'nın ne düşündüğü sorusuyla devam etmişti. Bu görüşme sırasında Türkiye ile Yunan ilişkilerine dahi değinilmiş Rumların bu

bölgeden uzaklaştırılması kararı üzerine konuşulmuştu. Konuşulan konular arasında; Türkiye-Suriye dostluğu, Teşkilât-ı Esasiye Kanununda yapılacak değişikliklere kadar pek çok konuya yer verilmişti (Vakit gazetesi, 18 Haziran 1922, no.111/16-B). Muhabirin bu başarısı, yani Mustafa Kemal Paşayla olan röportajı, basında uzun bir süre yerini korumuştur. Netice itibarıyla Adapazarı'nda büyük bir coşku ve heyecan ile karşılanan Paşa'nın buradan hareketle İzmit'e geçeceği konuşulmakta burada da halkın aynı merasimle "Büyük Halaskârımız" diye hitap ettiği Başkumandanını beklediği haberleri, çoktan etrafı sarmış bulunmaktadır. Bu bekleyiş, aslında Milli Mücadele sonrasında yaralarını sarmak için bekleyen bir şehrin aynasıydı. İzmit, halkı şahsında bütün Anadolu'nun, bütün Türkiye'nin ortak paydada bulunduğu yerd. Şehir Paşa'yı, Paşa da şehri büyük bir sevgiyle kucaklamıştı. Ulu Önder'in Adapazarı gezisi, gazetelerde konuşulan siyasi meselelerin dışında, halkla Paşa arasında kurulan manevi köprünün varlığını da gözler önüne sermişti.

Adapazarı'nın kurtuluşunu taçlandıran bu seyahat sonrasında tüm Anadolu topraklarında silahla gerçekleştirilen mücadelenin ilk aşaması tamamlanmış ve yerini fikrî mücadele hareketine bırakmıştı. Mustafa Kemal Paşa buradan İzmit'e hareket ederek Kocaeli yarımadası'nın Anadolu'da varlığının ehemmiyetini ortaya koymuştur. Bu bölge şahsında tüm Türkiye'nin istiklâlini masaya yatırarak büyük devletlere bu konuda taviz vermeyeceğini Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temelini sağlayan Lozan Barış Antlaşmasında da vurgulayacaktır.

3.2. Mustafa Kemal Paşa'nın Adapazarı'ndan İzmit'e Gelişi

3.2.1. Paşa'nın Şehre Girişi ve Karşlanması

Mustafa Kemal Paşa, Adapazarı ile başlayan, İzmit ve çevresi ile devam eden ve yine Adapazarı'nda son bulan büyük gezisiyle, Kocaeli yarımadasında yaşanan Milli Mücadele yıllarının son safhasını gerçekleştirmek amacındadır. Bu düşünceyle hareket eden Paşa, Adapazarı-İzmit gezisinin askeri bölümünü tamamlamak için faaliyetlere başlamış, gezinin ilk bölümünde de Adapazarı tarafını dolaşmıştır. Müteakiben Kocaeli mıntıkasını teftişe çıkmış olan Büyük Millet Meclisi Reisi

Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Adapazarı'nda fevkalade büyük bir tezahürat ile karşılandıktan sonra Haziranın 18. Pazar günü İzmit'e hareket etmişti. Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Bolu mebusu Cevad Abbas, Hariciye Vekâleti Hukuk müşaviri Münir, Ser yaver Salih, Yaver Muzaffer, Erkân-ı Harbiye İrtibat Zabiti Binbaşı Şükrü, Riyaset-i Kalem-i Mahsusdan Memduh Beyler bulunmaktadır. İzmit ahalisi, fevkalade parlak bir istikbal merasimi yapmıştır. Her tarafta “yaşasın milletin halaskârı” nidalarıyla karşılanan Mustafa Kemal Paşa'nın şerefine İzmit'te büyük bir ziyafet gerçekleştirilmiştir. Bu büyük ziyafette, Hilâl-i Ahmer Reisi Hamid Beyle beraber, Claude Farrere de hazır bulunmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit'te bir hafta kadar kalacağı ve bu müddet zarfında civarda bulunan kıtaati, Demirdere ile birlikte Karamürsel'i de teftiş edeceği ifade edilmişti (İkdam gazetesi, 20 Haziran 1922, no. 110/41-C).

Mustafa Kemal Paşa, İzmit'e giderken zihninde varolan düşünceleri gazete muhabirleri ile konuşmuş ve bu fikirleri şu şekilde dile getirmişti: “İzmit'e giderken bende bedbinliğe yakın hisler vardı. Şöyle düşünüyordum. Misak-ı Milliye tahakkuk ettirdik; birkaç sene evvelki halimize nazaran bu netice havsalaya sığmaz bir muvaffakiyettir. Fakat başka bir memleket sulh akdedince belki de tabii hayata avdet eder. Biz tabii hayata avdet etmeyeceğiz. Ortada bir yolda çalışmaya hazırlık yok. İstikbale ait hedeflerimiz tespit edilmemiş ve zihinlere yerleşmemiş; Mustafa Kemal Paşa Hazretleri istikbali hazırlayabilecek en büyük kuvvettir. Bu kuvvet milli mesainin başına geçecek yerde bir Halk Fırkası kurarak sınıf mücadeleleri ihdas etmek istidadını gösteriyor. Bu çağır, mahdut milli kuvvetlerimizi milli bir hedefle birleştirecek yerde, bu kuvvetlerin birbirini muattal bırakmasına sebep olmayacak mı? İşte İzmit'e bu düşüncelerle gittim” (Atatürk, 1999:245). Böylelikle Paşa zihninde bu düşüncelerle Adapazarı'ndan İzmit'e doğru hareket etmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın Adapazarı'ndan sonra İzmit'e seyahati sırasında yaşananlar ve İzmit'e girişi halkın büyük heyecan gösterileri arasında gerçekleşmiştir. Başkumandan ile birlikte seyahat eden Vakit gazetesi muhabiri, her yerde Paşa için istikbal merasimi düzenlendiğini bildirmektedir. Seyahat esnasında; Sapanca'da, Büyük Derbent'te bütün köylüler istasyona çıkmış ve Mustafa Kemal Paşa'nın elini öpmek için birbirleriyle adeta yarış etmişlerdi. Büyük Millet Meclisi Reisine hediyeler verilmiş, yapılan kutlamalar

muhteşem bir millî tezahür şeklini almıştır. Paşa'nın bu seyahat sırasında bindiği trenin vagonları çınar dallarından çelenklerle süslenmiş üzerine de "aliyyu'n avnullah" yazılı bir levha asılmıştı. Arifiye'de bir süvari müfrezesiyle selamlanan tren, özellikle Sapanca'ya geldiğinde adeta insanlardan örülü kalın bir duvarın önünde durmuştu. Sapanca halkı son yılların acı günlerini unutmaya çabalarcasına yedisinden yetmişine istasyonda toplanmıştı. Halk "Yaşasın Paşamız" nidalarıyla selamlarken, İzmit mutasarrıfı Sadettin Bey de orada idi. Büyük Millet Meclisi Reisi için defne, zeytin dalları ve Osmanlı bayraklarıyla süslenmiş büyük bir tak hazırlanmıştı. İzmit'ten mebus Neşet Bey'le Reji müdürü Gani bey de buraya Paşa'yı karşılamaya gelmişlerdi (Vakit gazetesi, 20 Haziran 1922, no.111/16-B). Ayrıca burada Sapanca halkından Vecihi Bey adlı bir zatın oğlu tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya "Büyük Halaskarımız" diye başlayan bir mektup okunmuştu. Bu mektupta şöyle denilmekteydi: "Büyüklüğünüz yanında ben ne kadar küçüksem, küçük kalbimin duygusu da size karşı o kadar büyüktür. Tıpkı şu mini mini gölümüzün o ulu deryalarımızı hatırlattığı gibi. Onu, beni, bizi, hepimizi en korkunç uçurumlardan siz kurtardınız. O uçurumlar kadar derin minnet ve şükranları ne yolda takdim edilebilir ki. Tarihteki mevkiiniz sema kadar yüksek ve nurludur. Halbuki yalnız minnet ve şükranlarımı değil, temennilerimi ve emellerimi de arz edeceğim. Sapanca'yı kurtaranlardan Terkos'u, İşkodra'yı kurtaracakları günü bekleyeceğim. Onlar yalnız anamın, babamın yurdu oldukları için değil, ana vatanımızda o yerlerin koptuğu yaralar hala kanadığı için ben bu günlere kanmayacağım. Gerçi pek küçük bir Sapançalıyım. Fakat sapanımla sizlerin, emellerinizin arkasındayım. Felaketli vatanımın, harap olan yurdumun sefil bir yavrusu olmak sıfatıyla Yusuf Kemal Tengirşek Bey'in teşrifinde de demiştim ki, vahşi Yunanlılar tarafından yeşil dağlarımızda ağaç, köylerimizde, bucaklarımızda üzerimize alacak hiçbir eşya kalmadı. Şu küçük aklımla garbın adil ve medeni olduğu kanaatindeydim, heyhat...Medeniyet bu mu, temeddüün bu mu? Dedelerimizin, babalarımızın, kardeşlerimizin mübarek kanlarıyla yıkanan bu topraklarda Yunan çizmelerinin sürüklendiğine katiyen razı değiliz. Misak-ı Millimizin tamamıyla muhafazası uğrunda hiçbir fedakarlıktan çekinmeyeceğiz. Çünkü biz de yaşamak isteriz" (Vakit gazetesi, 20 Haziran 1922, no.111/16-B). Bu küçük çocuğun anlamlı mektubu uzun süre basında konuşulmuştu. Mustafa Kemal Paşa, şehre girdiği andan itibaren var

olan coşku, halkın bu dışavurumlarıyla şehirden ayrılışına kadar devam etmişti. Ancak şehirden ayrılışı hem halk hem de Mustafa Kemal Paşa için büyük bir üzüntüye sebebiyet vermişti. Hatta Paşa, daha sonra İzmit Mutasarrıfına bu üzüntüsünü dile getiren bir veda mesajı göndermişti. Bu mesajda duygularını şöyle dile getirmişti: “Kurtuluş ve bağımsızlık savaşımızda önemli bir yeri olan İzmit’ten duygulanarak ayrılıyorum. Hür ve bağımsız olarak ulusal davamıza inanan Anadolu’muzun Kocaeli bölgesinin kahraman halkına bir daha içten sevgilerimi ve selamlarımı iletirim. Mustafa Kemal” (Öztüre, 1969:199).

Mustafa Kemal Paşa Adapazarı-İzmit gezisiyle, Kocaeli bölgesi açısından tarihin şahit olduğu ve hafızalardan hiç silinmeyecek bu anlamlı günleri böylece gerçekleştirmiş oldu. Bu gelişmeler sonrasında; Mustafa Kemal Paşa’nın Claude Farrere’yle görüşmesi, Paşanın İzmit halkına hitabı, gazete muhabirleriyle olan mülakatı yani İzmit basın toplantısı gibi pek çok gelişmenin de habercisi olmuştur.

3.2.2. Mustafa Kemal Paşa’nın İzmit Halkına Hitabı

Mustafa Kemal Paşa’nın İzmit’e gelişi, şehri onurlandırması anlamına gelmekteydi. Milli Mücadele yıllarının en çetin dönemi olarak bildiğimiz 1918-1921 arası dönem tüm Anadolu topraklarında yaşandığı gibi Kocaeli yarımadası açısından da büyük bir tahribatın, zulmün, baskının yaşandığı dönemdi. Bu süre akabinde, bölgede gerçekleştirilen Milli Mücadele hareketi amacına ulaşmış, Mustafa Kemal Paşa bu coşkuyu halkla birebir yaşayabilmek için İzmit’e hareket etmişti. Şehre büyük bir galeyan içerisinde giren Paşa, görmüş olduğu ilgi ve heyecan karşısında kendi heyecanını da İzmit halkına hitabında şöyle dile getirmişti:

“Bugünkü Türkler hür ve müstakil yaşamış bir kavmin kahraman evladıdır. Türkü kabiliyetten mahrum zannedenler aldanyorlar, Türkler tarihe ve medeniyete verecekleri hesapta alını açık çıkacaklardır. Vatana muzırr unsurlar hakkında ittihaz edilen tedabir-i askeriyenin kabahatini Atina’da aramalıdır. Türk milleti ihyaya layıktır” (Akşam gazetesi, 19 Haziran 1922, no.106/1) . Bu sözlerini, İzmit halkı şahsında tüm Türkiye’ye duyurma gayreti içerisinde olan T.B.M.M Reisi, 19 Haziran

1922 tarihinde İzmit'te saray bahçesinde düzenlenen çay ziyafetinde sözlerine şöyle devam etmişti.

“Türkiye'nin ve Türkiye halkının pek kıymetli dostu Mösyö Claude Farrere'i şurada daire-i siyasetimizde görmekten mütehassis hissiyatımı izhar etmeyi vazife addederim. Aziz ve muhterem dostumuz Claude Farrere'yi hür ve müstakil yaşayan Türkiye topraklarında kabul etmekle pek mesut ve bahtiyarım. Bu sûrurum, sahsî olduğu kadar şamil ve umumîdir. Muhterem dostumuz emin olabilirsiniz ki bu dakikada İzmit Körfezi'nden ta Kars'a Bahr-ı Siyah sevahilinden Arabistan vahalarına kadar milletimizin kalbi, kıymetli dostumuza karşı aynı hissî muhabbet ve takdir ile zîryan etmektedir.

Efendiler Mösyö Claude Farrere Türkiye'nin hakikaten dostu olduğunu pek bariz bir surette ispat etmiştir. Memleketimiz mühlik dakikalar yaşarken milletimiz zulümlere maruz kalırken dünyanın bütün adaletsizlikleri üzerimize hücum ederken ve zulme karşı semalara yükselen semavi bir ses, insani bir seda işitiliyordu. O sedanın sahibi huzurunda bulunmakla mesut olduğumuz Claude Farrere'dir.

Efendiler, insanlar adetlerini, ahlâklarını, hislerini, temayüllerini hatta fikirlerini seciye ve terbiyede içinden çıktığı ve içinde yetiştiği heyet-i içtimaiyenin temayülatı umumiyesinden kurtulamazlar. Fakat bazı büyük hilafetler vardır ki onlar yalnız mensup oldukları heyet-i içtimaiyeye karşı değil bütün insaniyete karşı fikirlerini ve ruhlarını aynı halde tutarlar. İşte Mösyö Claude Farrere büyük insanlardan biridir.

Dostumuzun bundan başka bir hususiyeti daha vardır. Kendisi pek necip olan hürriyet ve istiklalini bütün dünyaya tanıtmak için kanlar döken, inkılâplar yapan büyük bir milletin güzide evlatlarındandır. Türkiye ile ve Türkiye halkıyla bu kadar kalbî alakalara malik olan bu zatın Türkiye'yi, bugün yaşadığı elemli dakikalarında yakından ziyaret etmek istemesine zaten intizar olunurdu” (Akşam gazetesi, 20 Haziran 1922, no.106/1). Mustafa Kemal Paşa, İzmit'te halka hitaben dile getirdiği nutkun ilk kısmında Türk dostu Claude Farrere'ye hitapta bulunduktan sonra sözlerine şöyle devam etmişti: “Efendiler, Türkiye halkı asırlardan beri hür ve

müstakil yaşamış ve istiklali bir lazıme-yi hayat telakki etmiş bir kavmin kahraman evlatlarıdır. Bu millet istiklalsiz yaşamamıştır, yaşayamaz ve yaşamayacaktır. Fakat bu milletin talihini ellerine alan bir takım insanlar keyfi ve istipdadane suidareleriyle onun hayatını imhaya kastetmiş düşmanların isteğini icradan hali kalmadığını nüfus ve tesirat ile adeta onu şaşırtmışlardı.

Milletimizin istiklaline vurulan darbeler ve mevcudiyetine atılan rahneler karşısında göz yaşı döküyordu. Dostla düşmanı tefrik edemeyecek bir hale getirilmişti. Bu manzara karşısında elim düşüncelere müstağrak kalmıştı. İşte milletimizin bu hal-i istiğrabında son bir darbeyi imhakâr vurmak fırsatını bekleyen düşmanlarımız vesile ittihaz etti ve ani lazımın hülulüne sahip oldu. Karar verildi, hareket başladı. Artık maskeler atıldı. Türkiye parçalanacak, Türkiye halkı esir, zelil, perişan edilecekti. Maksat bu idi bu gaye-yi zalımaneye vasıl olmak için hatır ve hayale gelmeyen her türlü tedbirlere müracaat edildi ve ba-husus garbın bazı hükümetleri, bazı rical-i siyasî bunun böyle olmasında ısrar ediyorlardı. Ve halen ısrar ediyorlar. Bu tarz-ı hareketlerini, bu ısrarlarını cihan nazarında mazur göstermek ve hatta kendi milletlerinin gözünden gizlemek için tevessül etmedikleri tedbir kalmadı. Her türlü müfteriyatı icat etmekten daha kolay bir şey olamazdı. Çünkü Türkler vahşidir, zalimdir, icabat-ı medeniyeyi ahz ve kabule gayrı müsaittir tarzında esasen vahşilerin, esasen zalim ve müstevlilerin haksız yere icat ettikleri bir formülü terennüm ederek efkâr-ı umumiyeyi iğfale kalkıştılar. Ve bu teşebbüslerinde muvaffak olacaklarını zannettiler başka bir tedbire lüzum görmüyorlardı. Çünkü, Türkiye'nin kabiliyet-i hayatiyeden tamamıyla mahrum olduğunu farz ediyorlardı. Halbuki düşmanlarımız bu zanlarında tamamen aldanmışlardı. Bu muhakkaktır. Filhakika dimağları bir takım ihtiraskâranenin telâtumkârı olan insanların telakkisiyle ve bir takım batıl zanlarla hakikati tebdil ve hatta itfa etmek mümkün değildir. Bugüne kadar kainatta imkan bulunmamıştır. Bütün bu fecayiden sonra milletlerin vicdanlarına müracaat olunursa şüphe etmem ki, necip ve hakikaten medeni olan milletler bu siyasetçilerin icraat-ı zalimlerini tel'in ve takbih etmektedirler. Henüz mütereddüt görünenler varsa ben onları da mazur görürüm. Çünkü Türkiye hakkında her gün icat edilen müfteriyatın mahiyet- i asliyesini anlamaya yine o devlet adamlarının mevcudiyeti manidir.

Efendiler! Türkiye halkının bütün fakr u zaruretine rağmen gizli veya aşikâr düşman elleriyle bu gün içine atılmış olduğu ve bütün dehşetine rağmen de üç seneden beri mukadderatını kendi eline alarak idare-i hükümette gösterdiği kabiliyet ve kudret şu gördüğünüz çocukları (hazır olan mektep çocuklarını eliyle işaret ederek) münevver ve vatana layık yetiştirmek için umur-u maarifte gösterdiği kabiliyet, memleketimizin hemen kâmil hal-i muhasarada bulunmasına rağmen muhafaza-yı mevcudiyet için asil olduğuna kâni bulunduğunu umur-u iktisadiyenin tanziminde gösterdiği kabiliyet, şarkta ve garpta muvaffakiyeti tevali eden ve edeceğine kimsenin şüphe etmemesi lazım gelen muntazam ve muazzam ordular teşkili hususunda gösterdiği en büyük kabiliyet ve kudreti düşmanlarımızın ikinci nokta-yı nazarlarında da yani kabiliyetten mahrum olduğu hakkındaki zanlarında da ne kadar aldandıklarını ispata kâfi değil midir?

Fakat Efendiler! Garbın bazı zalim ve hakikati görmemek için gözlerini kapayan siyasetçileri, bu hakikat karşısında baş çevirmek istiyor. Necip Fransız milletinin bu hakikati idrakte gösterdiği yüksek misali görmek istemiyor. Efendiler! Varlığını idrak etmiş olan, hürriyetle esaret farkını takdir eden, zulümü esarete tercih eden ve bunu her gün fiilen ispat edebilen bir milleti behemehal imha arzu-yu zalımanesine düşmek kadar dünyada vahşet tasavvur olunur mu? Düşmanlarımız maksatlarına vasıl olmak için her gün yeni vesileler icat etmektedirler. Ve behemehal Türkiye'yi baştan nihayete kadar harabeye çevirmek, burada yaşayan masum halkı kadınlara çocuklarına varıncaya kadar en vahşi işkencelere, en gayri insani tecavüzlerle katletmek istiyorlardı. Bunun için bir taraftan mukaddes topraklarımıza saldırdıkları Yunanlıların idame-yi vahşetine çalışıyorlardı. Bir taraftan asalet ve masumiyetini idrak asarını göstermeye başlayan milletlerin efkârını teşvik edecek bin türlü iftira ve eracif icat ediyorlardı. Bu pek mahirâne bir taktiktir. Bunu, askerler çok yaptıkları için bilirim. Fakat bunu askerler muharebe meydanlarında düşmana karşı kullanırlar. Düşmana karşı diyorum halbuki, garbın bazı rical-i siyasiyesi, bazı hükümetleri bunu kendilerini dost zannedenleri, kendilerini insaniyetperver, adaletperver zannedilenleri, kendilerini amili sulh ve sükun telâkki eyleyenleri işgal ve iğfal etmek için kullanıyorlar.

Efendiler! Düşmanlarımız Türkiye'nin Hristiyanlara zulüm ettiği iftiranâmesini ileri sürerek cihan medeniyetinin efkârını düçar-ı teşevvüş etmek istiyorlardı.

Türkiye'nin davasındaki kutsiyeti, Türkiye'nin hakkını teslim mütemayil olanların nokta-i nazarını başka cihete tevcihe çalışıyorlar. Bütün bu müddeiyat bir sürü hizip ve iftiradan ibarettir. Başka türlü de olamaz, yeni Türkiye devletinin idare mesuliyetini deruhte etmiş olan T.B.M.M bütün icraatından tarihe ve medeniyete karşı hesap vermekte bir an tereddüt etmez. Çünkü çıkacağından şüphesi yoktur. Fakat geçen sene İnebolu'yu daha beş on gün evvel Samsun'u bombardıman ederek ayaklanmak üzere ve düşmanların teşkil, teşhiz ve teşvik ettikleri anasır-ı muzırının mülahazatı askeriye tabi tutulmasında bir kabahat varsa o kabahatin faillerini Türkiye'de Ankara değil, Atina'da belki daha büyük bir payitahta aramak lazımdır. Şurasını kat'i olarak beyan ederim ki: Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti milletten aldığı en meşru salâhiyetlerle devletin mevcudiyet ve istiklâlini muhafaza ve temin için her müstakil millet ve devlet için meşru olan haklarını salâhiyetlerini bî-perva istimal eder ve edecektir. Garbın bazı hükümetleri Türkiye ile hal-i muhasamattan çıkmak istemediği, Türkiye'nin mübarek topraklarına saldırdığı düşmanı takviye ve teşvikten feragate razı olmadığı halde dünyanın en bi-taraf hükümeti imiş gibi, memleketimiz içinde zabitlerini dolaştırmak suretiyle tahkikat icrasını ileri sürüyor. Şayan-ı teessüftür ki, diğer hükümetleri de bu teşebbüsüne teşrik yollarını buluyorlar.

Dünyada bundan daha mantıksız ve daha cüretkârane hareket tasavvur edemiyorum. Dünyada müstakil bir devlet tasavvur olunabilir mi ki umur-u dahiliyesine henüz düşman sıfatını haiz olanların değil, dostlarının dahi müdahalesine müsamaha etsin. Eğer o rical-i siyasiye asırlardan beri müstakil yaşamış, istiklâlin timsali olmuş ve bugün yeni bir intibah-ı milliyle azim ve iman ve aşk istiklâli yükselmiş Türkiye halkının Türkiye devletinin istiklâlini tanımamak istiyorlarsa biz bunlara karşı hayretlerle mukabele ederiz ve bu ricalin gafletine bütün cihanın nazar-ı istiğrabını davet ederiz. Zavallı milletimiz esir olmaya razı olmadığı için en büyük cezaya mahkum; idama...Hayır Efendiler. Hayır bütün cihan emin olsun ki, bu millet idama, imhaya değil, ihyaya müstahaktır ve elyaktır. Türkiye Büyük Millet Meclisi bu

vazife-i tarihiyi kemâli muvaffakiyetle ifâ ediyor. Ve en yüksek zaferlerle itmam ve ikmâl edecektir (Akşam gazetesi, 20 Haziran 1922, no.106/1).

İzmit Kasrında verilen büyük merasimle söylenen bu sözler halk üzerinde büyük bir etki yaratmış, halkın kendi gücüne olan inancı bir kat daha artmıştır. Bu cümlelerin her biri Türk milleti için çok değerli ve anlamlıdır. İrad edilen nutkun milletin zihninde ortak olarak yer edinen kısmı ise Türkiye'nin bağımsızlığına olan düşkünlüğüdür. Üç bin kişinin dinlediği bu büyük nutuk ile birlikte İzmit'in tarihini şekillendiren bir diğer hadise; Mustafa Kemal Paşa ile Fransız Claude Farrere'nin görüşmesinin gerçekleştirilmesidir.

3.2.3. İzmit'te Mustafa Kemal Paşa- Claude Farrere Görüşmesi

Mustafa Kemal Paşa, Kocaeli bölgesini teftiş maksadıyla çıktığı gezinin bir diğer aşamasını gerçekleştirmek hedefindeydi. Paşaya, Adapazarı gezisi esnasında Claude Farrere'den bir telgraf ulaştırılmış ve o telgraf sonrasında karşılıklı görüşmek üzere yer olarak İzmit tayin edilmişti. Şimdi ise telgraf muhaberatının bir sonucu olarak, 16 Haziran 1922 günü başlayan seyahat ile bilindiği üzere Paşa, Beypazarı, Nallıhan, Göynük yoluyla Geyve'ye gelmiş, geceyi Geyve'de geçirdikten sonra Adapazarı gar karşısında Askerlik Şube Başkanı, Binbaşı Baha Bey'in evinde İstanbul'dan gelen annesi Zübeyde Hanım ile buluşmuştu. Bu hadisenin hemen sonrasında kendisiyle görüşmek isteyen Fransız yazar Claude Farrere ile mülakat için 18 Haziran 1922 günü İzmit'e varmıştı (Öztüre, 1969:194-195). Bu görüşme gazetelerde, "Claude Farrereyle Birlikte İzmit'te" manşetleri ile yer almıştı. Paşa, Adapazarı'ndayken kendisiyle görüşme talebinde bulunan Türk dostu Fransız Claude Farrere ile birlikte dönemin ünlü kalemlerinden Hamid, Mecid, Ercümen, Ekrem ve Ahmet Emin Beyler ile beraber İstanbul'dan hareket ederek İzmit'e gelmişlerdi. İstanbul'dan gelen misafirleri taşıyan torpido, İzmit limanına demirledikten 20 dakika sonra "Yaşasın Fransa" nidaları arasında karaya ayak basmıştı. Burada Claude Farrere, halkın tezahüratı arasından istirahat etmek için ikametine tahsis olunan eşraftan Hafız Rüşdü Efendinin konağına gitmiş ve refakatindeki Hamid, Mecid Beylerle gazeteciler Mustafa Kemal Paşa'nın buldukları İzmit Kasrına doğru ilerlemişlerdi (Akşam

gazetesi, 20 Haziran 1922, no.106/1). Claude Farrere, akşam üzeri İzmit Kasrına gelerek kendisi için düzenlenmiş çay ziyafetine katılmıştı. Öncesinde ise, Kocaeli grubunun tertip ettiği eğlence basında şu şekilde yer almıştır: “Akşam beşte Kocaeli grubunun tertip ettiği askeri eğlencelere başlandı. Evvelâ Mösika tarafından Marseyiyez çalındı, sonra “Ey Ulu Tanrı” milli duası hep bir ağızdan okundu. Mösika tarafından bir vals havası tanzim edildi. Asker çadır kurdu, Çuvan koşusu müsabakaları yapıldı. Laz oyunları oynandı, Mösika tarafından milli bir marş havası çalındı, asılı limonları askerler kolları bağlı olarak yediler. Nihayet yumurta koşusu icra edildi. Mösika “İzmir nerede, Edirne nerede” marşını çaldıktan sonra “Ulu Tanrı” duası bir daha okundu ve Mösika tarafından milli bir marş çalınırken eğlencelere nihayet verildi. Bu eğlencelerde asker her numarada büyük bir maharetle muvaffak oldu. Bilhassa çadır kurmak müsabakasında dördüncü bölüğün ikinci maniası bir dakika ve kırk saniyede çadır kurmuş ve yıkmıştır. Laz hassa-ı muhafaza bölüğünün laz oyunları da dikkat çekiciydi. Eğlencelerden sonra İzmit Kasrı bahçesinde Mustafa Kemal Paşa hazretleri tarafından Claude Farrere şerefine 250 kişilik muhteşem bir çay ziyafeti keşide edilmiştir. Bu ziyafetle Claude Farrere, Hamid ve Mecid Beylerden başka memurin-i mülkiye ve askeriye ile eşraf ve muteberan-ı mahalliyeye hazır bulunmuşlardır. Büyük bir samimiyetle çaylar içildikten sonra Mustafa Kemal Paşa Hazretleri kıyam ederek suret-i kısm-ı mahsusamızda münderic tarihî nutku mühimmeyi kendilerine has bir tilavetle irad buyurmuşlardır. Sürekli alkışlar arasında Mustafa Kemal Paşa hazretleri nutuklarını bitirdikten sonra muhterem dostumuz Claude Farrere ayağa kalkmış ve kendisine gösterilen bu tezahürattan dolayı şu sözleri sarfetmiştir: “An-samim’ül kalb teşekkür eder, hür ve müstakil Türkiye’nin namedar kumandanını ve bi-misal ordusunu ve mücahede Anadolu halkını selamlamakla ediben iftihar ederim” (Akşam gazetesi, 21 Haziran 1922, no.106/1).

Netice itibarıyla, mösyö Claude Farrere, İzmit’te başkumandan ile görüşmüş ve şerefine o akşam bir çay ziyafeti verilmişti. Ve bilindiği üzere, bu çay ziyafetinde Mustafa Kemal Paşa’nın mühim bir nutku dile getirilmişti. İzmit şehri, misafirini o kadar büyük bir coşkuyla karşılamıştı ki, İzmit’in her yanında Türk dostu için nümayişler yapılmış, dostça tezahüratlarda bulunulmuş, şehrin her tarafı Fransız bayraklarıyla donatılmıştı. Claude Farrere, bu tezahürattan o kadar mütehassis

olmuştur ki İzmit'te misafir edildiği yerin ön balkonuna çıkarak: “Yaşasın Serbest ve Hür Türkiye” diye bağırmaktan kendini alamamıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın Claude Farrere ile İzmit'te görüşeceğini haber alan Hilâl-i Ahmer Reis-i sânisî Hamid Bey de İzmit'e gelmişti (İkdam gazetesi, 20 Haziran 1922,no.110/41-C). Türk dostu, İzmit'e gelişi ve Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesi hususundaki hissiyatını; İzmit'teki hüsn-ü kabulü asla unutmayacağı, Mustafa Kemal Paşa'yı ise insanı kendisine hayran bırakacak kadar özelliklerle dolu, tam bir siyasi kişilik ve memleketi idare konusunda büyük bir kudrete sahip olduğunu vurgular cümlelerle ortaya koymuştu. Bu cümlelerin hemen arkasından, beraberlerinde bulunan Hamid Bey de İzmit'teki bu günle ilgili duygularını ifadeye çalışmıştı. Paşa'nın İzmit seyahati güzel ve anlamlı tepkiler toplamıştı. Bütün İzmit şehrinde yaşananların tarifi kesinlikle mümkün değildir. Milli davanın kutsiyeti halkın ruhuna nüfuz etmiştir. Köylüsünden kentlisine herkes başkumandanına ve misafirine ikramda bulunmaya çalışmıştı. Bu büyük gün ihtişamlı bir merasimle birlikte yenen öğle yemeği sonrasında akşam İzmit Kasrı bahçesinde verilen çay ziyafetiyle devam edecek, Paşa burada üç bin kişinin dinlediği ve kırk beş dakika süren büyük bir nutku dile getirecekti. Milli kahramanımız, Türk hukukunun kutsiyetini ve ulviyetini bu nutukla bir kez daha yaşattı. Bütün İzmitliler nutku dinlediler. Paşa müdafî milletlerin vicdanına hitap eden belîğ sözleriyle Türk milletinin gelecekteki emellerini ve mücadelesindeki azim ve milli metaneti tasvir etmiştir. Claude Farrere de Türkçe irad edilen bu nutka vakıf olduktan sonra pek mütehassis olmuştur (Akşam gazetesi, 20 Haziran 1922, no.106/1).

Claude Farrere şerefine İzmit Kasrı bahçesinde düzenlenen çay ziyafetine 120 kişi katılmıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın sağında Claude Farrere ve Hamid Bey sol tarafında ise Ercüment Ekrem Bey onun yanında Yenigün gazetesi muhabiri ve Cevat Abbas bulunmaktaydı. Aralarında kırmızı elbiseli, beyaz başörtülü, mahzun çehreli Türk kızlarının dikkat çektiği büyük bir kalabalık Mustafa Kemal Paşa'nın bulunduğu masanın etrafında toplanmıştı. Kırmızı elbiseli olanlar şehit çocuklarıydı. Mustafa Kemal Paşa, bu çocukları Claude Farrere'ye göstererek “zannediyorum ki bu kırmızı elbiseli kız çocukları babaları Yunanlılar tarafından öldürülen biçarelerdir” sözü Fransız Claude Farrere'yi heyecanlandırmış ve aynı zamanda üzümüştü (Özel, 2005:260). Bu konuşmanın ardından Mustafa Kemal Paşa önce Claude Farrere'yi

şereflendirerek tüm İzmit halkına hitaben büyük nutkunu vermiştir. Paşa'nın sözleri bittikten sonra ise söz Claude Farrere'ye geçmiş ve şu tarihi konuşmayı yapmıştır:

“Paşa hazretlerinin irad buyurdıklarına bütün kalbimle iştirak ediyorum. Kendilerinin beyan buyurdıkları vechle İstanbul'u ziyaret ettim. Büyük payitahtın ve muhitinin ecnebi süngüsü altında olduğunu gördüm. Bu hal benim için gayet hazin bir manzara teşkil ediyordu. Bu millet, Boğazlardan Asya'ya mağrur nazarlarla bakıyordu. Bu milletin hürriyet için ve hürriyetini muhafaza için ölmeye ve bu azim ile yaşamaya karar vermiş olan bir millet olduğunu gördüm. Bu halk, bu millet yek vücud sağlam, sebatkâr ve kavi bir hükümet-i milliyeye malik ve kutsi bir kumandan tarafından idare ediliyordu. Bütün bu ahval, bu milletin zafere varacağına hiç şüphe bırakmıyor. Hak ve adaletin kendisinde olduğunu ve bu millet hakkı için harp ettiğini gördüm. Düşmanları zalim ve alçak adamlardan ibaret bulunuyordu. O düşmanlar ki, maksatları habis ve çirkin, fikirleri menfaatten başka bir şey değildir. Fakat hürriyetini muhafaza için ölen, kanını döken bir milleti, hasis menafi takip eden düşmanlar hiçbir vakit mağlup edemezler. Ayrıca yalnız kendilerinin bu hakka sahip olmaları değil, aynı zamanda büyük bir kuvvete malik olmaları da önemli bir husustur. Cesur bir surette idare edilen bu kuvvet, zaferin en kuvvetli dermanını teşkil eder. Mustafa Kemal Paşa'ya takdim ettiğim bu sözler yalnız benim değil bütün Fransız milletin derin hissiyatının tercümesidir” (Hakimiyet-i Milliye gazetesi, 20 Haziran 1922, no.119/3). Claude Farrere'nin İzmit Kasrı bahçesinde Fransızca yaptığı bu konuşma Türkçeye çevrilerek, bu dönemde gazetelerde uzun süre konuşulmuş hatta bu Türk dostu tavrı bazı spekülasyonların doğuşuna da sebebiyet vermiştir. Hatta Mustafa Kemal Paşa'nın dahi Claude Farrere için “Claude Farrere İzmit'e sadece Türk dostu olduğu için değil, itilaf komiserlerinin siyasi vekillerinden biri olarak özel emirle gönderilmişti” sözlerini kullandığı ifade edilmektedir (Önal, 2002:255). Bu konuda net bir bilgi olmamakla birlikte gazetelerde bu bilgileri doğrular bir ifade de yer almamaktadır. İzmit'te Mustafa Kemal Paşa ile Claude Farrere'nin bu tarihi görüşmesi konunun siyasi boyutunun dışında basında özellikle coşku ve heyecan ile kaleme alınmıştı. Gazeteler, özellikle merasim töreni ve çay ziyafetinin ihtişamından bahsetmekteydi. Milli Mücadele yıllarında Türk milleti, Ermeni ve Rum çeteler tarafından yangın meydanına dönüştürülen mekânlarından

uzaklaşmaya çalışırken yine bir Fransız generalin insaniyeti ile karşılaşmış ve bu defa bir Fransız konuğuna bu durumun da karşılığı olarak misafirperverliğin en güzel örneğini sergileme imkanı bulmuştur. Bu büyük ziyafet, Claude Farrere'nin Mustafa Kemal Paşa'nın büyük nutkuna karşılık verdiği kısa cevabi konuşmasıyla sona ermiş, Claude Farrere Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na gönderdiği mektupta Fransa'ya acele dönmesi gerektiğinden hür İzmit toprağından Büyük Millet Meclisi'ne ve Başkanına duygularını ifade etmiş şerefli bir barış dilemişti (Özel, 1987:175). 19 Haziran 1922 günü Paşa, İzmit'teki seyahatini böylece bitirerek tekrar Adapazarı'na dönmüştü. Aynı gün, Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Başkanı Rauf Bey'den bir şifre telgraf almış, telgrafta Meclis'te I. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa'nın görevden alınarak Harp Divanına verilmek üzere Konya'ya gönderildiğine dair söylentilerin olduğu bildirilmişti (Nutuk, 2001:670). Mustafa Kemal Paşa, bu hadiseden sonraki gün yani 20 Haziran 1922 gününü Adapazarı'nda istirahatla geçirmiş, öğleden sonra dört sıralarında Adapazarı Ahşap Fabrikası'nı ziyaret etmişti. Fabrikanın her tarafını dikkatle inceleyen Mustafa Kemal Paşa memnuniyetini ifade etmiş, işçi ve memurlar bu ziyareti sevinçle karşılamışlardı (Vakit gazetesi, 24 Haziran 1922, no.111/16-B). 21 Haziran 1922 Çarşamba günü ise Adapazarı'nın Yunanlılardan kurtuluşunun birinci yıldönümü olması hasebiyle Adapazarı halkı hem kurtuluşu kutlamak, hem de Mustafa Kemal Paşa'yı uğurlamak için sabah erkenden sokaklara dökülmüştü. Büyük bir coşkuyla gerçekleştirilen resmi geçit töreni sonrasında halk, Paşa'yı gözyaşları içerisinde istasyona kadar uğurlamış, Paşa saat iki buçukta halkın coşkun tezahüratı arasında annesi Zübeyde Hanım, Kocaeli Grubu Komutanı Halit Bey ve gazetecilerle birlikte Geyve'ye hareket etmişti (Vakit gazetesi, 24 Haziran 1922, no.111/16-B). Paşa'nın Geyve'ye gidiş sebebi ise; Milli Mücadele yıllarında azimle çarpışan halkı ve bu halkın kurduğu cepheyi teftiş etmektir. Teftişin sona ermesiyle kafiledeki gazeteciler İstanbul'a dönmek üzere Mustafa Kemal Paşa ve maiyetinden ayrılmışlardı. Gazetecilerin ardından Mustafa Kemal Paşa da maiyetiyle birlikte 23 Haziran günü Geyve'den ayrılarak ertesi gün Ankara'ya varmışlardı (Özel, 2005:276). Bu gelişmeleri müteakiben 28 Haziran 1922 günü İzmit'in kurtuluşunun ilk yıldönümü olması hasebiyle büyük kutlamalar gerçekleştirilmiş, bugün İzmit halkı için bir bayram havasında geçmişti. Bu bayrama davet ise şu surette gerçekleştirilmişti: "Bugün İzmit'in Bağçeşme mahallesinde namazgâh denilen yerde

Yunanlılarla, Rum ve Emeni çeteleri tarafından suret-i zalimane ve birahimanede ve envay-ı işkence ile şehit edilen kardeşlerimizin seney-i devriyesinde bilcümle şehitler ruhuna ithaf etmek ve ordumuzun nusret ve muzafferiyeti ve düşmanlarımızın kahr-ı tedmiri için mevlid-i şerif okunacağından din kardeşlerimizin gelmeleri rica olunur” (Yüce, 1945:140-141). Bu davetin yanı sıra Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de bu günün gerçekleştirilmesi için faaliyete geçmiş ve bir ilan hazırlamıştır. Bu ilanda; İzmit’in kurtuluş yıldönümü münasebetiyle İzmit halkının, cemiyetlerin ve mekteplerin iştirakiyle 28 Haziran 1922 pazartesi günü tanzim edilen program çerçevesinde harekete geçmesi gerektiği yazılıydı (Yüce, 1945:141). Bu davet sonrasında gerçekleştirilen kutlamalar her zamanki gibi basında da yerini almıştı. İzmit’in kurtuluşunun birinci yıldönümü olması nedeniyle İzmitliler ve mektep talebeleri İzmit belediye önünde toplanarak, hükümet ve kumandanlık binaları önünde nutuklar irad etmiş, memleketlerini kurtaran Büyük Millet Meclisi’ne ve kahraman halaskâr orduya minnet ve şükran borçlarını ödemek için geldiklerini söylemişlerdi. Halk, Büyük Millet Meclisi’nin başarılarının devamını Cenab-ı Hak’tan niyaz ettiklerini ve Misâk-ı Milli dairesinde kat’i zafere ulaşacakları yolunda her türlü fedakârlığa hazır olduklarını dile getirmişlerdi. İzmit Mutasarrıfı da halkın bu sözlerinin ve bu coşkulu tezahüratın; memleketin bir daha düşman eline geçmeyeceğine kuvvetli bir delil olduğunu vurgulamıştı. Mutasarrıf, halka dayanan hükümet ve ordunun büyük bir inayetle pek yakında bütün Anadolu’da zafer ilan edeceği, şeklinde sözlerine devam etmişti. Bunun üzerine halk ile birlikte T.B.M.M’ye gönderilmek üzere bir telgraf metni hazırlanmış ve alkışlarla kabul edilmişti. Bu telgraf metninde ise Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Celilesine başlığı altında bugün İzmit’in düşmandan kurtuluşunun yani zafer gününün birinci yıldönümü münasebetiyle kurtarıcılarımıza topraklarımızı sefil Yunan baskısından kurtardıkları için şükranlarımızı sunar, Misâk-ı Milli dairesi içerisinde milli emellerimizin gerçekleştirilmesini Cenab-ı Hak’tan niyaz ederiz, ifadeleri yer almıştı (İleri gazetesi, 28 Haziran 1922, no.135/13-C).

Bu dönemde ortaya çıkan bir diğer gelişme de Mustafa Kemal Paşa’nın İzmit ve Adapazarı istikametinde gerçekleştirdiği bu uzun seyahatin basındaki yansımalarıdır. İlk ve etkili örneklerinden birini ise İkdam gazetesinde Yakup Kadri Karaosmanoğlu vermiştir. Yazar, “İzmit’ten Gelen Ses” adlı makalesinde İstanbul hükümetinin bir

memuru olarak Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa'dan bahseder. Alelade bir komutan olmayan Paşa, İzmit'e gelerek, "Bu millet yaşamaya layıktır, yaşayacaktır; bağımsız, hür ve tam egemen olarak yaşayacaktır" şeklinde seslenişiyle İzmit tarihine damgasını vurmuştur (İkdam gazetesi, 24 Haziran 1922, no.110/41-C). Mustafa Kemal Paşa'nın bu gücü, Samsun'dan İzmit'e kadar çizilen kaviste kendini göstermektedir. Paşa, Milli Mücadele yıllarında Marmara sahillerine işgalci güçlere valvarmak ya da pazarlık yapmak için gitmemiştir. Çünkü Paşa, hiçbir kuvvet önünde boyun eğmeyecek kadar cesurdu (Özel, 2005:280). Bu yazının yanı sıra, "En Büyük Eserimiz Ordumuzdur" başlıklı bir diğer makalede de Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit ve Adapazarı gezisinden bahsedilmiş, Türk ordusunun başarıları coşkulu bir şekilde kaleme alınmıştır. Özellikle "yoktan var edilen ordu" sıfatı üzerinde durulmuştu (Akşam gazetesi, 27 Haziran 1922, no. 106/1).

Bunun yanı sıra yine Akşam gazetesinde Falih Rifki Atay bu konuyla ilgili bir makale hazırlamıştı. Mustafa Kemal için, "ilk defa hürriyet ihtilalinin bayrağını açan ve bu sancak altına çağırıldığı fedai ve kahramanlarla dört sene içinde büyük bir ordu ve yeni bir devlet kuran büyük bir kişilik" cümlesini kullanmıştı. Sözlerine yine şu cümlelerle devam etmişti: "Şimdiye kadar bu memlekette kurtarıcı fikirler yok değildi. Fakat ilk tecedüt ünlerinden beri gelip geçen nesiller arasında hiç kimsede bu fikirleri tatbik edecek cesaret ve feragat yoktu. Mustafa Kemal Paşa, mahvolmuş zannedilen orduyu ihyâ ettikten ve bu ordu ile imkansız zannedilen zaferi kazandıktan sonra herkesin şüphe ve tereddütle gördüğü inkılap ve tecedüt fikirlerini ortaya attı. Zira o biliyordu ki sırf bu mefkurelerle tutuşmuş reislerin arkasında, sırf kendi çocuklarının iradesi ve feda-yı nefsi ile halâsa eren bu vatan ve bu milleti tekrar İstanbul'daki Saray ve Babıalı'ye teslim etmek cinayettir" (Atatürk, 1999:249). Basında yer alan bu ilk yankılar, uzun süre konuşulmuş ve Mustafa Kemal Paşa'nın liderlik vasfını ne kadar başarılı yürüttüğü Adapazarı-İzmit gezisiyle bir kez daha ortaya konmuştu. Paşanın cepheleri teftiş maksadıyla başlattığı bu gezi, Kocaeli yarımadası anıldığı zaman değinilmeden geçilemeyecek bir sayfa olarak tarihte yer almıştır.

3.3. Mustafa Kemal Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Mustafa Kemal Paşa Haziran 1922'de İzmit-Adapazarı istikametinde gerçekleştirdiği büyük geziyle Kocaeli yarımadası açısından tarihi bir dönüm noktası olarak ifade edebileceğimiz bir hadiseyi gerçekleştirmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit'i ikinci kez onurlandırması Avni Öztüre'nin "İzmit Tarihi"ne göre 16 Ocak 1923 tarihi iken, Rıfat Yüce'nin "Kocaeli Tarih ve Rehberi"ne göre ise 18 Ocak 1923'dür. Paşa, yanında Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa ve Şark Ordusu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa ile İzmit'e gelerek o gün İstanbul'dan gelen Büyük Millet Meclisi Mümessili Adnan Adıvar, eşi Halide Edip Adıvar , Birinci Ordu Kumandanı Nurettin Paşa ve İzmit Mutasarrıfı Saadettin Bey ile el sıkışarak İzmit'te bir araya gelmişlerdi (Yüce, 1945:148). Bu buluşma, tarihe "İzmit Mülâkatı" olarak geçen günün başlangıcıydı. Bu mülakat, Paşa'nın isteği ile İstanbul basınının özellikle başından beri Milli Mücadele'yi destekleyen temsilcileri ile yapılmıştı. Bu toplantı gerçekleştirilmeden önce konuşulan konuların yayınlanmaması kararı dahi alınmıştı. Atatürk'ün toplantı sırasında sorulara verdiği cevap ve geniş açıklamalar Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yeminli dört sekreteri tarafından harfiyen kaydedilmişti. Aradan geçen altı yıl sonra yine Mustafa Kemal Paşa'nın özel izniyle toplantıda tutulan zabıt Siirt Milletvekili Mahmut Soydan tarafından aynen yayımlandı. Toplantı, hem katılımcıları hem de konuşulan konular ve Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği açıklamalar çerçevesinde değerlendirildiğinde büyük bir öneme sahipti. Bu toplantıya katılanlar arasında Tevhid-i Efkâr gazetesi baş yazarı Velid Ebüzziya, Vakit gazetesi baş yazarı Ahmet Emin Yalman, Akşam başyazarı Falih Rıfkı Atay, İleri gazetesi baş yazarı Suphi Nuri İleri, İkdâm gazetesi baş yazarı Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Tanin gazetesi baş yazarı İsmail Müştak Kon, Dr. Ahmet Adıvar, İzmit İskân Müdürü Kılıçoğlu Hakkı vb. dikkat çekmektedir. Bu yazarlar içerisinde özellikle Tevhid-i Efkâr gazetesi baş yazarı Velid Bey ile Mustafa Kemal Paşa arasında daha önceki bir zamanda özel bir diyalog gerçekleşmişti. Bu süre içerisinde Paşa, Velid Bey'e bir şifre telgraf göndererek kendisinin milli hareketlere muhalif davranmaması gerektiğini ifade etmişti. Mustafa Kemal Paşa, bu telgrafta; Velid Bey'in vaktiyle İttihat Terakki'ye muhalif oluşundan dolayı bu muhalefetin şahsa değil tutulan yola

mütevccih olduğunu göstermek ve o zamanki İttihat Terakki düşmanlığının bugünkü harekât-ı milliye düşmanlığı gibi telakki etmemesini ve yanlış maceraları gazetesinde yayınlamaması gerektiğini kaleme almıştı (Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, 1991:464). Bu diyalogdan bir yıl kadar sonra gerçekleştirilen İzmit Mülakatı'nın da içine dahil olduğu bu gezi neticesinde basındaki ilk yansımalarından birini Velid Bey gazetesinde yazdığı baş yazısıyla verecek ve her şeyi şu cümle ile özetleyecektir: “Başkumandan bugüne kadar bir mücahit idi, bundan sonra bir müceddit olmaya azmetmiştir” (Atatürk, 1999:248). İzmit Basın Toplantısının gerçekleştirilmesi için Paşa, 14 Ocak'tan 20 Şubat'a kadar geçen süreyi içine alan bir program hazırlatmış ve bu sürenin beş gününü İzmit'te geçirmişti. Beş günlük program çerçevesinde 16 Ocak 1923 tarihinde saat 21.30'da başlayan toplantı, beş buçuk saat kadar sürmüş 17 Ocak 1923 saat sabahın 03.00'nde bitmişti. Mustafa Kemal Paşa, 17 Ocak 1923 gününü İzmit kurullarını kabul etmekle geçirmiş, ertesi gün ise Yarımca'yı onurlandırarak burada mevzilenmiş birlikleri denetlemişti. Bu denetleme işine diğer gün de devam eden Paşa, bu defa Çerkeşli, Tavşancıl, Gebze'deki askeri birlikleri dolaşmıştı. İki gününü de burada geçirmişti. Bu programın en dikkat çekici tarafı toplantının gerçekleştirildiği gündü. Hilafetin kaldırılmasından, yeni devletin başkentinin Ankara oluşuna, Latin alfabesinin kabulüne, Meclis'te parti kurulmasına, kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasına kadar bütün konuların konuşulduğu bu toplantı tarihi bir günün en büyük deliliydi (Öztüre, 1969:200).

Bu gün, basında dahi yer almış olan Mustafa Kemal Paşa'nın tekrar İzmit'i onurlandıracağı haberleri etrafı sarmıştı. Paşa'nın maiyeti ile birlikte gece saat üçte Eskişehir'den hareket ederek sabah saat yedide Karaköy istasyonuna oradan otomobil ile Bilecik'e ve nihayet trenle İzmit'e hareket ettiği bildirilmekteydi. Yolda Vezirhan, Osmaneli, Mekece, Akhisar, Geyve, Doğançay, Arifiye, Derince, BüyükDerbend istasyonlarında heyetin treni büyük bir coşku ile ahali, askeri birlikler, mülki amirler ve mektep öğrencileri tarafından alkışlanmıştı. Öğrenciler, bando eşliğinde milli marşlar söylemiş, Gazi Paşa da her yerde askeri gözden geçirmişti. “Merhaba askerler, nasılsınız” diyerek hatırlarını sormuş, kadınlara da “Hemşeriler iyi misiniz” diyerek iltifat ile selamlamıştı. Böylece bugün saat tam dörtte İzmit'i ikinci kez

onurlandırmış oluyordu. Paşa, burada gazeteciler, ahali ve askerler tarafından bando mızıkla ile karşılanmıştı. Bu karşılama töreni sonrasında Mustafa Kemal Paşa, İzmit sarayına doğru azimet ederek gazetecilerle ayrı ayrı sohbet etmişti. İzmit'e girer girmez yapılan bu kısa konuşma sonrasında "İzmit Mülakatını" gerçekleştirmek üzere akşam saat 21.30'da Gazi Paşa, bir resmi kabul gerçekleştirecek ve müzakerede bulunacaktı. Bu basın toplantısında Mustafa Kemal Paşa özellikle bazı hususiyetleri vurgulamıştı. Yok olmuş sanılan bir devlet kadınıyla, erkeğiyle, çocuğuyla elele vererek dünyada var olduğunu ispat eden mucizeler gerçekleştirmiş ve bunun neticesi olarak da Lozan Konferansı'na davet olunmuştur. Ordularımız ve bu orduları vücuda getiren milletimiz güçlüdür. Milletimize dayanan hükümetimiz Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir, milletindir halifenin asla değildir ifadeleri ile hükümet şekli konusuna açıklık getirmiştir. Uzun süre halife ve hilafet kurumu üzerinde durduktan sonra esas olan milli hakimiyettir ve bu hakimiyeti ne içerde ne de dışarıda tehdit edebilecek hiçbir kuvvet yoktur diyerek konuşmasına devam etmiştir. Konu Halk Fırkasına gelince, böyle bir partinin ruhu kayıtsız şartsız milli hakimiyettir ifadelerine yer vermişti. Bundan sonra ise ziraat, nüfus, maarif, adliye, sağlık ve özellikle iktisat konuları üzerinde durmuştu (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997:66-68).

İzmit Basın Toplantısı'nın ilk yankılarını sunan İkdam gazetesine göre ise bu dönem şöyle kaleme alınmıştı. Paşa bu ziyaretinde önemli bazı mesajlar vermekteydi. Yeni bir devletin kuruluşunun hedeflendiği bu dönemlerde hazırlıkları gerçekleştirilen Lozan Konferansı konusunda Mustafa Kemal Atatürk şu sözleri sarf etmişti: "Eğer Lozan Konferansında bizi aldatmaya kalkarlarsa ordularımız hazırdır. Şimdiye kadar kazanılan muvaffakiyetin daha fazlasını bundan sonra iktisat sahasında göstereceğiz. Muazzam bir devlet teşkil ettiğimiz halde iktisadi bir devlet vücuda getiremedik. Bugün beşeri hayatta en mühim amel, iktisattır. Fatihler yetiştirdik ancak muktesitler yetiştiremedik. Üç senede elde edilen eserler, askeri harekâtın eseridir. İktisadi hayatta faaliyetimizi ve teşebbüsümüzü görmek ve göstermek için sabır lazımdır. Milletimiz asırlardan beri başkalarının keyfî hareketine alet oldu. Fakat şimdi millette intiba' hasıl olmuştur. Bundan sonra hakimiyet konusunda çok kısa olacak. Lozan Konferansı'na, büyük muzafferiyetten sonra davet edildik. Fakat devletler bu davet neticesinde gördüler ki bu defa karşılarında başkaları vardır. Bunlar milletin

hukukunu, hakimiyetini müdafaa edebilecek insanlardır. Eğer bizi aldatmaya kalkarlarsa ordularımız hazırdır. Esasen henüz Sulh Konferansı'nda halledilmiş bir şey yoktur. Sulh, Millet, Hükümet, Meclis bekliyor ve unutmayınız ki sulhun ve her zaferin arkasında daha ciddi vazifeler vardır. Bunun için biz bundan sonra daha çok çalışacağız” demiştir (İkdam gazetesi, 17 Ocak 1923, no.110/43-A). Bu sözlerine ilaveten ertesi günde yine buna benzer bir demeç İkdam gazetesinin İzmit muhabiri tarafından kaleme alınmıştı. Paşa, millet sulh veya harp hangisi hayırlıysa onu istiyor diyordu. Beraberinde İzmit'te böyle bir basın toplantısı düzenlemekteki amacını dile getirmiş, iç ve dış işlerimizi nasıl görmekte olduğumuzu yani nasıl değerlendirdiğimizi ve gelecekte milli meselelerimizi nasıl halledebileceğimizi bütün millet ve cihan duysun istedim, şeklinde sözlerine devam etmişti (İkdam gazetesi, 20 Ocak 1923,no.110/43-A).

Mustafa Kemal Paşa, 1921-1923 yılları arasında tüm Türkiye'nin kaderinde oynadığı rol ile birlikte Kocaeli Tarihinde de unutulmaz hatıralara imza atmıştı. Kocaeli yarımadası için 1921 yılı Yunanlılar tarafından işgal faaliyetlerine maruz kalarak geçirilen bir yıldır. 1922 yılı ise işgal bölgelerinin kurtuluşunun ilk yıldönümü ve Mustafa Kemal Atatürk'ün bölgenin kaderini değiştiren faaliyetlerini harekete geçirdiği bir dönemdir. Bunun en kuvvetli delili ise Gazi Paşa'nın 14-22 Haziran 1922 tarihi çerçevesinde düzenlemiş olduğu gezi programıydı. Bu program çerçevesinde bütün dünyaya Türk azminin yaptığı ve yapacağı işleri o tarihte toplantıda, 16 Ocak 1923 tarihinde gerçekleştirilen İzmit Basın Toplantısında, dile getirmiş ve buradan sonra artık esas olan şeyin, yeni bir devletin kuruluşu yolunda emin adımlar atmak olduğunu vurgulamıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın Adapazarı'na gelişi ve oradan İzmit'e hareket edişi, 19 Haziran 1922 tarihinde halka seslenişi bu bölge açısından kayda değer bazı hususiyetleri ihtiva etmektedir. Paşa duygularını, halkın bütün kalbi ve vicdanıyla kendi yanında olduğuna dair kuvvetli bir imanı olduğunu ve böyle oldukça gidilen yolun hakiki ve aynı zamanda memleketi de asıl neticeye ulaştıracağı konusunda hiçbir şüphe olmayacağı, şeklinde ifade etmişti (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997:43). 1923 yılı ise yeni devletin dünya devletlerine karşı dik bir duruş sergilemeye çalıştığı yepyeni bir dönemdir. Bu dönem Lozan Konferansı ile başlamış ve bu konferansta Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti adı ortaya çıkmıştı.

BÖLÜM IV: KOCAELİ YARIMADASINDA YAŞANAN MUHTELİF GELİŞMELER

4.1. İzmit Limanının Yabancı Gemi Trafikine Kapatılması

Milli Mücadele yıllarının son dönemleri olan 1921-1923 yılları çerçevesinde, Kocaeli yarımadasında gerçekleşen hadiseler işgal öncesi ve sonrası gelişmeler olarak karşımıza çıkmıştır. Büyük bir mukavemet sonrasında kurtuluşu kazanan İzmit ve çevresi bu dönemde yeni bir gelişmeyle, askeri ve ekonomik gücün temini için İzmit limanının yabancı gemi trafiğine kapatılması kararının ihdasıyla uğraşmaktadır. Bu gelişmeyle alakalı olarak İkdâm gazetesi, İzmit limanının kapatılması konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kesin bir karara vardığını ve bu karardan vazgeçmesinin ihtimal dahilinde dahi olamayacağını sütunlarına taşımıştı (İkdâm gazetesi, 14 Şubat 1923, no.110/43-A). Bu karar üzerine Hariciye Vekâleti İstanbul Mümessili Adnan Bey de İngiliz, İtalyan, Fransız fevkalade komiserlerini ziyaret ederek kendileriyle mülakatta bulunmuş, mülakat neticesinde İstanbul'da bulunan müttefik fevkalade komiserleri kendilerine ait harp gemilerinin İzmit limanından çekilmesi hakkındaki emrin iptalini talep etmişlerdi (İleri gazetesi, 10 Şubat 1923, 135/15-A). Bu gelişme üzerine gazetenin diğer bir haberinde ise, İzmit limanının İzmir limanı ile birlikte yabancı gemi trafiğine kapanacağı ve bu çerçevede müttefik devletlerle Türkiye arasında muhaberat ve diplomatik müzakerat gerçekleştirildiği ifadelerini dile getirmişti. Meselenin hallinin ancak Türkiye'nin hakkının tam olarak teslim edilmesiyle mümkün olacağını vurgulayan gazete, bu meseleyle ilgili şöyle bir açıklama sunmuştur: Meseleyle ilgili siyasi müzakerat gerçekleştirilmekte ve halledilmesi için Erkân-ı Harbiye-i Umumiye tarafından bazı tedbirler alınmaktadır. Sorunun layıkıyla halledilmesi, İsmet Paşa'nın Ankara'ya gelişinden sonra Büyük Millet Meclisi'nde vereceği izahat ile mümkün olacaktır, denilmiştir (İleri gazetesi, 11 Şubat 1923, no. 135/15-A).

İzmit limanının kapatılması konusunda yine diğer bir gazete de Ankara Hükümetinin müttefik devletlere İzmit ve İzmir limanlarına torpil yerleştirileceği şeklinde tehditkar bir nota verildiğini ifade etmiştir (Hakimiyet-i Milliye, 13 Şubat 1923, no.119/5). Bu notanın Hariciye Vekâleti İstanbul Mümessili Adnan Bey tarafından İstanbul'daki

tüm müttefik komiserlerine tebliğ edildiği bildirilmiştir (Tasvir-i Efkâr gazetesi, 11 Şubat 1923, no.104/17-C).

Ankara hükümeti tarafından verilen bu nota karşısında gazetelerde değişik bir takım görüşler ortaya çıkmıştı. Müttefik devletler, İzmit limanının kapatılmasının askeri açıdan düşünüldüğünde 11 Ekim 1922 tarihinde gerçekleştirilen Mudanya Konferansıyla alakalı olduğunu dile getirmekteydi. Verilen nota karşısında ilk haber İzmir limanından gelmiş, yabancı basından Journal Doryan gazetesi yabancı gemilerin İzmir limanını terk ettiğini yazmıştı. Ancak yerel basın bu bilgiyi teyit eder hiçbir malumatın olmadığını vurgulamaktaydı. Her iki limanın birden kapatılması, Ankara hükümeti ile müttefik devletler arasında gerçekleştirilen müzakereler sonrasında 7 Şubat 1923 tarihinden itibaren kapatılması şeklinde karara bağlanmıştı. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ise bu kararı, alınan tarih ve saatten itibaren tebliğ ve tatbik etmeye başlamıştı. Bir süre sonra yapılan tahkikat neticesinde yabancı gemilerin İzmit körfezi dahilinde kalmadığı görülmüştü. Ankara hükümetinin bir nota dahilinde vermiş olduğu bu kararla ilgili Ermeni gazeteler de konu üzerinde beyanatta bulunmuşlardı. “Juğovoni Cayen” gazetesi İzmir limanı ile birlikte yabancı gemi trafiğine kapatılması kararlaştırılan İzmit limanı hadisesinin hiç beklenilmeyen bir durum teşkil ettiğini ifade etmişti. Meseleyi Lozan görüşmelerine kadar getiren gazete, “Lozan görüşmelerinin inkıtaa uğraması harbe sebebiyet vermemişti ancak dostane bir harekette değildi, şimdi bu gerginlikte böyle bir meselenin ortaya çıkması hoş değildir. Bunlar askerî harekât yahut devlet güvenliği gibi mesuliyete haiz meselelerdir” (Akşam gazetesi, 10 Şubat 1923, no.106/3) diyerek konuya bakış açısını dile getirmişti. Ankara hükümeti tarafından alınan bu karar sonrasında önemli hiçbir hadisenin ortaya çıkmadığı ve sükunetin muhafazasının mümkün olduğunu vurgulayan gazeteler İzmit limanının 7 Şubat 1923 tarihinden itibaren alınan karar çerçevesinde yabancı savaş gemilerine kapatıldığını yalnız ticari gemilere eskisi gibi açık bulundurulacağını yinelemiştir. Ankara hükümetinin basında yer alan beyanati, “Milli hakimiyetimiz ve istiklâlimiz çerçevesinde almış olduğumuz bu kararı tamamen sulh dairesi içinde icra edebilmek için elimizden gelen her şeyi yaptık ve hükümetimizin müzakereler neticesinde vermiş olduğu mühletin bitmesiyle birlikte İzmit limanında hiçbir yabancı savaş gemisine müsaade etmedik. Bu olay sırasında

herhangi bir hadiseye mahal vermemek için siyasi müzakerat ve muhaberatın neticesine kadar limanlarımızda sürekli sükunetin muhafazası için ilgili yerlere talimat vermiştik. Bugün meselenin aldığı şekil ve meşru hukukumuzdaki kesinlik, müttefik devletleri hükümetimizle anlaşmaya sevk edecek kanaatindeyiz. Hadise açısından müşkülât arz edecek bir durum yoktur, Türkiye'nin hakkının teslimine doğru bir yol takip edilmektedir” (İleri gazetesi, 12 Şubat 1923, 135/15-A) şeklindedir.

Basında ard arda çıkan haberler, limanların kapatılması meselesinin Türkiye lehinde genişlik kazandığını ortaya koymuştur. Türkiye başta gösterdiği kararlılığı sonuna kadar devam ettirmiş, Milli Mücadele döneminde gösterdiği azmi bu meselede de hassasiyetle takip ettirmiştir.

4.2. İzmit Muhacirleri ve Bununla İlgili Gelişmeler

İzmit ve çevresi Milli Mücadele yıllarını büyük güçlerin ağır işgal faaliyetleri arasında geçirmişti. Bölgenin her tarafında bu güçlere karşı koyabilmek için büyük bir teşkilatlanma söz konusuydu. Nihayette kurtuluşa kavuşan yarımada, uğrunda çok canlar vererek ve facia diyebileceğimiz pek çok yoldan geçerek bu noktaya varmıştı.

Kocaeli yarımadası, işgalinden kurtuluşuna ve sonraki dönemlere kadar çeşitli hadiselerle şahit olmuş bir bölgedir. Milli Mücadele yılları içerisinde bölgeye ait gelişmeler kayda değer nitelik taşımaktadır. Bu açıdan Yunanlıların bölgeyi işgali ve hemen sonraki dönemde yeni bir mesele, “İzmit Muhacireti” adı verilen ve İzmit'ten farklı yerlere gönderilen Müslüman muhacirlerin tekrar yurtlarına dönme çabalarını ihtiva eden ve bunun yanı sıra bir şekilde memleketlerinden ayrılarak İzmit'e gelen muhacirler meselesi, ortaya çıkmıştır. İşgal edilen yarımada Yunan baskısından kurtulmayı bekleyen İzmit halkı, bölgenin milli güçler tarafından muhasara altına alınmasıyla birlikte, Yunanlıların şehri tahliye hadisesiyle karşılaşmışlardı. Bu mutlu haber, onları aynı zamanda büyük bir şaşkınlığa da uğratmıştı. Çünkü işgalci güçler şehri boşaltırken yanlarında İzmit'te bulunan Müslüman halkın bir kısmını da götürmüşlerdi. Memleketlerinden ayrılarak bir anda muhacir duruma düşen bu insanların durumu basında geniş yankı uyandırmıştı. Bu konu çerçevesinde Tasvir-i Efkâr gazetesinin 21 Haziran 1921 tarihli sayısında İzmit'te bulunan 500 kadar İslam

muhacirinin Hilâl-i Ahmer tarafından tahsis edilen üç vapurla memleketlerine iade edilecekleri bildirilmiştir. Bunun yanı sıra işgal yıllarında Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesinin hazırlamış olduğu çadırların yine muhacirler için gönderileceği bu bilgilere eklenmiştir. İzmit'te bu hadiseler gerçekleşirken, Karamürsel civarında bulunan muhacirlerin iaşesi için de bir komisyon teşkil edilmesi ve Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından gerekli tedbirlerin alınması gerektiği ifade edilmiştir. Kocaeli yarımadasında işgal yıllarında yaşanan olumsuzluklar birbiri ardınca devam etmektedir. Karamürsel'de vuku bulan bir bombardıman esnasında kaçmayı başaran 50 kişilik bir Müslüman kafilesi İzmit limanına gelerek memleketlerine götürülmeyi bekleyen muhacirler arasında yerini almıştır (Tasvir-i Efkâr gazetesi, 30 Haziran 1921, 104/17-A).

Vakit gazetesinde ise muhacirler ile ilgili olarak İzmit'te muhtaç bir halde bulunan İslam Muhacirlerinin İstanbul'a nakli için yedi vapurun hazırlandığı ve bir Hilâl-i Ahmer heyetinin İzmit'e hareket ettiği bildirilmiştir. Bunun yanı sıra İzmit'ten çok sayıda Rum ve Ermeni muhacirlerin de Aleksandros ve Atina isimli vapurlarla nakledildiği ifade edilmiştir. Bunun haricinde İzmit limanına yaklaşan vapurlar arasında Mercedes, Eliyontos ve Saltana isimli vapurların bulunduğu dile getirilmiştir. Rumca gazeteler dahi İzmit'te bulunan muhacirlerin sayısının 50 bine yakın olduğunu yazmaktadır. Şologos gazetesi ise yine bu konuda teferruatlı bilgiler vermekte, İzmit'te bulunan Müslüman muhacirler için Gülnihal, Kızılırmak, Ümit, Nimet, Gayret, Galata vapurlarının İzmit'e hareket ettiğini bildirmektedir. Ermeni ve Rum muhacirlerin yanında İzmit'te beş altı yüz kadar Musevi muhacir de bulunmaktadır (Vakit gazetesi, 29 Haziran 1921, no.111/14).

İstanbul Yunan komiserliğinin bir telgrafına göre İzmit'ten alınan muhacirler Yunan gazetelerine göre şu şekilde dağıtılmıştır: Midilli Adasına 9000, Limni'ye 4000, Galosa 8000, Yenişehir'e 6000, Sakız'a 2000, Piregos ve Tirbiyolise 2000 muhacirin nakledileceğini emretmiştir. Muavenet-i Umumiye Nezareti her muhacire 2.5 drahmi tahsisat bağlayacaktır (Tasvir-i Efkâr gazetesi, 2 Temmuz 1921, no.104/17-A). Yunan gazetelerine göre alınan bu kararları uygulama imkanı bulamayan Yunanistan hükümeti kısa bir süre sonra Hilâl-i Ahmer Heyeti ile gerçekleştirdiği müzakeratla birlikte bu muhacirlerin iadesini kabul etmiştir. Bu cemiyetin çalışmaları İzmit

Muhacir meselesinde dahi faydalı sonuçlar ortaya koymuş, meselenin hallini İzmit halkı lehine mümkün kılmıştır.

4.3. İzmit ve Çevresinde Eğitim Faaliyetleri

İzmit ve çevresinde Yunanlılar tarafından gerçekleştirilen işgal faaliyetleri, bölgenin eğitim ve kültürel hayatını derinden etkilemiştir. Bu etki, bölgedeki eğitim faaliyetlerini işgal öncesi ve sonrası olmak üzere iki ayrı dönem şeklinde ele almayı gerekli kılmıştır.

İzmit'te işgal öncesi yıllarda eğitim hayatı "Sultani" ve "Numune" ismi verilen mekteplere dayanmakta ve burada öğrenim gören 1000'den fazla öğrenci bulunmaktaydı. Ancak Yunanlıların bölgeye girişiyle birlikte okul binaları işgalci güçlerin eline geçmişti. Yunanlılar tarafından binaların ele geçirilmesi bir anlamda idarenin de bu birliklerce kontrol altında tutulması anlamına geliyordu. İşgalci güçlerin İzmit'e girdiği dönemde Maarif Müdürü olarak, dönemin İzmit Mutasarrıfı İbrahim Hakkı Bey'in özel kâtipliğini yapan Mustafa Ferit Bey bulunmaktaydı. Maarif Müdürü, Yunanlıların en yakın adamlarından biriydi. Bu yakınlık, İzmit'te görev yapan diğer öğretmenler tarafından Mustafa Ferit Bey'e "Türk düşmanı" sıfatının verilmesine sebep olmuştu. Hatta Tevhid-i Efkâr gazetesinin 1921 yılı sayısında Mustafa Ferit Bey'in "Türklerden başka büyük düşman tanımam" ifadelerine yer verdiği yazılmıştı (Tevhid-i Efkâr gazetesi, 30 Haziran 1921, no.3055). İşgal hareketleri, İzmit'teki eğitim hayatına büyük bir inkıta' vurmakta ve beraberinde idare hususunda liyakatsiz olarak nitelendirebileceğimiz kişilere mühim görevler sunmaktadır. Bunlardan biri dönemin Maarif Müdürüydü. Yunanlılardan aldığı cesaretle, bölge dahilinde şahsi sorun yaşadığı kişileri Kuvay-ı Milliyeci olarak tanıtır Yunanlılara tutuklatmış, bazılarını da yine işgalci birlikler vasıtasıyla Atina'ya sevk ettirmişti. Mustafa Ferit Bey'in bu faaliyetleri işgal altında olan İzmit ve çevresi için geçerliydi. Fakat milli güçlerin bölgenin kurtuluşunu gerçekleştirmesinden sonra Maarif Müdürü, işgal yıllarında seyrettiği tutum dolayısıyla Harp Divanına gönderilmişti. İşgal yılları şahsi çıkarların ön planda tutulduğu bir dönem olması hasebiyle maarif teşkilatı hususunda bölgeye herhangi bir hizmet getirilememişti.

Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit-Adapazarı gezisi sırasında üzerinde ehemmiyetle durduğu konu, İzmit'te işgal sonrasında yeniden inşa edilmeye çalışılan eğitim faaliyetleridir. Paşa, 12-24 Haziran 1922 tarihleri arasında gerçekleştirmiş olduğu ziyaret sırasında eğitime verdiği önemi İzmit Kasr bahçesinde vermiş olduğu çay ziyafetinde dahi dile getirmiştir.

1922 yılı eğitim açısından bazı kayda değer değişikliklerin vücuda getirildiği bir dönemdi. Bölgede bulunan 153 tane ilkokulun yanına yeni okulların eklenebilmesi için İzmit Umumi Meclisi tarafından eğitim bütçesi 148.000 liraya yükseltilmişti (İleri gazetesi, 30 Mart 1922, 135/13-B). Bu gelişmeler cereyan ederken Mustafa Kemal Paşa da Kocaeli bölgesinde gerçekleştirmekte olduğu gezi programını okullar üzerine yoğunlaştırmıştı. Paşa, okulları gezerken gazeteler de “Büyük Millet Meclisi Reisi'nin Takdirine Mahzar Olan Mektepler” manşetini kaleme almıştı. Bölgede bulunan okullar içerisinde Mustafa Kemal Paşa'nın iltifatına mahzar olan okul, Hendek Numune Mektebiydi. Paşanın okulu teşrifi sırasında kendisini karşılayanlar içerisinde Okul Müdürü Haluk Nihat Bey, Kaymakam Sefa Bey, öğretmenlerden Zeynullah, Avni ve Arif Kazım Beyler bulunmaktaydı (Vakit gazetesi, 1 Temmuz 1922, no.111/16-C). Mustafa Kemal Paşa, işgalden sonra Kocaeli bölgesini ziyarete iki kez gelmişti. Gazeteler ilk geldiğinde Paşa'nın memnuniyet uyandıran bazı beyanlarda bulunduğunu ifade ederken bu gelişinde ise Paşa'nın şu sözlerine yer vermişti: “İzmit ve havalisi son senelerin türlü mesaibini görmüş bir mıntıka olmasına rağmen maarif hususunda şayan-ı zikr bir mevcudiyet kazanmıştır” (Vakit gazetesi, 1 Temmuz 1922, no.111/16-C). Bunun yanı sıra basın, bugün bölgeye maarif faaliyetleri açısından bakıldığında yeniden 400 kadar okulun tedrisata başladığı bütün liva dahilinde mektepsiz 200 kadar köy kaldığı bunların da tahsisatının hazırlanıp bütçeye yerleştirildiği haberlerine yer vermişti. Bir dahaki sene için yararlanılmak üzere şimdiden muallim teminine başlandığı ifade edilmişti. Bu amaca binaen daha önce kapatılan Darülmualimin 1923 yılında tekrar açılması konuşulmuştu. Bu sözlere Mutasarrıf Bey de bölge dahilinde bulunan kız mekteplerinin çok başarılı olduğunu vurgulayarak eklemi yapmıştır. İzmit'te bulunan en gözde kız okullarından biri Sabiha Hanım Kız Okuludur. Bu okul, 19 Haziran 1922 günü Mustafa Kemal Paşa'yla görüşmek için bölgeye gelen Claude Farrere tarafından ziyaret edilmişti.

Okulda öğrencilerin beden eğitimi çalışmalarını seyretmişler öğrenciler kendi yaptıkları el işlerinden Farrere'ye hediyeler sunmuşlardı. 20 Haziran akşamı ise okulu, Büyük Önder Mustafa Kemal Paşa teşrif etmişlerdi (Özel, 2005:35).

Genel olarak Mustafa Kemal Paşa bu seyahatinden büyük bir memnuniyet duymuş ve bu memnuniyete en güzel misal olarak da Hendek Kazasının Numune Mektebini göstermiştir. Paşa burada, mektep binası önünde talebeler ile fotoğraf çektirmişti. Bu öğrenciler, bir süre sonra aynı yerde Paşa'nın arzusu üzerine Hendek ahali de dahil olmak üzere bir müsamere düzenlemiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın takdirine tekrar tekrar mahzar olmuşlardır. Ayrıca mektep binasının dahi Hendek ahali tarafından inşa edilmiş olması Paşa için ayrı bir gurur kaynağıdır. İzmit livası dahilinde maarif teşkilatının yeniden inşası hususunda ilk çalışmalar bu çerçevededir. Bununla birlikte yine bölge civarında bir takım değişikliklerin gerçekleştirilmesine gayret edilmekteydi. 1923 Mart ayında Sapanca Rüştüyesinde okulun daha geniş bir arazi üzerine kurulması için halkla birlikte hareket edilmesine karar verilmiş, Yanık Şarkıye köyünde bulunan okul ile Sapanca merkez kız okulunun eksikleri tamamlanmaya çalışılmıştı (Vakit gazetesi, 17 Mart 1923, no.111/19). İzmit ve çevresinde 1921 yılının son ayları, işgalin bitiş dönemi ve kurtuluş yıllarında inşa edilmeye çalışılan eğitim teşkilatı ve gelişmeler bölgenin yeniden normal şehir yaşamına dönüşünün bir ifadesidir.

4.4. Hilâl-i Ahmer'in Bölgedeki Çalışmaları

İzmit ve çevresi Milli Mücadele yıllarından büyük bir coşkuyla, kurtuluşu kazanarak çıkmıştı. Bölge halkının, milli bir teşekkül haline gelerek harekete geçtiği bu dönemde çevre bölgelerden İzmit'e yardımlar olmuştu. Bu yardımlar, Milli Mücadele'de İzmit sancağının, bağımsız bir liva statüsüne kavuşmasında önemli bir pay teşkil etmektedir.

İzmit'in işgali sırasında bölgenin en önde gelen yardım kuruluşu Hilâl-i Ahmer Cemiyetidir. Bu cemiyet, İzmit'in işgalci güçler tarafından tahrip edilmesi sonrasında zorla Yunan gemilerine bindirilen İslam muhacirlerin kurtarılması için gerekli tedbirleri almaya koyulan cemiyettir. Özellikle işgal sonrasında Yunanlıların bölgeyi tahliye hazırlıkları içerisinde oldukları bir dönemde, İzmit halkından mürekkep bir

heyet Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumiyesine gelerek, Yunanlıların ahaliden bazılarını Midilli'ye götürdüklerini dile getirmiş ve bu ailelerin iadesi için harekete geçilmesini rica etmişti. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti de İzmit'ten götürülen ve miktarı 800 kişiye yakın olan bu ahalinin yurtlarına iadesi için Yunanistan hükümetine tebligatta bulunmuş ve yakın zamanda bu ailelerin Midilli'den İzmit'e gönderileceği haberini vermişti (Vakit gazetesi, 6 Temmuz 1921, no.111/14). Gülnihal vapuru, İzmit ve çevresindeki katliam ve yangın haberleri üzerine ortaya çıkabilecek felaketleri önlemek amacıyla Hilâl-i Ahmer tarafından tahsis edilmiş Nimet, Gayret, Umut, Galata ve İnebolu vapurlarından yalnızca biriydi. İşgalci güçlerin İzmit ve çevresinden çekilmesi üzerine bunlardan sadece Gülnihal İzmit'e doğru yola çıkmıştı. Buradaki muhacirleri getirmek üzere harekete geçen Gülnihal vapuru 15 gün sonra İzmit limanına tekrar giriş yapmış ve gazeteler, "Gülnihal Yaklaşık 800 Muhaciri Limanımıza Getirmiştir" manşetini atmıştır. Muhacirlerin limana getirilişi, Gülnihal vapurunun İstanbul'dan hareketle Pirgosa, Yanya ve Midilli istikametindeki yolculuğu nihayetinde gerçekleştirilmişti. Midilli'ye gelindiğinde 800'e yakın muhacir vapura büyük bir heyecanla bindirilmiş ve muhacirlere sıcak yemek servisi yapılmıştı. Akabinde vapurda yer alan doktorlar hasta muhacirlerle ilgilenmişlerdi" (Vakit gazetesi, 4 Ağustos 1921, no.111/14). Büyük bir coşkunun temsilcisi olan cemiyet işgal yılları ve sonrasında İzmit'teki varlığını hep hissettirmişti.

Hilâl-i Ahmer, sadece merkez İzmit'te değil, Karamürsel ve çevresinin Yunanlılar tarafından işgal edildiği dönemlerde de yaklaşık 35 bin kadar çaresiz insana yardım elini uzatmıştı (Vakit gazetesi, 4 Temmuz 1921, no.111/14). Heyet, Karamürsel kazasının işgal birlikleri tarafından yakılmasından sonra halkın ihtiyacına karşılık kazaya üç doktor ve yeterli miktarda memurdan mürekkep bir İmdat Heyeti göndermişti. Bu heyetin bölgeye ulaşmasıyla birlikte genel bir muayenehane ve 30 yataklı bir hastane açılarak, seyyar bir doktorlar kurulu oluşturulmuştu (Özel, 2005:240-241). Hilâl-i Ahmer'in bu faaliyetleri İzmit'in kurtuluşunu müteakip yine devam etmişti. Hilâl-i Ahmer Heyet-i Reisi Mecid Bey, kurtuluş sonrasında bölgede tahkikat başlatmak üzere heyetin Gülnihal vapuruyla İzmit'e hareket etmişti. İzmit limanına giren vapurla birlikte Heyet Reisi Mecid Bey, derhal İzmit'te bulunan Kuva-yı Milliye İşgal Taburu Kumandanı Rasim Bey ve Mevki Kumandanı Mehmet Emin

Bey ile görüşerek ahalinin durumu ve ihtiyaçları hakkında bilgi almıştır. Heyet, Yunanlılar tarafından gerçekleştirilen tahribat hakkında da geniş malumat almak için uğraşmıştı. Amaç, İzmit ve çevresinde normal şehir hayatını yeniden başlatabilmek için gerekli tedbirleri alabilmektir. Hilâl-i Ahmer Heyeti, İzmit'ten sonra Karamürsel'e hareket etmişti. Bu hareket, basında "Karamürsel felaketzedeleri için Hilâl-i Ahmer Heyeti Avdet Etti" ifadesiyle karşılık bulmuştu (Vakit gazetesi, 10 Temmuz 1921, no.111/14).

Karamürsel'den Yalova'ya kadar olan bölgede Müslüman halk için Hilâl-i Ahmer yiyecek ve çadır temin etmişti. Bütün felaketzedeler için 74 çadır, 307 çuval un ve iki bin kıye ekmek tahsis edilmiştir. Cemiyetin bu yardımları dikkat çekici bir olayı da beraberinde getirmiş merkezi Derince'de bulunan Amerika Şark-ı Karib Muavenet Heyeti de bu yardımlara başlangıç olmak üzere 25 çuval fasulye ve 6 balyede çamaşır ve elbise göndermiş ve yardımın devam edeceğini de bildirmiştir. Karamürsel halkının yardıma muhtaç hallerini örnekleyen pek çok durum söz konusudur. Köyleri yanan halk bir süreliğine dağlara yerleşmiş daha sonra evlerinin enkazı üzerinde çadır ve bez parçalarından vücuda getirdikleri mahallerde yaşamaya çalışmışlardı. Giyecek elbise ve çamaşırdan yatacak yataktan ve hatta yemeklerini pişirecek kaptan bile mahrum idiler. Bazılarının yiyeceklerini harabeler arasından topladıkları kiremitler içinde yedikleri bile görülmüştü (Vakit gazetesi, 10 Temmuz 1921, no.111/14). Bunlar Hilâl-i Amer Cemiyetinin bölgeye gelmeden önce halkın birebir yaşadıklarıdır. Heyetin gelişiyile birlikte, Heyet Reisi Mecid Bey bölgeye gelen gazetecilere verdiği malumatta, Karamürsel'de enkaz halde birkaç bina bulunduğu diğerlerinin tamamen yakılmış olduğu ve ahali namına kimsenin kalmadığı ifade edilmişti. Heyet Reisi, "Karamürsel kazasındaki facianın Yunanlılar tarafından gerçekleştirildiği ortadadır" şeklinde başlayan sözlerine, İzmit'ten kaçan kuvvetler Değirmendere'den itibaren sahil boyunca her yeri yakıp yıkmışlardır, diyerek devam etmişti (Vakit gazetesi, 4 Temmuz 1921, no.111/14). İşgalci güçlerin bu acımasız faaliyetlerine karşılık, Kuvay- ı Milliye bir insanlık örneği sergileyerek çevredeki Rum ve Ermeni köylerini dahi muhafaza etmişti. Bu köylerin ne ahalisine dokunulmuş ve ne de asayışı ihlal edecek bir vakanın gerçekleştirilmesine meydan bırakılmıştı.

Hilâl-i Ahmer'in bölgedeki faaliyetleri bunlarla sınırlı değildi. Bölgeye gönderilen tahkik heyetinin yanı sıra inceleme sonrasında gerekli tedbirlerin ihdası için harekete geçilmişti. Gülnihal vapuru vasıtasıyla 30 bin kişinin ihtiyacını karşılayacak ölçüde yiyecek ve çadır getirilmişti. Başlangıçta İzmit'te olmak üzere bir İmdad-ı Sıhhi Heyeti oluşturulmuştu. Sıhhi Heyeti bir süre sonra Geyve'yi merkez edinmiş burada bir dispanser Bahçecik ve Değirmendere'de de İzmit'teki gibi seyyar bir doktorlar kurulu oluşturmuştu. Hilâl-i Ahmer'in bu yardımları 1921 yılından itibaren bir çok yerde teşkilatlanarak şube açması sonucunu ortaya çıkarmıştı. İlk olarak Hilâl-i Ahmer'in İzmit şubesi 9 Nisan 1921 tarihinde Mutasarrıf Sadettin Bey başkanlığında kurulmuş ve bu gelişmeyi İzmit'te Şubat 1923'te kurulan İzmit Hanımlar şubesi takip etmişti. 24 Nisan 1921'de ise Geyve Kaymakamı Necip Bey başkanlığında Hilâl-i Ahmer'in Geyve şubesi açılmış, İzmit şubesiyle işbirliği içerisinde çalışmalarına başlamıştı. 1922 senesinin ilk aylarında yeni bir şube, Bahçecik Hilâl-i Ahmer şubesi teşekkül etmiş aynı yılın Temmuz ayında ise Adapazarı şubesi Mehmet Hulusi Bey'in başkanlığında kurulmuştu.

Bu şubeler, Kocaeli yarımadası açısından 1921-1923 yılları arası dönemde şehrin adeta yeniden inşası açısından önemli bir dayanak teşkil etmişti. İşgal yıllarıyla birlikte varlığını bölgede hissettiren bu cemiyet, milli güçlerin örgütlenmesi ve geliştirilmesinden farklı bir yapı sergilememişti.

SONUÇ

Türk milletinin asırlardır yaşadığı yer olan Türkiye, bilindiği üzere Birinci Dünya Savaşı sonlarından itibaren takip ettiği siyaset sayesinde varlığını bir kez daha ispatlamış ve bu varlığın muhafazası için büyük gayret sarf etmiştir. Büyük Cihan Harbi Anadolu topraklarının İtilaf devletleri tarafından taksim planlarına maruz kaldığı önemli bir dönemi beraberinde getirmişti. Emperyalist güçlerin bu savaşla birlikte yapmış olduğu gizli anlaşmalar ve paylaşma projeleri, Anadolu'nun pek çok bölgesinin işgal birlikleriyle dolup taşmasına sebebiyet vermişti. Bu projelerden payına düşen rolü hiç çekinmeden oynayan devletlerden biri komşumuz Yunanistan idi. İngiltere'nin tarih boyunca akıllardan hiç gitmeyecek diplomatik başarıları Türkiye ile Yunanistan'ı karşı karşıya getirmiş, Yunanistan kendine biçilen maşarölünü 1920 yılından 1921 yılının sonlarına kadar hiç tereddüt duymadan devam ettirmişti. Yunanlıların Anadolu'nun kaderinde oynadığı rolü belirleyen İngiltere'ydi, bölgeye girişini İngiltere istemişti. Ancak bölgeden çıkışını belirleyen güç bu defa İngiltere değil Anadolu'da savaş şartları altında milli güçlerden teşekkül eden Kuva-yı Milliye idi.

İngiltere'nin kontrolü ile üzerinde zulüm ve yıkım gerçekleştirilecek yerlerden biri olarak İzmit ve çevresi, bütünüyle Kocaeli yarımadası tayin edilmişti. Siyasi sahada önemli etkileri olan Mondros Ateşkes Antlaşması'na yeni bir şekil kazandırmak isteyen İngiltere Sevr Barış Antlaşması'nı ortaya sürmüştü. "Hasta adam" diye nitelendikleri Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırmayı ve böylece tarihte hep dile getirilen "Şark Meselesi'ni" kesin şekilde çözmeyi amaçlamıştı. Rusya'nın savaştan erken çekilmesiyle birlikte daha hızlı bir şekilde hedefine ulaşmaya çalışan İngiltere, bu amacın önüne engel konulunca bir başka çıkar yol aramış ve hedefinden hiç vazgeçmemiştir. Bu çıkar yol ise; Yunan birliklerinin bölgeye girişini sağlamak olmuştur.

Milli Mücadele yılları ile birlikte başlayan İngiliz işgalinin yerini fiil olarak Ekim 1920 tarihinden itibaren Yunan işgali almıştır. Gerçekleşen bu işgaller emperyalist güçlerin planlarının tam aksi bir durumu gözler önüne sermiş ve adeta Türk milletini kamçulamıştır. Türk milleti üzerinde yaşanan vatana karşı gerçekleştirilen her türlü

saldırıyı büyük bir azim ve fedakârlıkla bertaraf edebilmeyi bilmiştir. Kocaeli yarımadasında vuku bulan Yunan işgali sahip olduğu özellikler sebebiyle olsa gerek geniş yankı uyandırmıştır. İngiltere'nin maşası Yunanlılar, Yunanlıların maşası bölgede uzun süre Türklerle müreffeh bir hayat süren Ermeni ve Rumlar, arkasından kendi içlerinden çıkardıkları kahramanların kontrolü altında hareket eden Abaza, Çerkez çeteleri ve yerel halktan bazıları...Bu işgal, Büyük Güçlerin yanı sıra içerisinde mülteci ve işbirlikçileri de barındıran geniş bir askerî harekât niteliği sergilemiştir. Uzun savaş yıllarının yorgunluğu içerisinde bulunan Türk milletinin Ermeni ve Rumların yaptıkları unutulmayacak derecede önemi haizdir.Ermeniler, kendilerin sürekli Rusya'nın yardımını bir anda kaybederek telaş içine girmişken Rumlar da hissi bir bağlılık olarak görülen "Megalo Idea"nın peşine düşmüşlerdi. Ermeni ve Rumları Türklere karşı kıskırtan bu düşünceler onları Yunanistan noktasında birleştirmişti.

Milli Mücadele döneminin ilk yılları işgale hazırlıksız yakalanan İzmit sancağında tedirginlik içerisinde geçmişti. Bu tedirginliğe İzmir'in işgal edilmesi ve İstanbul Hükümeti'nin durum karşısında takındığı teslimiyetçi politikada eklenmiş, İzmit halkı önemli ölçüde rahatsız olmuştu. İzmit'in Türk İstiklal Savaşı döneminde adını duyurması, bu bağımsızlık savaşının rotasını belirleyen kongrelerde gerçekleşmişti. Özellikle Sivas Kongresi'nde alınan kararlardan biri, derhal İstanbul Hükümeti ile haberleşmenin kesilmesi noktasındaydı. İstanbul ile Anadolu arasındaki haberleşmeyi sağlayan hatlar ise İzmit'ten geçmekteydi. Bu kararın uygulanması İzmit'ten talep edilmiş ve bu durum bölgeyi bir anda ilgi odağı haline getirmişti. Akabinde bölgede Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin şubelerinin açılması ve Kuva-yı Milliye teşkilatının genişletilmesi, bir anda İzmit cephesinin teşkil edilmesine sebep olmuştur. Bu gelişmeleri İstanbul'un İtilaf devletleri tarafından işgal edilmesi izlemiş, yaklaşık bir ay kadar sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Meclisin açılış gününde dahi Kocaeli bölgesinde yaşananlar dikkat çekmekteydi. Bu dönemde 24. Fırka Kumandanı Mahmut Bey, Yunan birliklerince şehit edilmişti. Kocaeli cephesinde 1920 yılı çerçevesinde milli güçlerin kısmî olarak ilerlemeleri görülmüştü. Cephenin güney tarafında ise; Yunanlılar ileri harekâta geçerek taarruz etmişlerdi. Yunanlıların bu taarruzlarına milli güçler, birliklerini düzenli orduya dönüştürerek karşı durmaya

çalışmışlardı. Düzenli ordunun ise oluşturulmasında bazı sorunların yaşanması milli müfrezelerin hareket sahasını genişletmişti. Oysa ki Adapazarı ve Sapanca'da değişik bir idare biçimi ortaya çıkmış, "Tarafsız Nizam" uygulaması ile Yunanlıların bölgeye saldıramayacağını düşünmüşlerdi. Ancak Yunanlılar bu değişikliği dikkate almayarak, bu bölgelere de girmiş ve uygulama tam başlamadan nihayet bulmuştu. Adapazarı ve Sapanca'nın işgali, 1921 yılının Ocak ayında Kocaeli Kumandanlığının kurulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştı. Mustafa Kemal Paşa tarafından bizzat kumandanlığa tayin edilen Halit Paşa, elde mevcut silahlarla işgal güçlerine önemli ölçüde karşı koymayı başarmıştı. II. İnönü muharebeleri esnasında bölgeye gönderdiği takviye birliklerle İnönü mevzilerine giden Halit Bey burada yaralanarak yerini Mürettep Kolordu Komutanı Miralay Kazım (Özalp) Bey'e bırakmıştı. Yunan birliklerinin saldırılarının önünü kesebilmek için Miralay, yeni bir hat çizerek harekâtı buradan, Yalova-Karamürsel-Bahçecik üzerinden gerçekleştirmişti. 1921 yılının Nisan, Mayıs ve Haziran ayları özellikle tarafların ateş teatileri ile geçmişti. 1921 yılı Haziran ayına kadar İzmit sancağı, Yunanlılar için tâli bölge idi. Bu bölgede uzun süre 11. Yunan Manisa Tümeni faaliyette bulunmuş ancak taarruzları Kocaeli Kumandanlığı tarafından geri püskürtülmüştür. Dağınık halde bulunan milli birlikler kumandanlığın emrinde yeni bir hedef belirlemiştir. Bu hedef doğrultusunda milli güçler Yunanlıların bölgeden çekilişini geciktirerek ya da bu birlikleri tamamen imha ederek tüm Kocaeli yarımadasının kurtuluşunu amaçlamışlardır. Her defasında dile getirilmesi gereken milli kuvvetlerin mücadele boyunca göstermiş oldukları özverili faaliyetler düşmanın bu bölgeden çekilişini tarihin sayfalarına tek tek nakşetmiştir.

İzmit ve çevresinde bu defa rastlanan hadise, Yunanlıların tahliye hazırlıklarıdır. Bu hazırlıklar dahi işgal günlerinde yaşananları aratmamaktadır. İşgalci güçlerin bölgeden çekilirken söyledikleri söz, "buraları yakıp öyle gideceğiz" İzmit halkının zihninde tazeliğini hep korumuştur. İzmit'te bulunan Yunan askerleri, Ermeni ve Rumlar bir yandan halka katliamda bulunurken diğer yandan da Atina hükümetinin gönderdiği gemilere binmek için çaba göstermişlerdi. Yaşanan acı ve zulüm dolu yıllar, arkasında harap şehir İzmit'i bırakmıştı. Ancak harap oluşuna rağmen kurtuluşu kazanan şehirdi, İzmit. Türkiye Büyük Millet Meclisi riyasetinde bir araya getirilen milli birliklerin düzenli ordu haline dönüştürülmesi İzmit sancağında 1921

yılı Temmuz ayından itibaren yepyeni bir idare şeklini beraberinde getirmişti. İzmit, işgal sonrasında mülkî teşkilatını yeniden oluşturmayı başarmıştı.

Milli Mücadele döneminde yaşananlar sadece İzmit ve çevresinde değil, tüm Anadolu’da yaşanmaktaydı. Bu dönemde Türkiye’nin siyasi ve askeri gücünü belirleyen pek çok gelişme de yaşanmaktaydı. Kütahya, Eskişehir ve Sakarya’daki hadiseler, İzmit’te bir kez daha ispat edilen milli ruh gücüne olan inancı arttırmıştı. Bu yolun sonunun zafer olacağı, zihinlerde ve yüreklerde yer edinmeye başlamıştı. Bu inancın sergilenme imkanını sunan gelişmelerden biri, yine çalışmada yer verilen Mustafa Kemal Paşa’nın 1922 Haziran ayında İzmit ve Adapazarı bölgesine düzenlemiş olduğu büyük gezidir. Türk Ordusunun Başkomutanı, bu gezisini hem İzmit ve Adapazarı’ndaki işgal sonrası durumdan haberdar olabilmek bu mücadeleyi başarıya ulaştıran milli birliklere ve bölge halkına teşekkür etmek için planlamıştı. Her iki bölgede de büyük bir coşku ve heyecan ile karşılaşan Mustafa Kemal Paşa, başarının büyüklüğünü burada bir kez daha dile getirmişti. Gittiği yerlerde “Misâk-ı Milli’ye riayet ederek, yolumuza devam edeceğiz”, diyen Paşa’ya halk da “Büyük Kurtarıcımız Sensin” şeklinde iltifatla karşılık vermişti. Gücün büyüklüğü halkın gösterdiği tevazu’da saklıdır ifadeleri İzmit ve çevre ahaliyle birebir bütünleşmişti.

Bu gezi sırasında yaşanan hadiseler özellikle İstanbul ve Anadolu basınının dikkatini çekmişti. Mustafa Kemal Paşa ve Anadolu halkı arasında yaşananlar uzun süre konuşulmuş, Paşa bu gezisi sırasında günlerdir görmediği annesi Zübeyde Hanımla görüşme imkanı bulmuştu. Hatta gezi sonrasında Ankara’ya dönüşünü dahi annesiyle birlikte gerçekleştirmişti. Bu ilk gelişmeyi müteakiben Paşa’nın Adapazarı’ndan sonra İzmit’e hareket etmesi burada da Türk dostu olarak tanınan Fransız yazar Claude Farrere’yle görüşmesi büyük önemi haizdir. Paşa’nın İzmit Kasrı’nda Claude Farrere için verdiği çay ziyafeti sonrasında İzmit halkına hitaben irad ettiği nutukta Claude Farrere için de gayet olumlu cümleler sarf etmişti. Tarafların görüşmesinde Türkiye’nin dış ilişkileri de dahil olmak üzere pek çok konu üzerinde durulmuştu. Coşku ve heyecan dolu geçen İzmit gezisi Paşa ve İzmit halkı için adeta şenlik havasında geçmişti. Paşa’nın halkla olan diyaloguna dikkat çeken Farrere, “bu halk sizin gibi bir lidere sahip olduğu için çok şanslıdır” ifadelerini kullanmadan geçememişti. Mukavemetin zaferle sonuçlanmasının başından beri inşa edilen manevi

köprünün varlığına borçlu olduğunu sezen Claude Farrere, Mustafa Kemal Paşa'yla birlikte Adapazarı'na dönme kararı almıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit'ten ayrılışı bir gün önce coşku içinde olan halkı derinden etkilemiş, halk İzmit'in tarihi boyunca unutmayacağı günleri Mustafa Kemal Paşa'yla birlikte yaşadığını dile getirmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın bölgeye düzenlemiş olduğu bu tarihi gezinin, İzmit ve çevresindeki siyasi ve sosyal hayata olan etkisi açısından önemi haizdir. Paşa'nın bölge kaderinde oynadığı rol, sadece gezi programıyla sınırlı değildi.

Yunanlıların işgal yıllarında gerçekleştirdiği mezalim sonrasında Paşa'nın İzmit ve Adapazarı'na gelişi halk arasında uyandırdığı heyecanın yanı sıra muhtelif bir takım gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Bu muhtelif gelişmeler arasında Paşa'nın İzmit'te gazete muhabirleriyle yapmış olduğu basın toplantısı, İzmit limanının Ankara hükümetinin verdiği kesin kararlarla yabancı devletlerin savaş gemilerine tamamen kapatılması ve bu gelişmenin en kısa zamanda müttefik devletlere tebliğ edilmesi işgalin hemen sonrasında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin bölgedeki yardımları ve Kocaeli yarımadasındaki eğitim çalışmaları yer almıştır. Mustafa Kemal Paşa, özellikle bölgedeki eğitim faaliyetlerinin üzerinde durmuş, öğrenci ve öğretmenlerden müteşekkil eğitim kurumlarının geliştirilmesi için daha çok çalışılması gerektiğini vurgulamıştır.

Anadolu'nun önemli yerlerinden biri olan İzmit ve çevresinde 1921-1923 yıllarında yaşanan bu hadiseler, Türk Kurtuluş Savaşı'nda yaşanan mukavemetin gücünü bir kez daha ortaya koymuştur. Karşılıklı tarafların taarruz ve savunma pozisyonlarının, çatışma ve harbin yaşandığı bu dönemde ne için ve nasıl savaşılabileceğinin bilincinde olan Türk milleti bu devri büyük bir başarıyla kapatmıştır. Fikri mücadelenin silahlı mücadeleyle harmanlandığı bu süreç, millet adına büyük bir inkılâbın da dönüm noktasıdır. Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti Devleti varlığını ortaya koymuş ve bu varlığın muhafazası için çalışmaktadır.

KAYNAKÇA

APAK, Rahmi (1990), **İstiklâl Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

ATATÜRK, Mustafa Kemal (2001), **Nutuk**, c.I, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul.

ATATÜRK, Mustafa Kemal (2001), **Nutuk**, c.II, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul, 2001.

ATATÜRK, Mustafa Kemal (1999), **Eskişehir-İzmit Konuşmaları (1923)**, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III (1997), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (1991), IV, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

BANOĞLU, N. Ahmet (1954), "Muharrem Giray'ın Anıları, Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk", **Yeni Tarih Dünyası Özel Sayısı**, İstanbul.

BAYTOK, Taner (1970), **İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara.

ÇAM, Yusuf (1999), "Adapazarı'nın Yunanlılar Tarafından İşgali ve İşgalden Kurtuluşu", I. **Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu**, Adapazarı.

ÇAM, Yusuf (1993), **Milli Mücadelede İzmit Sancağı**, Gözlem Yayıncılık, İstanbul.

EKİNCİ, Necdet (2002), “Türk Basın Tarihinden Kesitler”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

ERDEHA, Kâmil (1987) “İzmit Mutasarrıflığı I”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Sayı: 48, Ankara.

GÖKBİLGİN, Tayip (1965), **Milli Mücadele Başlarken**, Ankara.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi (1965), Ankara.

Hayat Tarih Mecmuası, Kocaeli Tarih Sayfası (1961), “Kocaeli”, Ankara.

JAESCHKE, Gotthard (1989), **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

KONUĞU, Enver ve Enis ŞAHİN (2005), “Cumhuriyet Döneminde Adapazarı ve Çevresinde Mülkî Yapılanma”, **Sakarya İli Tarihi**, c.II, Kaya Matbaacılık, İstanbul.

KONUĞU, Enver (1988), “Heyet-i Temsiliye- İzmit İlişkileri (Eylül 1919- Nisan 1920)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı:13, Ankara.

ÖNAL, Sami (2002), **Hüsrev Gerede'nin Anıları**, İstanbul.

ÖZALP, Kazım (1971), **Milli Mücadele 1919-1922**, c.I, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

ÖZDEMİR, Erdoğan (1993), **Dünden Bugüne Karamürsel**, Karamürsel Belediyesi Yayınları, Karamürsel.

ÖZEL, Sabahattin (2005), **Milli Mücadelede İzmit- Adapazarı ve Atatürk**, Derin yayınları, İstanbul.

ÖZEL, Sabahattin (1987), **Kocaeli ve Sakarya İllerinde Milli Mücadele**, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul.

ÖZKAYA, Yücel (1989), **Milli Mücadele’de Atatürk ve Basın (1919-1921)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

ÖZTÜRE, Avni (1969), **Nikomedia-İzmit Tarihi**, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul.

SANER, Turgut (1938), “Mürettep Kolordu”, **108 sayılı Askeri Mecmuanın Tarih Kısmı**, İstanbul.

SOFUOĞLU, Adnan (1994), **Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921**, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

SOFUOĞLU, Adnan (1987), **Milli Mücadele’de Kocaeli ve Sakarya’da Kuva-yı Milliye ve Karşı Faaliyetler (1919-1921)**, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ŞİMŞİR, Bilal (1972), **İngiliz Belgeleriyle Sakarya’dan İzmir’e**, İstanbul.

TANSEL, Selahaddin (1978), **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, c.IV, Ankara.

TBMM Gizli Celse Zabıtları (1999), c.I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

T.B.M.M Zabıt Ceridesi (1960), c.XXIV, Ankara.

T.B.M.M Zabıt Ceridesi (1958), c.XI, Ankara.

Türk İstiklâl Harbi (1996), c.II, ks.III, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Türk İstiklâl Harbi (1974), c.II, ks. IV, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara.

URAS, Şükrü (1968), **Yahya Kaptan**, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

ÜZMEZ, Ali (2004), **Milli Mücadelede Servetiye Cephesi**, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul.

YALÇIN, Osman (1958), **İzmit**, Özyürek Matbaası, İstanbul.

YÜCE, Rıfat (1945), **Kocaeli Tarih ve Rehberi**, Türk Yolu Matbaası, İzmit.

GAZETELER

Akşam

Alemdar

Hakimiyet-i Milliye

İkdam

İleri

Peyam-ı Sabah

Tanin

Tasvir-i Efkâr

Vakit

اقبال

اصلاح امن - توره ملن ایورو ملید آتوره حیدرآباد آبیلاور - دوج اریباک اوراق اعاده ارایلیز
آورد شمائل: توره ایل ایورو سنه ۹۵۰، آن آکی ۵۰۰، اوج آکی ۳۶۰ فرسوده
۵۰۰ اجیه ایورو سنه ۱۴۰۰، آن آکی ۷۵۰، اوج آکی ۴۰۰
شماسی ۱۰۰ پاره

توره غمبیدر
دهی - مازو خصوصاً
ن استابل و کام

۲۷ جلدی ۱۳۴۱ * چهارشنبه * ۱۴ شیل ۱۳۳۵ ۳۰ شهری ۲۰

استانبولدن کچمه سی برعناس ایچوره وسیدر

ه عالی سیاسیستنده عصمت پاشا لک
ستانبولده کی متفقین شماری آراستنده
ولا یله چی نامل ایذیکنده دور.
بری یکوزنامه رعنا انکتره حکومتک
ونک لوزاندن انشای حرکتک شکندنه
آچینه آتلا یاشدور.
ایله روملیا آراستنده برکوت سبب اختلاف
موجود اودانی بیان اقدور.
لوقه ۱۳ شیل (ایوب) - عصمت
پاشا لک استنبول سمری متفقین عتبار یله تک
برعناس ایچورن وسیله تشکیل ایچیکدور. عصمت
پاشا انشای سیاسیله بر حله ووشونک وقت
پوشانی اوزیله یمن یومت طرفنه چمنی ایچان
ساردا لک لیس شمیرالی انشای فرارورسی
ملیراطور.
یورگوش ۱۲ (۲۰۱) - (آه اهدامی
ورن) ویدورک روملیا ایلدن کادیکی دور
شرقی مملکت ایشالارده بایرم ایچورن بلل
حیرت ایشکندور.

عصمت پاشا انجی بوکون کوسه چیه

داسلی اولایه یکدور
کوسه ۱۳ شیل (غازی خضر صمدور)
قادر مستر اراوند برادر فهدی برادر
نوریل نظیر ایشکندور. برکت کوشی
آهسنده کورولک برکت نام فاید اچیدور
ایس ایشیرور. عصمت پاشا ووشونک
بارشکی پرله بتر کورن برادر کچیک
سدا لک
فراسه لک سیاست خار چیا سی
پرس ۱۳ (ت. ت. ه. ر.) - سوسو پوزا غار
چاس بیوزان خارجیجه ایشکندور شرقی اطرین
معال خدایک راکالیاده جران این وای
ایضاح ایشکندور. اینجی سوسو وازار لک
تکلیف ایچیک طرز حرکتی مملکت سوسو
ایضاح ووشونک واتیق هابیر کالیق ایچیک
فرانسوز خوتک مملکتی ایلین ایچورن حکومته
ایست وایندو مازوستنده سنی بر کصرت
سایبه دوام کوزوسی تأید ایشکندور.

متفقدردن بعضیلر نیک صاحب و روانه تایلیری وقفه تکرار صغیر و ران تایلیری و مرابعتلی اوزرینه هیبت و کید بوکومه علی قزاق باشا لک اشتراک مهم بر اجتماع عقد ایشکندور.

آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور]
[غازی خضر صمدور]
آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک
نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت
کون یازدندور.

کر کینلک زوالی

پرس ۱۳ (ت. ت. ه. ر.) - حکومت
محلایه متفقین مامورین محرمی آراستنده
جران ایشکندور
مذاکرات کر کینلک زوالک برعلات ایشکندور
روما ۱۲ (ت. ت. ه. ر.) - غزول
چس کوزی متفکره تورک مملکتی آراستنده
جران این مذاکراتک ووشونک مملکت
لوقه ایلدیه دایل اولیسی یازدندور
اصلی بر واریت
لوقه ۱۲ شیل (ایوب) - بایسن
کین خیرلور کورده
ازیر صولونک تجلیسی حقدورک
طلب سابقان لوزان قوتورالک و ایلیسی
المرا ایشکندور و مملکت آراستنده مامورین
تهدیدن ایلر کینلک ایشکندور و لوزان ایچورن
وسیدر لک برعلاتک حل ایچیک ایلدی
ایس ایشیرور.

ازیر وادیمت لیمانر نیک سندنه مصرز آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

پارین اقتصاد قونفره سی کشاد ایذیلور

ازیر ۱۲ شیل [غازی خضر صمدور] - اقتصاد وکیل عود اسد لک اقدام و تاه
وایع ایلان یاشنده دینفدورک
- قونفره ۱۵ شیلده کشاد ایچیک وازیر بده ویشی اعصاب بان خوش آمدی
ایچیکدور. انجری وایقنا نازی مصطلی کال یاشا حشر تری قورل ایشکندور برلانی ایلاد
ایچیکلر ووشونک خاندنه اقتصاد وکیل مستیله بن برلانی سوله چیکم
بوعدن سوکره نازی یاشا قونفره بریش دانی ایشکندور تکلیف ایچیکدور
دیشک قونفره ایشکندور ایشکندور. بویش مذاکراتی اناره ایچیکدور
قونفره بلک اعضا ایشکندور. قونفره شاندز عله یه چتیه به صنایع
ایچیکدور آجاردور شرتکرده ایچیکدور خصوصی برل ووشونک آراستنده
غازی مصطلی کال یاشا حشر تری قونفره سی کشاد ایچیکدور
عهدت ایچیکدور.

ازیر وادیمت لیمانر نیک سندنه مصرز آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

ازیر وادیمت لیمانر نیک سندنه مصرز آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

ازیر وادیمت لیمانر نیک سندنه مصرز آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

ازیر وادیمت لیمانر نیک سندنه مصرز آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

ازیر وادیمت لیمانر نیک سندنه مصرز آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

ازیر وادیمت لیمانر نیک سندنه مصرز آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

ازیر وادیمت لیمانر نیک سندنه مصرز آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

ازیر وادیمت لیمانر نیک سندنه مصرز آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

ازیر وادیمت لیمانر نیک سندنه مصرز آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

ازیر وادیمت لیمانر نیک سندنه مصرز آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

ازیر وادیمت لیمانر نیک سندنه مصرز آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

ازیر وادیمت لیمانر نیک سندنه مصرز آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

ازیر وادیمت لیمانر نیک سندنه مصرز آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

ازیر وادیمت لیمانر نیک سندنه مصرز آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

هریزه کلنجه هر درلو سوء تفهم لک جکنی جزال به لاله امید ایذیلور.

سایبه مالک اولدانی انبار ایشکندور. قونفرانس میاسلک
تکرار یاشاندور. اندر کجهت دور اوقده آزدور. یومت
قراند مملکتک هرت نفی قیاسق مجادلت قلمیه یولوناق
وکلله مامور لک وایه لرضه کویچیکده مملکت لازمدور. بن
کندی حساب کوزکر قارشی بووک وایل رحمت بیلدور
واکی مملکتک متاهلک کس ایلدی قونفر قلم یولوناق سالدور
خضر صمدور اوزوره درون وظایق کالی ایچان ایشکندور

ه رفاقت ایشکندور اولده برعناس ایچورن عهدت باسا لک

عهدت باسا لک شیل اولدانی انبار ایشکندور. قونفرانس میاسلک
تکرار یاشاندور. اندر کجهت دور اوقده آزدور. یومت
قراند مملکتک هرت نفی قیاسق مجادلت قلمیه یولوناق
وکلله مامور لک وایه لرضه کویچیکده مملکت لازمدور. بن
کندی حساب کوزکر قارشی بووک وایل رحمت بیلدور
واکی مملکتک متاهلک کس ایلدی قونفر قلم یولوناق سالدور
خضر صمدور اوزوره درون وظایق کالی ایچان ایشکندور

عصمت پاشا لک رومانی قزاق طرفنده قبول بوکون رومانی ایلار مار تندن قبول ایشکندور

کوسه ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - عصمت پاشا حشر تری
بوکون رومانی ایلار مار تندن قبول ایشکندور

غازی مصطفی کال پاشا ازیر وادیمت آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

غازی مصطفی کال پاشا ازیر وادیمت
آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک
نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت
کون یازدندور.

غازی مصطفی کال پاشا ازیر وادیمت آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

غازی مصطفی کال پاشا ازیر وادیمت
آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک
نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت
کون یازدندور.

غازی مصطفی کال پاشا ازیر وادیمت آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

غازی مصطفی کال پاشا ازیر وادیمت
آقره ۱۳ شیل [غازی خضر صمدور] - اربع وادیت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک
نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت
کون یازدندور.

صوک مرابعت کورد ایلدی عودت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

صوک مرابعت
کورد ایلدی عودت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک
نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت
کون یازدندور.

صوک مرابعت کورد ایلدی عودت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

صوک مرابعت
کورد ایلدی عودت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک
نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت
کون یازدندور.

صوک مرابعت کورد ایلدی عودت هابیر نیک بدوی نارتده کورونک نعلیا صبر اولیسی ووشونک وجوع احتیاج ایلدانی حال و وسیدر کجهتیه مملکت کون یازدندور.

<p>تاریخ: ۲۹ خرداد ۱۳۳۹</p> <p>شماره: ۲۹۸۸-۶۸۸</p>	<p>بخش: نخبینه</p> <p>محل: خیابان آمل، تهران</p> <p>تلفن: ۳۸۶</p>	<p>بسم الله الرحمن الرحیم</p> <p>این روزگار را در حالی که...</p>
--	---	--

علمدار

آناطولی ایله مذاکرات نه قدر ایلر یله دی؟

غایرت تفریبه تحت تأثیر آتین اوزوردور

وضعیت غیر متزلزل - اصلیت نامور لرب - ارتباط نامور بیک موصوفی - فاسادت علمدار

ایه اول طریق اعرابیه مرتب اینتیکلی درج سوناقینی اوله یوز ارباب نامور بیک موصوفی...

ایضا اول طریق اعرابیه مرتب اینتیکلی درج سوناقینی اوله یوز ارباب نامور بیک موصوفی...

بروسه جهه سنده شدید حارب لرب

سواد و کدورتک اشغال

ملین قوتلر برور، ایزیت و عشاقه نط بره برورمه برناه قوتلر بلک شیمه خارابا کیریشنه

سوردرت نایبه ایستق ایلر کورده ائمه، یارلر بلک به امل اوله یوز کورده ایرون...

آلورده ایستق ایلر کورده ائمه، یارلر بلک به امل اوله یوز کورده ایرون...

آلورده ایستق ایلر کورده ائمه، یارلر بلک به امل اوله یوز کورده ایرون...

مهم قمر لرب

سوردرت نایبه ایستق ایلر کورده ائمه، یارلر بلک به امل اوله یوز کورده ایرون...

آلورده ایستق ایلر کورده ائمه، یارلر بلک به امل اوله یوز کورده ایرون...

آلورده ایستق ایلر کورده ائمه، یارلر بلک به امل اوله یوز کورده ایرون...

آرماق و معاهد لرب

سوردرت نایبه ایستق ایلر کورده ائمه، یارلر بلک به امل اوله یوز کورده ایرون...

آلورده ایستق ایلر کورده ائمه، یارلر بلک به امل اوله یوز کورده ایرون...

آلورده ایستق ایلر کورده ائمه، یارلر بلک به امل اوله یوز کورده ایرون...

آلورده ایستق ایلر کورده ائمه، یارلر بلک به امل اوله یوز کورده ایرون...

آلورده ایستق ایلر کورده ائمه، یارلر بلک به امل اوله یوز کورده ایرون...

آلورده ایستق ایلر کورده ائمه، یارلر بلک به امل اوله یوز کورده ایرون...

آلورده ایستق ایلر کورده ائمه، یارلر بلک به امل اوله یوز کورده ایرون...

آلورده ایستق ایلر کورده ائمه، یارلر بلک به امل اوله یوز کورده ایرون...

آلورده ایستق ایلر کورده ائمه، یارلر بلک به امل اوله یوز کورده ایرون...

آلورده ایستق ایلر کورده ائمه، یارلر بلک به امل اوله یوز کورده ایرون...

آلورده ایستق ایلر کورده ائمه، یارلر بلک به امل اوله یوز کورده ایرون...

ارمنی قوتلری هر طرفدن احاطه ایلدی

صوک آتانا خیرلر ارمنستانک بولشویکلر، کاتار و ملیبلر طرفدن بر جنبه ایلدنه، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور.

ارمنستان کورسیرور، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ارمنستان کورسیرور، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ارمنستان کورسیرور، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ارمنستان کورسیرور، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ارمنستان کورسیرور، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ارمنستان کورسیرور، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ارمنستان کورسیرور، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ارمنستان کورسیرور، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ارمنستان کورسیرور، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ارمنستان کورسیرور، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

افسانه ایام

کلیس ایلر موارثه: دویله اوله ایلدنه، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

کلیس ایلر موارثه: دویله اوله ایلدنه، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

کلیس ایلر موارثه: دویله اوله ایلدنه، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

کلیس ایلر موارثه: دویله اوله ایلدنه، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

کلیس ایلر موارثه: دویله اوله ایلدنه، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

کلیس ایلر موارثه: دویله اوله ایلدنه، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

کلیس ایلر موارثه: دویله اوله ایلدنه، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

کلیس ایلر موارثه: دویله اوله ایلدنه، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

کلیس ایلر موارثه: دویله اوله ایلدنه، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

کلیس ایلر موارثه: دویله اوله ایلدنه، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

کلیس ایلر موارثه: دویله اوله ایلدنه، هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ولشویک قوتلری

ولشویک قوتلری: هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ولشویک قوتلری: هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ولشویک قوتلری: هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ولشویک قوتلری: هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ولشویک قوتلری: هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ولشویک قوتلری: هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ولشویک قوتلری: هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ولشویک قوتلری: هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ولشویک قوتلری: هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ولشویک قوتلری: هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

ولشویک قوتلری: هر طرفدن احاطه ایلدی، صیبه سربلر ایلدی کورسیرور...

Table with 2 columns: Date (18-24 June 1934) and Newspaper Name (Tajikistan). Includes a small calendar grid.

توجیه افکار

مستقل افکار غریبه... افکار علمی... افکار فلسفی...

Table with 2 columns: Year (1934) and Month (June). Includes a small calendar grid.

یونانستان زنده رسمی تشبیر

پروک بردلک (آته) سنوری آقره ابله اولاناشی و آملیلده حرب... یونانستان زنده رسمی تشبیر... یونانستان زنده رسمی تشبیر...

آته ۱۸ (تیس) - روسیه... یونانستان زنده رسمی تشبیر... یونانستان زنده رسمی تشبیر...

هم صلح، هم تعرضی؟

هرگز حقان بودنه رسا تکرار ایلیور... هم صلح، هم تعرضی؟... هم صلح، هم تعرضی؟...

آته ۱۸ (تیس) - روسیه... هم صلح، هم تعرضی؟... هم صلح، هم تعرضی؟...

ایزیت) ده قوایی ملیه ننگ فعالیت

آملیلده اردوسی (ایزیت) چه سنده ترمه سارلایور... ایزیت) ده قوایی ملیه ننگ فعالیت... ایزیت) ده قوایی ملیه ننگ فعالیت...

ایزیت) ده قوایی ملیه ننگ فعالیت

ایزیت) ده قوایی ملیه ننگ فعالیت

ایزیت) ده قوایی ملیه ننگ فعالیت

اناطولیده

اناطولیده... اناطولیده... اناطولیده...

اناطولیده... اناطولیده... اناطولیده...

اناطولیده

اناطولیده... اناطولیده... اناطولیده...

اناطولیده

اناطولیده... اناطولیده... اناطولیده...

اناطولیده

اناطولیده... اناطولیده... اناطولیده...

اناطولیده

اناطولیده... اناطولیده... اناطولیده...

یکی قونفرانس قطعی قرارلر و بره جک

یکی قونفرانس قطعی قرارلر و بره جک... یکی قونفرانس قطعی قرارلر و بره جک...

یکی قونفرانس قطعی قرارلر و بره جک... یکی قونفرانس قطعی قرارلر و بره جک...

یکی قونفرانس قطعی قرارلر و بره جک

یکی قونفرانس قطعی قرارلر و بره جک... یکی قونفرانس قطعی قرارلر و بره جک...

یکی قونفرانس قطعی قرارلر و بره جک

یکی قونفرانس قطعی قرارلر و بره جک... یکی قونفرانس قطعی قرارلر و بره جک...

یکی قونفرانس قطعی قرارلر و بره جک

یکی قونفرانس قطعی قرارلر و بره جک... یکی قونفرانس قطعی قرارلر و بره جک...

یکی قونفرانس قطعی قرارلر و بره جک

یکی قونفرانس قطعی قرارلر و بره جک... یکی قونفرانس قطعی قرارلر و بره جک...

جرمی و صلیبی

جرمی و صلیبی... جرمی و صلیبی... جرمی و صلیبی...

جرمی و صلیبی... جرمی و صلیبی... جرمی و صلیبی...

جرمی و صلیبی

جرمی و صلیبی... جرمی و صلیبی... جرمی و صلیبی...

جرمی و صلیبی

جرمی و صلیبی... جرمی و صلیبی... جرمی و صلیبی...

جرمی و صلیبی

جرمی و صلیبی... جرمی و صلیبی... جرمی و صلیبی...

جرمی و صلیبی

جرمی و صلیبی... جرمی و صلیبی... جرمی و صلیبی...

بن عاشقم ای یلدزه!

بن عاشقم ای یلدزه!

ایولیا زاده

ایولیا زاده... ایولیا زاده... ایولیا زاده...

Table with 4 columns: Year, Issue, Date, and Price. Includes information for 1332 and 1333.

توجیه افکار

مستقل افکار غربی - روح پرورانه افکار و ادب و تفکر (مجموعه) - آفریننده: محمد کورنیلوف

Table with 2 columns: Issue/Year and Price. Includes information for 1332 and 1333.

وضعیت حریه عمومی نسلدر؟

دولت و ملتک طرز انکشاف خنده یکی خیر آفایشده. فقط مهم واقع عرفانده اولین طینت المادیور

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

دولت و ملتک حریه خنده کی تقسیمات کدی. ۲۴ نوردیور تیلی نکل نکل ایل ایلدوستک

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

مقارن (مقارن) خطه جیسا که تقسیمات نکل ایل (نوردیور) موطن حرکت میده

یالانری تکلیب

یوان فزک عسکری یله

دوره فزک اوردیور نظر خورری

تکلیب ایلدوستک

دوره فزک اوردیور نظر خورری

تکلیب ایلدوستک

دوره فزک اوردیور نظر خورری

تکلیب ایلدوستک

دوره فزک اوردیور نظر خورری

تکلیب ایلدوستک

دوره فزک اوردیور نظر خورری

تکلیب ایلدوستک

دوره فزک اوردیور نظر خورری

تکلیب ایلدوستک

دوره فزک اوردیور نظر خورری

تکلیب ایلدوستک

دوره فزک اوردیور نظر خورری

تکلیب ایلدوستک

دوره فزک اوردیور نظر خورری

تکلیب ایلدوستک

دوره فزک اوردیور نظر خورری

تکلیب ایلدوستک

دوره فزک اوردیور نظر خورری

تکلیب ایلدوستک

دوره فزک اوردیور نظر خورری

آقینجیلرمن (دوملو پیکار) ه قدر کیندلیر

قطار ه تبارف خطوطی ه دیر یولری تخریب وایک کوربری برهرا ایلدوستک

دشنگ تقیاضی تطبیله لغز ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

۲۲ آغستوس ایلدوستک

گیمناک دشنگ دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

گیمناک دکتر

فن طب اردوزمه ه نوسنه التحاق ایلدن دو قوقورلرمن

یوسنه التحاق ایلدن دو قوقورلرمن

ایران ولی عهدی

محمد حسن میرزا خان

محمد حسن میرزا خان

محمد حسن میرزا خان

محمد حسن میرزا خان

محمد حسن میرزا خان

محمد حسن میرزا خان

محمد حسن میرزا خان

شمسی مہرہ ۱۰ ۱۰ پارہ اول ایکسیتہ نومبر ۱۳۰۸-۲۱۵۸

دو ہفت روزہ (۱۰ پارہ اول ایکسیتہ نومبر ۱۳۰۸-۲۱۵۸)

Table with 4 columns: Day, Date, and other details.

توجیہ لایف

مذہب و عقائد اور تہذیب و تمدن کے متعلق

سرحدی، اوبالیا زادہ ولد

سنہ ولادت: ۱۳۰۸، ترمذ، ہندوستان

تعلیم: اسلامیات، تہذیب و تمدن، تاریخ، فلسفہ

مقام: ترمذ، ہندوستان

توجہ الی (لیلی) نندہ

لیلی نندہ کا نقشہ

توجہ الی لیلی کے ساتھ نندہ

لیلی نندہ کا نقشہ

لیلی نندہ کی زندگی اور اس کی شہرت کے بارے میں تفصیلی مضمون.

سواریلر (سید غازی) دہ دشمنک بر کشف تعرضیستی عقیم بر اقدیلر

ایران، چہرک کریندہ بی جہمت اولوب اولادین آقلاق ایستدیسدہ موئن اولادامی

اینگلیز فوج کے ساتھ جہاد اور جہاد کے بارے میں

اینگلیز فوج کے ساتھ جہاد اور جہاد کے بارے میں تفصیلی مضمون.

۱۶ و ۱۷ تاریخلی تبلیغ رسیمیلر

۱۶ تاریخ اول تاریخ تبلیغ رسیمیلر (انگریزی) منقشہ: بوز داغدیہ یادہ و طوریجی آئی نامی ایلتلر

۱۷ تاریخ اول تاریخ تبلیغ رسیمیلر (انگریزی) منقشہ: یادہ و یادہ تک آئی و کشف فانلی اولوغلر

مسیحیت تبلیغ کے لیے

صلح پروردہسی

پارسیوں کے تبلیغ الی لیلی کے بارے میں

توسطہ ہ وقت؟

توسطہ ہ وقت؟

توسطہ ہ وقت؟

توسطہ ہ وقت؟

توسطہ ہ وقت؟

توسطہ ہ وقت؟

توسطہ ہ وقت؟

توسطہ ہ وقت؟

توسطہ ہ وقت؟

توسطہ ہ وقت؟

توسطہ ہ وقت؟

توسطہ ہ وقت؟

توسطہ ہ وقت؟

توسطہ ہ وقت؟

توسطہ ہ وقت؟

توسطہ ہ وقت؟

مستشرقین خصوصاً: اناطولیہ بہ ایکی یقمت میلیون ایرا کیتدی!

خارجہ کی دیندارانہ نظر سے اناطولیہ کا مطالعہ مدار اولی اور جزمہ ایملی اولان ایکی یقمت میلیون خالی ایرا کی نظر سے ارسال اولوشدر

یورپ کے تہذیبی اور تمدنی ترقی کے بارے میں تفصیلی مضمون.

یورپ کے تہذیبی اور تمدنی ترقی کے بارے میں تفصیلی مضمون.

یورپ کے تہذیبی اور تمدنی ترقی کے بارے میں تفصیلی مضمون.

یورپ کے تہذیبی اور تمدنی ترقی کے بارے میں تفصیلی مضمون.

یورپ کے تہذیبی اور تمدنی ترقی کے بارے میں تفصیلی مضمون.

یورپ کے تہذیبی اور تمدنی ترقی کے بارے میں تفصیلی مضمون.

یورپ کے تہذیبی اور تمدنی ترقی کے بارے میں تفصیلی مضمون.

یورپ کے تہذیبی اور تمدنی ترقی کے بارے میں تفصیلی مضمون.

یورپ کے تہذیبی اور تمدنی ترقی کے بارے میں تفصیلی مضمون.

یورپ کے تہذیبی اور تمدنی ترقی کے بارے میں تفصیلی مضمون.

یورپ کے تہذیبی اور تمدنی ترقی کے بارے میں تفصیلی مضمون.

یورپ کے تہذیبی اور تمدنی ترقی کے بارے میں تفصیلی مضمون.

یورپ کے تہذیبی اور تمدنی ترقی کے بارے میں تفصیلی مضمون.

یورپ کے تہذیبی اور تمدنی ترقی کے بارے میں تفصیلی مضمون.

یورپ کے تہذیبی اور تمدنی ترقی کے بارے میں تفصیلی مضمون.

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

غزالیوں کی پارسیوں اور مسلمانوں کے درمیان

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

مہاجرین سامریوں

شہداء اور شہداء کے بارے میں

شہداء اور شہداء کے بارے میں

شہداء اور شہداء کے بارے میں

شہداء اور شہداء کے بارے میں

شہداء اور شہداء کے بارے میں

شہداء اور شہداء کے بارے میں

شہداء اور شہداء کے بارے میں

ماملطہ دک و وطنداشار نر زمان کلہ جک؟

عق مبادلہ نظماً تبت ایدیشیمہ قدر ماملطہ دک وطنداشار نر زمان کلہ جک؟

عق مبادلہ نظماً تبت ایدیشیمہ قدر ماملطہ دک وطنداشار نر زمان کلہ جک؟

عق مبادلہ نظماً تبت ایدیشیمہ قدر ماملطہ دک وطنداشار نر زمان کلہ جک؟

عق مبادلہ نظماً تبت ایدیشیمہ قدر ماملطہ دک وطنداشار نر زمان کلہ جک؟

عق مبادلہ نظماً تبت ایدیشیمہ قدر ماملطہ دک وطنداشار نر زمان کلہ جک؟

عق مبادلہ نظماً تبت ایدیشیمہ قدر ماملطہ دک وطنداشار نر زمان کلہ جک؟

عق مبادلہ نظماً تبت ایدیشیمہ قدر ماملطہ دک وطنداشار نر زمان کلہ جک؟

عق مبادلہ نظماً تبت ایدیشیمہ قدر ماملطہ دک وطنداشار نر زمان کلہ جک؟

عق مبادلہ نظماً تبت ایدیشیمہ قدر ماملطہ دک وطنداشار نر زمان کلہ جک؟

غزالیوں کی پارسیوں اور مسلمانوں کے درمیان

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

مہاجرین سامریوں

شہداء اور شہداء کے بارے میں

شہداء اور شہداء کے بارے میں

شہداء اور شہداء کے بارے میں

شہداء اور شہداء کے بارے میں

شہداء اور شہداء کے بارے میں

غزالیوں کی پارسیوں اور مسلمانوں کے درمیان

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

غزالیوں کی پارسیوں اور مسلمانوں کے درمیان

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

فرانسہ توسطی دہرعدہ ایدہ جکی؟

Table with 2 columns: Year (1330-1331) and various statistics (Population, etc.)

توحید الفکرة

Table with 2 columns: Year (1330-1331) and various statistics (Population, etc.)

ازمیر و ایزمیت لیاثلرنك سفائن حریبه به مدینی قبول ایتمك ایسته مدكلیر حمله متفقرله آرمزده راختلاف چقدی

سفائن حریبه مك دنول وتروجن مع اینتیکز آریزیت ایپال

سفائن حریبه قارشه سه اینتیکز (ایزیر) ایپال

انتقال سفینه قارشه هاتك وروسی تسلات (وزان) قوفرانسی كشاده وهنت مرخصه نه منتظر بولونور

سفائن حریبه سفینه متقدعه مع اید ایپور و توفرنك، توركا تكار مذا اراه ایلاتی موانع كرور كوردمر سایسه اید ایلیجی فكرنمده بولونور

۱۳۳۱ (۱۳۳۰) - (وزان) سفینه قارشه هاتك وروسی تسلات... سفینه قارشه هاتك وروسی تسلات... سفینه قارشه هاتك وروسی تسلات...

دولتله حرب گیلر بی لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور

سفینه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... سفینه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

سفینه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... سفینه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

وضعیته مبهیت دوام ایدیلور

انكار حموره ستلازی عمل بر ماهلن قبول ایتمك اینه مره... وضعیته مبهیت دوام ایدیلور... وضعیته مبهیت دوام ایدیلور...

وضعیت سیاسی

بیخ بر اختلاف قارشو سفینه... وضعیت سیاسی... وضعیت سیاسی...

انگیزه حقایق

انگیزه حقایق... انگیزه حقایق... انگیزه حقایق...

انگیزه لرنك و متلاك ك راجعتی

انگیزه لرنك و متلاك ك راجعتی... انگیزه لرنك و متلاك ك راجعتی... انگیزه لرنك و متلاك ك راجعتی...

تغیث سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور

تغیث سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور... تغیه سفائن حریبه مك لیاثلرن مزدن چقارما مقده اصرار ایدیلور...

وقت

یوم غنیمت

شماره: ۱۲۰۳

استانبول: ایشانه پستخانه بیست و نهم اول پوروشه
شماره قهرمانی: استانبول ۱۲۲۰ و ۲۸۵ - شرفی قهرمانی: استانبول وقت
کرتد ایشان اولدی ایچره کوروشی وولدی شرفی قهرمانی: استانبول وقت

دولتی سته
ایچره شرفی قهرمانی
شماره: ۱۲۰۳
تکجه ایشانه: استانبول ۱۲۲۰ و ۲۸۵ - شرفی قهرمانی: استانبول وقت
کرتد ایشان اولدی ایچره کوروشی وولدی شرفی قهرمانی: استانبول وقت

۵ شنبال ۱۳۲۹ - پنجشنبه ۱۴ تمال ۱۳۲۹

انتظار دوری

آن دن کون ماریا موقت شیر غایب
سکوری نوبه کفن اولان اولدی
کسه فر سناوفا ایکنده رک
پوتو یوان تویزیت کیکینتر اوشن
طرد وکلیر، فرمسارک استزدای کی
موشنک ایچی ووشونیکه بر ایج
حته ایچیره پوتو آشولیک ناما پوتان
توتونک لاطرین کتیکه کابلده ارد.
شوق سنی چیچ ز وقت اوتوقچاق
ایزیک مشرقی زم قصور ایکنکیرن
یک ممدور، اوتوزک آکر آشولیک مل
قوتوری پوتون واکلیر آن اوتکده تبات
کتیکه کتیکه سنی وولدی کیکینتر
کیرتیر نوبه کفن استسیدی، ماریا ماریا
ووشونیکه ایشان ماریا اولدی.
سکوری کیکینتر، دوستی آشولیک
سکوری کیکینتر، دوستی آشولیک
ایچره کیکینتر، دوستی آشولیک
ایچره کیکینتر، دوستی آشولیک

یونانلیر آقون قره حصاری جبهسینده کی مغلوبیتلرینی اعتراف ایدیورلر

ایزیت حوایلسینده شدتی محاربه دلوم ایکنده و توروک قوتلری بروسنک اطرافنی اطامله ایکنده. یونانلیرک ووشینی کیندیکه کیندیکه کیندیکه بر شکل آتشدور. بر حرکت تینیسینده بروسنک جبهدن برنرش اجرائته لوم سس ایکنکیرن یونانلیر ملد قتلخه ایچله چی عشق عد اولتشدور. دون آتام کچ وقت آتدینیز خیره کوره ایزیت کوروشینیز جرب ساسل کابلا توروک قوتلری قتلخه ایشان ایشلدور

یونانلیر، طبع حربه نه ستر اوقسی کوروشینیز کی کوروشینیز یونانلر اراکه
موشوریت ماریا ماریا اولدی. سکوری کیکینتر، دوستی آشولیک
ایچره کیکینتر، دوستی آشولیک
ایچره کیکینتر، دوستی آشولیک
ایچره کیکینتر، دوستی آشولیک

آناظولی تبلیغ رسیملری

۹ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۱۱ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۱۲ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۱۳ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۱۴ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۱۵ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۱۶ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۱۷ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۱۸ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۱۹ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۲۰ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری

توروک مجروحلرینه تبریح شاهانه

ذات شاهانه توروک مجروحلری ایچون ۱۰ یلک ایبار،
حرم هایلون ۳ یلک ایبار ایتشد
ذات حضرت ایداشی فرزندنا تاملوق شرفی قهرمانی ایداشی اولدی ایداشی
محمد یونانلیر سته کوروشی قهرمانی قاتل ایداشی اولدی
ذات حضرت ایداشی فرزندنا تاملوق شرفی قهرمانی ایداشی اولدی ایداشی
محمد یونانلیر سته کوروشی قهرمانی قاتل ایداشی اولدی

یونان اردوسی قترض ایدمهور

قوتلینیز هیروهه: اردوک تاتی ایشان ایشلدور
مهره حرکت حریه غیر تیکر کیندیکه
۱۲ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۱۳ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۱۴ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۱۵ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۱۶ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۱۷ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۱۸ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۱۹ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری
۲۰ شنبال آناظولی تبلیغ رسیملری

ایقونسفیلد سیاسته عودت

انکتره بان وکلیر (ایچورج) دعا برتین سه اول و ولتیندین
تصویق کاله بروسنکه عمت ایشلدی

ایزیت منطقه سنده شدتی محاربه

توروک قوتلری دکرم دده وایچه چی ایشان ایتشد
فرهه مل برنرش اولمشورده برنرش ایشلدور
برنرش اولمشورده برنرش ایشلدور
برنرش اولمشورده برنرش ایشلدور
برنرش اولمشورده برنرش ایشلدور
برنرش اولمشورده برنرش ایشلدور
برنرش اولمشورده برنرش ایشلدور
برنرش اولمشورده برنرش ایشلدور
برنرش اولمشورده برنرش ایشلدور
برنرش اولمشورده برنرش ایشلدور

انقره هیات مرخصی ایلمانغزده

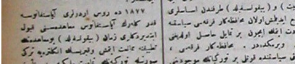
هات مرخصی ووشات بشده یونانلیر سته ایشلدور
هات مرخصی ووشات بشده یونانلیر سته ایشلدور
هات مرخصی ووشات بشده یونانلیر سته ایشلدور
هات مرخصی ووشات بشده یونانلیر سته ایشلدور
هات مرخصی ووشات بشده یونانلیر سته ایشلدور
هات مرخصی ووشات بشده یونانلیر سته ایشلدور
هات مرخصی ووشات بشده یونانلیر سته ایشلدور
هات مرخصی ووشات بشده یونانلیر سته ایشلدور
هات مرخصی ووشات بشده یونانلیر سته ایشلدور
هات مرخصی ووشات بشده یونانلیر سته ایشلدور

دوره کوروشی سانه شرفی قهرمانی کوروشی هیات مرخصی ایشلدور

ایقونسفیلد سیاسته عودت

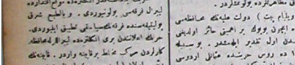
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت

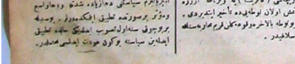
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت
ایقونسفیلد سیاسته عودت

ایقونسفیلد سیاسته عودت

ÖZGEÇMİŞ

Hatice ŞAHİN

1982’de Giresun’da doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini İstanbul’da yaptı. Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nden 2003’te mezun oldu. Aralık 2003’te aynı üniversitenin Rektörlüğe bağlı Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü’nde okutman olarak göreve başladı. Halen sürdürdüğü bu görevle birlikte üniversitenin Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü’nde görevli olarak bulunmaktadır.